

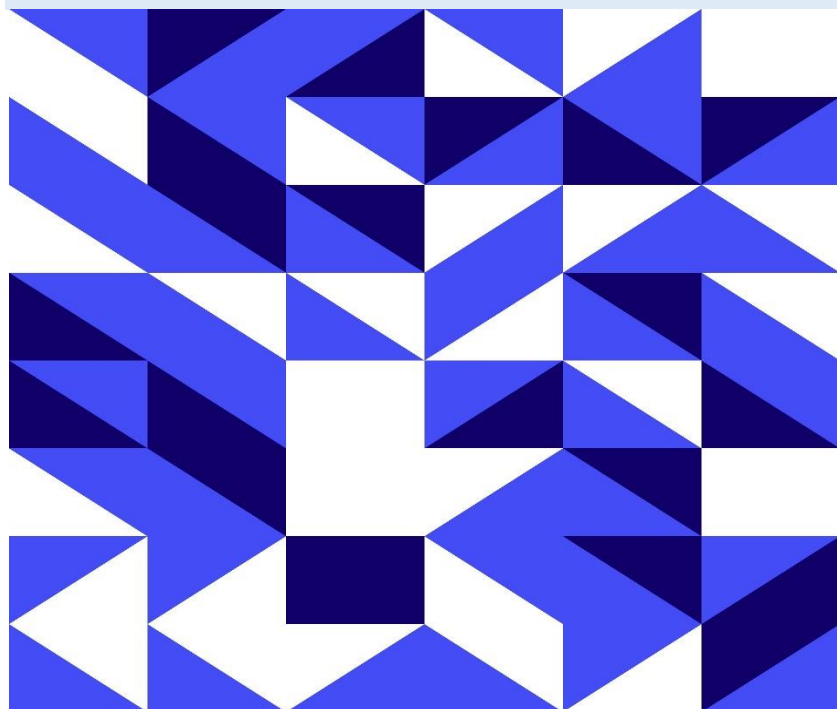
Неологізми у сучасному комунікативному просторі

Жалай В.Я.

Крамар Н.А.

Рубашова Л.М.

Ільченко О.М.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

**ЦЕНТР НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА
ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

Жалай В.Я., Крамар Н.А., Рубашова Л.М., Ільченко О.М.

**Неологізми
у сучасному комунікативному
просторі**

Київ

«Едельвейс»

2024

Рекомендовано до друку вченою радою Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України

Рецензенти:

Тараненко Л.І., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Бедрич Я.В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України

Жалай В.Я., Крамар Н.А., Рубашова Л.М., Ільченко О.М. Неологізми у сучасному комунікативному просторі. Збірник наукових праць / за ред. Жалай В.Я. — К.: «Видавниче Підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2024. — 188 с.

Збірник статей присвячений актуальним проблемам дослідження неологізмів у сучасних європейських мовах та способах їх перекладу українською мовою. Для аналізу новотворів залучено широкий спектр теоретичних підходів, зокрема структурно-семантичний, прагматичний, когнітивний, соціолінгвістичний та лінгвофілософський. Новаторство збірника полягає у використанні корпусних даних для об'єктивного аналізу частоти та контексту вживання неологізмів, а також рівня їх рецесії у сучасному медіадискурсі. Простежено ключові тенденції у розвитку англомовної термінології у сфері зміни клімату та запропоновано найдоцільніші способи її відтворення українською мовою. Розглянуто інноваційні терміни метамодернізму у контексті неспинного поступу цифровізації та пошуку людиною аутентичності в епоху пост-правди. Матеріали збірника сприяють становленню українськомовної терміносфери та роблять внесок до глибшого розуміння трансформацій мови та мовної свідомості у відповідь на соціополітичні, екологічні та епістемічні виклики сучасності.

The collection of articles discusses topical issues in the study of neologisms in modern European languages and ways of their translation into Ukrainian. New coinages are analyzed from a variety of theoretical perspectives, including structural-semantic, pragmatic, cognitive, sociolinguistic, and linguistic-philosophical frameworks. The novelty of the work lies in the use of corpus data for an objective analysis of the frequency and context of neologisms, as well as the level of their reception in modern media discourse. Key trends in the development of English terminology of climate change are traced, with recommendations provided for their optimal rendition into Ukrainian. Innovative terms of metamodernism are examined within the context of relentless digitalization and the human quest for authenticity in the post-truth era. The materials of the collection contribute to the establishment of the Ukrainian terminology and provide valuable insights into the transformation of language and linguistic consciousness in response to sociopolitical, environmental, and epistemic challenges of the present.

ISBN 978-617-7619-51-1

Зміст

<i>Жалай В.Я., Ільченко О.М., Крамар Н.А. Нові слова, нові світи</i>	4
<i>Крамар Н.А. Англомовна термінологія у сфері зміни клімату та проблеми її перекладу на українську мову</i>	28
<i>Крамар Н.А., Жалай В.Я. Лібфіксація як продуктивний спосіб утворення неологізмів у сучасній англійській мові: корпусне дослідження новотворів з компонентом -washing</i>	57
<i>Рубашова Л.М. Новітні тенденції в розвитку військової терміносистеми в Україні, зокрема в контексті повномасштабного вторгнення Росії в Україну, питань захисту довкілля та соціальних аспектів</i>	85

Жалай В.Я.,
кандидат філологічних наук, доцент
Ільченко О.М.,
доктор філологічних наук, професор
Крамар Н. А.,
доктор філософії з філології, ст.н.с.

НОВІ СЛОВА, НОВІ СВІТИ

У статті представлено комплексний огляд проблематики неології з акцентом на особливості її прояву в англійській мові. Проаналізовано питання визначення поняття «неологізм», «авторський okazіоналізм» та «неонім». Розглянуто практичні кейси утворення неологізмів та неонімів, переважно в сучасному науковому дискурсі, а також у сфері популярної культури та красного письменства. Особливу увагу приділено ролі цифрових технологій в прискоренні процесів формування нової лексики. Надано огляд найновіших лексикографічних джерел, які досліджують і фіксують англійські неологізми. Розглянуто низку важливих неологізмів епохи метамодерну, зокрема у сфері інновацій, з їхніми першими в історії перекладами українською мовою. Також окреслено перспективні напрями досліджень у сфері неології.

Ключові слова: неологія, неологізм, авторський okazіоналізм, неонім, словотвір, словник неологізмів, метамодернізм

Як зазначає відомий лексикограф Джон Сімпсон, неологізми – це вікно і до змін у мові, і до її спадкоємності (Simpson, 2007). І справді, мові притаманні динамізм, креативність, (само)розвиток, що, зрештою, уможливило віддзеркалення мінливого світу довкола нас. Неологізми – немов той птах Фенікс, уособлюють можливість відродження, або, як образно сказав Джеймс Салліван, вони здатні струсити з себе пил та масштабно «перевинайти» себе, дослівно: “*Reinvent itself. Bigly.*” (Sullivan, 2017).

Хоча термін «неологізм» є доволі популярним, його значення залишається предметом численних інтерпретацій. У більшості авторитетних лексикографічних джерел цей термін зазвичай пов'язують із новими словами, які лише починають входити в обіг. Наприклад, у Кембриджському словнику англійської мови (2023) неологізм визначається як «нове слово або вираз, чи нове значення вже наявного слова» (*a new word or expression, or a new meaning for an existing word*). У свою чергу, у Словнику лінгвістики та фонетики британського лінгвіста Девіда Кристала (Crystal, 2008) неологізми переважно ототожнюються з авторськими okazіоналізмами (*nonce words*). Натомість відомий український лінгвіст, Едуард Федорович Скороходько (2002, 2004), пропонує таку термінологічну тріаду: (усталений) термін, (визнаний) неологізм та (неусталений, невизнаний) неонім, яким може бути слово або словосполука, створена автором тексту для позначення нового поняття, зокрема у науковому дискурсі (неонім зазвичай супроводжується дефініцією, та є, по суті, авторським неологізмом). Тобто на

протизагу автурським озаіоналізмам, які функціонують у красному письменстві та популярній культурі, неоніми – це ознака суто наукових текстів. Наведемо показовий приклад неоніма, на який ми натрапили в одному із провідних наукових часописів США – *IEEE Spectrum*:

In reaction, Doug Ferrel and Don Christian of San Jose, Calif., coined a new word: prossification. They define it as: (n) The long-term effect on an organization that has adopted too much procedural standardization. Combination of the terms process and ossification (fossilization). Symptoms include low reaction time and lack of flexibility (IEEE Spectrum, May 2001, p. 112).

Неоніми є ознакою того, що науковому загалу пропонуються новаторські, часом надто оригінальні (як для свого часу) теорії, підходи, погляди тощо. Яскравим прикладом такої ситуації була критика теорії фазифікації – fuzzy logic – американського вченого Лотфі Заде в середині 1960-х років, яку опоненти вважали неправильною: «теорія фазифікації – неправильна, шкідлива і навіть згубна», зазначав у 1975 році Вільям Каган, авторитетний професор математики та комп'ютерології університету Берклі. Минуло майже двадцятиріччя, перш ніж згадану теорію було широко визнано. Наприкінці 1960-х років ця теорія на деякий час привернула увагу Конгресу США як промовистий приклад нераціональних витрат держави на наукові розробки (дослідження вченого майже повністю фінансував

Національний науковий фонд). Тут простежується екстремальний випадок неприйняття теорії, що згодом виявилася не лише правильною, а й надзвичайно перспективною в різноманітних галузях науки і техніки – як у теоретичному, так і в прикладному аспектах, та критика неоніма, який згодом набув статусу поважного терміна. Учений керувався принципом «що б вам не сказали, сприймайте це як комплімент», він не відмовився від своїх поглядів, розвивав їх та поступово переконав опонентів у істинності запропонованої ним теорії. Ситуація змінювалася таким чином:

- я вирішив робити те, що вважав правильним, незважаючи на реакцію оточуючих;

- я повинен постійно обмірковувати нові ідеї та не відставати від інших;

- загальне схвалення, нагороди, присвоєння почесного звання «батько фазифікації» – Father of Fuzzy (Perry, 1995).

У 1957 році Джон Вілер, видатний американський фізик, ввів термін «кротова нора» (worm hole). Він описав їх як топологічні особливості простору-часу, які можуть з'єднувати віддалені регіони Всесвіту або навіть різні всесвіти. Вчений був одним із перших, хто досліджував можливість використання кротових нор для міжзоряних або навіть міжгалактичних подорожей. Він також вивчав їхній потенціал для подорожей у часі. Однак, незважаючи на його піонерські роботи, наукове співтовариство досі не має однозначної відповіді на питання про реальність існування

кратових нор. Кратові нори залишаються захопливою темою для наукових досліджень і наукової фантастики (Bloom, 2022).

У словнику «Активні ресурси сучасної української номінації: ідеографічний словник нової лексики» за редакцією Є. А. Карпіловської (2013) зазначено, що суттєві зміни в мовній практиці стають помітними у досить показові часові інтервали, зокрема протягом 10–15 років — періоду, за який формується нове покоління носіїв мови. Проте, нова лексика має значно ширше значення, ніж просто фіксація відносно нових мовних одиниць, оскільки вона слугує відображенням культурних, соціально-економічних та суспільно-політичних змін (Ільченко, 2023). У зв'язку з цим, неологізми справедливо заслуговують особливого статусу «лексичних неоподій» (*lexical neoevents*), як їх характеризує американський дослідник Фредрик Джеймсон:

“The success story of the word postmodernism demands to be written, no doubt in best-seller format; such lexical neoevents, in which the coinage of a neologism has all the reality impact of a corporate merger, are among the novelties of media society which require not merely study but the establishment of a whole new media-lexicological subdiscipline” (Jameson, 1992), тобто:

«Історія успіху слова постмодернізм, без сумніву, потребує написання бестселера; такі лексичні новотвори, в яких карбування неологізму має всі реальні наслідки корпоративного злиття, належать до нововведень медіа-суспільства, і вони потребують не просто вивчення, а

створення цілої нової медіа-лексикологічної субдисципліни» (переклад наш).

Питання неології завжди привертали і продовжують привертати увагу цілої низки дослідників. На наших теренах фундаментальне дослідження проблем неології було започатковано авторським колективом під керівництвом видатного українського германіста, професора Юрія Олексійовича Жлуктенка, науковий доробок котрого дав поштовх розвитку неології на багато років уперед. Так, у монографії «Англійські неологізми» (1983) було вперше проаналізовано зміни в лексико-семантичній системі англійської мови 60-70 рр. ХХ сторіччя, тобто поява нових мовних одиниць та зміна значень наявних крізь призму англійської словотворчої системи, продуктивності її певних моделей, позаяк саме такий, словотвірний підхід і досі видається є найбільш релевантним у лінгвістичному сенсі (Буніятова, 2017, с.170). Згадаймо, до прикладу, статтю, надруковану в авторитетному часописі *English Today*, у якій проаналізовано 50 неологізмів із компонентом *-nomics* (Lalić–Krstin, Silaški, & Đurović, 2023).

Варто зазначити кілька провідних праць у галузі неології. Так, у монографії Розелі Фішер досліджується еволюція та динаміка лексичних змін у сучасній англійській мові через аналіз процесів виникнення, поширення та закріплення креативних неологізмів, з опертям на корпусний підхід. Особливу увагу приділено мотивації створення нових слів, механізмам їхньої інституціоналізації та продуктивності, зв'язку взаємозв'язку між мовними

інноваціями та соціальними чинниками (Fisher, 1998). Стівен Пінкер досліджує когнітивні процеси, що лежать в основі словотворення, виявляючи закономірності й правила, які сприяють створенню неологізмів (Pinker, 1999). Рошель Лібер пояснює, у який спосіб морфологічні структури взаємодіють зі значеннями (Lieber, 2004). Дафне Керреманс у своїй монографії «A Web of Words: A Corpus-Based Study of the Conventionalization Process of English Neologisms» (Kerremans, 2015) простежує, яким чином англійські неологізми переходять від стадії новації до закріплення в лексиконі, спираючись на корпусний підхід для аналізу процесу конвенціоналізації, тобто перетворення нових слів на усталені мовні одиниці, причому каталізатором змін виступають цифрові технології, зокрема Інтернет (соціальні мережі, блоги), а панівним чинником конвенціоналізації є культурні, соціальні та контекстуальні умови. У дисертації Шерон Кріз досліджується відображення неологізмів у сучасних лексикографічних ресурсах через порівняння записів у Вікісловнику із наведеними у традиційних друкованих словниках, що відображає вплив цифрових технологій на процес фіксації неологізмів у лексикографічних джерелах епохи Інтернету (Creese, 2017). Інго Плаг пояснює різні морфологічні процеси, такі як словоскладання, злиття та абревіація при створенні нових слів (Plag, 2018). Даглас Юван досліджує динамічну взаємодію між мовою, технологічними інноваціями та суспільними змінами, власне трансформацію мови від термінів, які стали історичними артефактами минулих епох,

до появи нових слів, що відображають дух сучасності, що свідчить про адаптивну природу мови: через детальні кейси та концептуальну модель зв'язку термінів між різними епохами, пропонується уявлення про циклічні закономірності людських інновацій (Youvan, 2024). Як бачимо, існує стійка тенденція до збагачення словникового складу англійської мови передусім, завдяки стрімкому розвитку сучасних технологій та соціальним чинникам, що їх супроводжують, позаяк технології не лише прискорили створення і поширення нових слів, але й сприяли формуванню різноманітних субкультур з унікальними мовними особливостями, які відображають сучасні зміни в суспільстві. Також усе більшої популярності набувають корпусні дослідження неологізмів.

Лексикографи ледве встигають фіксувати такі мовні зміни, а проте, вже є кілька вартих уваги словників, в яких зафіксовано найновіші неологізми сучасної доби (заздалегідь перепрошуємо за певну тавтологію). Отже, зазначимо найновіші словники 2022 р. видання. На відміну від словника А. Клоза-Кюскельгауз та І. Кернермана «Лексикографія коронавірусних неологізмів» (*Lexicography of Coronavirus-related Neologisms*), присвяченого лише одному аспекту сучасності, «Словник англословних неологізмів ХХІ століття» української дослідниці Наталії Анатоліївни Крамар містить понад 1100 слів і словосполучень, які з'явилися в англійській мові у 2000-2022 роках та такими 18 темами: «Екологія, клімат, природне середовище», «Будівництво й архітектура», «Наука і

технології», «Політика і суспільство», «Бізнес і фінанси», «Психологія», «Покоління людей, сім'я, виховання», «Навчання й освіта», «Стосунки», «Естетика, одяг, стиль життя», «Література, кіно, музика, мистецтво», «Здоров'я і краса», «Спорт», «Хобі та дозвілля», «Їжа», «Пандемія Covid-19», «Лінгвістика», «Сленг». Кожен неологізм супроводжується поясненням і перекладом (там, де він існує), а також сучасним і релевантним прикладом його використання в інтернет-джерелах (в межах 2017-2022 років). Для кожного неологізму вказаний рік його уведення в обіг, а для тих неологізмів, які зареєстровані в Oxford English Dictionary, також вказано рік їх внесення в цей авторитетний ресурс. Словник віддзеркалює процес і результат формування нових слів та словосполучень, які відображають науково-технічний прогрес і повсюдну цифровізацію та інтернетизацію суспільства (наприклад, *Internet of Things*, *Internet of Senses*, *digital health*, *digital asceticism*, *augmented shopping* тощо). Соціальні мережі, зосереджені раніше на спілкуванні, стали інструментом просування товарів і послуг, що приносить прибуток таким категоріям, як інфлуенсери (*influencer*, *cleanfluencer*, *finfluencer*), ютубери (*YouTuber*, *EduTuber*, *BookTuber*) і тіктокери (*TikTokker*, *Booktokker*), а популярність платформ *Instagram* і *Twitter* сприяла виникненню похідних неологізмів (*Insta-famous*, *instagrammable*, *Tweleb*, *twitterati*). Зазначимо принагідно, що словник Н. Крамар – це друга спроба створення англо-українського словника неологізмів (перша така праця – словник Ю. А. Зацного та А. В. Янкова «Інновації

англійської мови XXI століття: Англо-український словник» – побачила світ 2008 року).

Наведемо кілька важливих кейсів неологізмів, які вже стали частиною нашого життя, але ще не зареєстровані у лексикографічних джерелах. Почнімо із авторських неологізмів-оказіоналізмів Меттью Макконахі, відомого актора і лауреата премії «Оскар», котрий найбільше прославився своєю роллю у фільмі «Інтерстеллар». У 2020 році він випустив автобіографічну книгу *Greenlights* («Зелене світло»), яка швидко стала бестселером. Книга є своєрідним поєднанням мемуарів, філософських роздумів та життєвих уроків. У ній Макконахі ділиться історіями зі свого дитинства в Техасі, розповідає про свій шлях до слави в Голлівуді та досліджує глибокі сенси життя. Назва книги символізує «зелене світло» – моменти удачі, можливості та успіху, які рухають життя вперед. Він також розглядає «жовте» та «червоне світло» як перешкоди чи виклики. *Greenlights* побудована на основі його записів, які Макконахі вів протягом 35 років. У книзі поєднуються гумор, відвертість та натхненні роздуми, що робить її не лише автобіографією, а й своєрідним життєвим посібником. *Greenlights* – це не просто спогади актора, а джерело мотивації для всіх, хто прагне рухатися вперед, попри життєві труднощі. Читачі та критики високо оцінили книгу за її щирість, унікальний стиль викладу та практичні поради, а ще – за креативне застосування мови. Наведемо кілька прикладів:

“I’ve been in this life for fifty years, been trying to work out its riddle for forty-two, and been keeping diaries of clues to that riddle for the last thirty-five. Notes about successes and failures, joys and sorrows, things that made me marvel, and things that made me laugh out loud. How to be fair. How to have less stress. How to have fun. How to hurt people less. How to get hurt less. How to be a good man. How to have meaning in life. How to be more me...

Recently, I worked up the courage to sit down with those diaries... If you know how, and when, to deal with life’s challenges - how to get relative with the inevitable - you can enjoy a state of success I call “catching greenlights.”

So I took a one-way ticket to the desert and wrote this book: an album, a record, a story of my life so far. This is fifty years of my sights and seens, felts and figured-outs, cools and shamefuls... Graces, truths, and beauties of brutality. Getting away withs, getting caughts, and getting wets while trying to dance between the raindrops...

It’s a love letter. To life.

It’s also a guide to catching more greenlights-and to realising that the yellows and reds eventually turn green too.”

(Matthew McConaughey “Greenlights”).

<https://www.amazon.com/Greenlights-Raucous-stories-Academy-Award-winning/dp/1472280830>

Своєрідним «містком» між художнім та науковим дискурсами можна вважати щойно запропоновану всесвітньо відомим педагогом-новатором Стівеном Крешеном та його ученицею Нушан Аштарі гіпотезу Карасса

(Ashtari & Krashen, 2024). Слово «*Karass*» власне запозичено із красного письменства, а саме, з роману Курта Воннегута «Колиска для кішки», в якому письменник вводить поняття «карасс» на позначення групи людей, які, часто не усвідомлюючи цього, пов'язані між собою задля виконання спільної доленосної життєвої мети. І хоча ця ідея бере початок із вигаданої розповіді, Гіпотеза Карасса перегукується з реальними філософськими уявленнями системне мислення та людську взаємопов'язаність, коли люди як соціальні істоти формують групи або «карасси» на основі спільних цілей і цінностей. Карассом є група людей, об'єднаних спільною метою або ідентичністю. Це може бути сім'я, робоча команда, група друзів або ще більша спільнота. Гіпотеза пропонує, що набуття мови полегшується в межах карассу. Коли люди відчувають почуття приналежності та спільну мету, вони частіше залучаються до значущого мовного використання і ефективніше навчаються. Гіпотеза стверджує, що акценти є маркерами приналежності до карассу.

Поява зазначеної вище гіпотези вписується у контекст і парадигму епохи, у яку нам випало жити, а саме, у час метамодернізму, який виник як наслідок кризи постмодернізму. На відміну від постмодернізму, з його скептицизмом, релятивізмом, деконструкцією, деканонізацією, вторинністю та множинністю інтерпретацій, метамодернізм прагне, передусім, порозуміння задля кращого майбуття. Джейсон Ананда Джозефсон Сторм, один із провідних теоретиків метамодернізму, у своїй монографії

«Метамодернізм: Майбутнє теорії» стверджує, що метамодернізм – це новий спосіб мислення, який поєднує елементи модернізму та постмодернізму з його множинністю, невизначеністю та іронією (Josephson, 2021). Таке нове мислення породжує й нові слова. Через те, що метамодернізм прагне повернення до таких базових цінностей як істина, розум і прогрес, предтечею метамодернізму можна вважати видатного італійського письменника Італо Кальвіно, котрий у своїй праці «Шість нотаток на наступне тисячоліття» зазначає такі ознаки майбутнього, пропонуючи власні неоніми на їхнє позначення: легкість (*lightness*), швидкість (*quickness*), точність (*exactitude*), візуальність/наочність (*visibility*), різноманітність (*multiplicity*), узгодженість/послідовність (*consistency*) (Calvino, 1988).

Водночас і в епоху постмодернізму, і в часи метамодернізму, одним із найважливіших понять науки, а надто – сучасного наукового поступу, є «інформація». Методологічно важливим для науки було запровадження поняття квантування інформації (ідеться, передусім, про праці Клода Шеннона та Алана Тюринга). Поняття інформаційного «біта» *bit* – від *binary digit*, як скорочення від «двійкового розряду» (біт може бути або 0 або 1) було вперше вжито як неонім видатним американським ученим Клодом Шенноном (Shannon, 1948). Згодом не менш відомий фізик Джон Вілер звертає увагу на цікаві зв'язки між фізикою та теорією інформації Клода Шеннона. Вілер пропонує новаторську ідею – «все із біта». Як зазначає швейцарський

філософ Джеймс Глаттфельдер у своїй монографії «Інформація – Свідомість – Реальність: Як нове розуміння Всесвіту може допомогти відповісти на вічні питання буття», революційним розумінням інформації та її ролі у світі стала фраза-неонім «*it from bit*» Джона Вілера для опису ідеї того, що саме інформація є фундаментальною для Всесвіту, і що Всесвіт – у певному сенсі – «цифровий». Ця ідея ґрунтується на тому, що квантова механіка, теорія, яка описує поведінку матерії на атомному та субатомному рівнях, має імовірнісний характер, що означає, що результати квантових експериментів не є заздалегідь визначеними, а натомість визначаються ймовірностями. Вілер стверджував, що ці ймовірності можна інтерпретувати як інформацію, тож Всесвіт є величезною квантовою інформаційною системою (Glattfelder, 2019). Останнім часом виникла ціла низка дотичних неонімів, що стрімко набули статусу термінів, як-от: *homo digitalis* (*homo technicus*, *homo virtualis*), від *digital* – цифровий, за аналогією до *homo sapiens*, *homo videns* – нова суб’єктивація людини, яка формується під впливом практик і технологій цифрової доби (вперше вжито 2015 року), *IT-agnostic*, *tech-agnostic* / *technology-agnostic* – що позначає людину чи компанію, яка неупереджено та відкрито ставиться до технологічних платформ і програм, які вона використовує у своїй роботі, застосовуючи різні опції залежно від конкретних потреб (вперше вжито у 2005-2010 роках), *datafication* (від *data* – дані) датафікація – практика перетворення різноманітних аспектів життя на дані, які

можна відстежити і проаналізувати (вперше вжито 2013 року) (Крамар, 2022).

До одного із ключових термінів сучасної доби належить «антропоцен» (від гр. *ἄνθρωπος* – людина й *καινός* – новий, за аналогією до *holocene*, *pleistocene* тощо) – неформальний термін геохронології (неонім 2000 року, до словників внесено як термін у 2014 році) (Ibid.). Автори цього неоніма, що став терміном – авторитетний нідерландський фахівець з хімії атмосфери, Нобелівський лауреат з хімії Пауль Крутцен та американський еколог Юджин Стормер (Crutzen & Stoermer, 2000). Слово позначає нинішню геологічну епоху, у якій людська діяльність відіграє важливу роль в екосистемі Землі та є логічним продовженням понять «біосфера», «ноосфера» видатного українського вченого Володимира Івановича Вернадського.

Важливим неонімом, а згодом – терміном метамодерної епохи стає так звана «дизрупція» (від англ. *disrupt* – 1) руйнувати; пошкоджувати; порушувати; дестабілізувати; 2) революціонізувати; докорінно перетворювати; якісно змінювати; *disruption* – руйнування; порушення; пошкодження; дестабілізація; революція; переворот, тобто раптовий і значний вплив, який спричиняє значні зміни у житті. Дотичний термін *disruptive technology / disruptive innovation* – (передові) технології, що спричиняють переворот на ринку, був запропонований відомим американським теоретиком менеджменту Клейтоном Крістенсенем (Christensen, 2016). Нині існує низка дотичних термінів для позначення інновацій, які часто вживаються як

взаємозамінні. Вважаємо за доцільне пояснити принципові термінологічні нюанси типів інновацій та пропонуємо такі варіанти їхнього перекладу: *disruptive innovations* – дизруптивні інновації, підривні інновації (нововведення, яке спричиняють радикальну зміну системи (ринку, індустрії тощо та характеризується експонентним зростанням), *breakthrough innovations* – проривні інновації, *sustaining innovations* – підтримуючі інновації.

Принагідно варто згадати роль промислових революцій в історії розвитку суспільства. Перша промислова революція, яка почалася в XVIII столітті, злилася з так званою Другою промисловою революцією у 1850 році, коли технологічний і економічний прогрес набрав обертів завдяки розвитку парових кораблів, залізниць, а потім в XIX столітті – двигуна внутрішнього згоряння та електричної енергії. Унікальними ознаками другої промислової революції були електрика й нафта, на зміну винахідницьким пошукам геніїв-одинаків приходять проведення наукових досліджень у спільних лабораторіях та інститутах, справжніми революційними змінами у перевезеннях і зв'язку була поява автомобілів, літаків, радіо, телебачення. Запровадження автоматизації та спеціалізації праці привели до масового виробництва, появи гігантських корпорації та фінансових установ. Третя промислова революція – це так звана «цифрова революція» – повсюдний перехід у суспільному виробництві до застосування інформаційно-комунікаційних технологій (комп'ютери, Інтернет, електроніка тощо), що сприяло формуванню постіндустріального суспільства,

скороченню робітників, безпосередньо зайнятих у виробництві. Четверта промислова революція – (або «Індустрія 4.0») – це злиття технологій і стиранням меж між фізичними, цифровими і біологічними сферами. Четвертий етап розвитку промислової революції характеризується комбінацією технологій, Інтернетом речей, новими способами збору й аналізу даних, адитивними технологіями виробництва, використанням штучного інтелекту, біотехнологій, робототехніки, нанотехнологій, інноваціями (Шаравара, 2017).

Так, ознакою сучасної доби метамодернізму та четвертої промислової революції стали новітні номінації у галузях робототехніки та штучного інтелекту, які постійно з'являються у мові, зокрема англійській, через яку поширюються в інших мовах світу. Швидкий розвиток штучного інтелекту (ШІ) – *AI (artificial intelligence)* – викликає потребу в нових словах та поняттях, які б адекватно описували здатність машин демонструвати ознаки, раніше притаманні лише людям. Власне йдеться про антропоморфізацію – схильність приписувати машинам людські якості, що часто-густо може призвести до невинуватених очікувань. Наведемо кілька прикладів: *anthropoid* – людиноподібний робот, *digital human* – віртуальні персонажі з реалістичним виглядом і поведінкою, створені для взаємодії з людьми, *humanoid robots* – роботи, які нагадують людину за зовнішністю або поведінкою, *biohybrid robotics* – роботи, які поєднують живі тканини та штучні компоненти, *AI alignment* – узгодження цілей

штучного інтелекту з людськими цінностями, *roboethics* – етика, що регулює розробку та використання роботів, *neuromorphic computing* – обчислення, що імітує нейронні мережі людського мозку, *explainability* – здатність алгоритмів ШІ пояснювати свої рішення зрозуміло для людини.

Не менш важливою прикметою часу стали терміни, які використовуються для опису процесів у цифровій сфері, а саме:

- *digitization* (оцифрування) – це перетворення аналогової інформації в цифровий формат. Наприклад, конвертація записів у цифровий файл. Це перший крок до використання цифрових технологій, але він ще не змінює процеси чи бізнес-моделі.
- *digitalization* (цифровізація) – впровадження цифрових технологій у наявні бізнес-процеси для підвищення їхньої ефективності та автоматизації. Цифровізація використовує результати оцифрування для оптимізації роботи.
- *digital transformation* (цифрова трансформація) – глибока трансформація бізнесу, яка охоплює зміну моделей роботи, стратегій і культур організацій за допомогою цифрових технологій. Наприклад, компанії можуть розробляти нові продукти чи послуги, базуючись на аналізі великих даних або використанні штучного інтелекту.

Різниця між наведеними неологізмами полягає в масштабі змін. Оцифрування зосереджується на даних. Цифровізація

вдосконалює процеси. Цифрова трансформація змінює організації в цілому (Springer Nature, 2024).

Отже, аналіз лише деяких із цілої низки англomовних неонімів та термінів-неологізмів доводить можливість і важливість множинних інтерпретацій, діалогу, відкритості до різних перспектив і точок зору та свідчить про динамічний характер наукового поступу та мови, що його віддзеркалює, в інформаційному суспільстві.

Перспективними напрямками у галузі неології можна вважати дослідження неологізмів на корпусних засадах. Варті уваги й так звані неосемантизми, інеографізми, зокрема в семіотичному аспекті. Ніколи не втраять актуальності лексикографічні та перекладознавчі студії – встановлення міжмовних паралелей та контрастивно-риторичний аналіз. Неологія є актуальною через важливість дослідження адаптивності і креативності людської мови у процесах номінації та комунікації.

Література

- Буніятова, І. Р. (2017). Юрій Олексійович Жлуктенко та питання англійської неології. Національна пам'ять у філології: спадщина професора Юрія Олексійовича Жлуктенка: матеріали Всеукр. наук. конф. (Львів, 2-3 жовтня 2015 р.), 167–174. Львів.
- Жлуктенко, Ю. А., Березинський, В. П., & Борисенко, І. І. (1983). Англійські неологізми. Київ: Наукова думка.
- Зацний, Ю., & Янков, І. (2008). Інновації у словниковому складі англійської мови. Вінниця: Нова Книга, 2008.

- Ільченко, О. М. (2023). Дивовижний світ нових слів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 1(33), 136–137. Рецензія на кн.: Крамар Н. А. Словник англомовних неологізмів XXI століття. Київ, 2022, 240 с. <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2023.33.23>
- Карпіловська, Є. А. (Ред.). (2013). Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики. К.: ТОВ «КММ», 2013.
- Крамар, Н. А. (2022). Словник англомовних неологізмів XXI століття. Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс».
- Скороходько Е. Ф. (2000). Терміни, що виражають нові знання у структурі англомовних наукових текстів. *Вісник Харківського нац. ун-ту. Іноземна філологія*, 147, 235-240.
- Скороходько Е. Ф. (2004). Неоніми в когнітивній та комунікативній структурі наукового тексту (на матеріалі англійської мови). *Мовознавство*, 1, 45-53.
- Шаравара, О. О. (2017). Промислова революція як чинник розвитку суспільства. Актуальні проблеми філософії та соціології: Науково-практичний журнал, 16, 154–156.
- Ashtari, N., & Krashen, S. (2024). Vonnegut meets Rumi: The Karass hypothesis. *Asian Journal on Perspectives in Education (AJPE)*, 4 (1).
- Bloom, A. (2022, 18 Jul). From wood chuck holes to worm holes: A look into the notebooks of John Wheeler.

Advanced Science News.

<https://www.advancedsciencenews.com/from-wood-chuck-holes-to-worm-holes-a-look-into-the-notebooks-of-john-wheeler/>

- Calvino, I. (1988). *Six Memos For The Next Millenium*. Cambridge - Massachusetts: Harvard University Press.
- Christensen, C.M. (2016). *The Innovator's Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms to Fail (Management of Innovation and Change)*. Harvard Business Review Press; Reprint edition <https://claytonchristensen.com/key-concepts/>
- Creese, S. (2017). *Lexicographical Explorations of Neologisms in the Digital Age: Tracking New Words Online and Comparing Wiktionary Entries with 'Traditional' Dictionary Representations (PhD thesis)*. Coventry University, Coventry, UK.
- Crutzen, P., & Stoermer E. (2000). The Anthropocene. *International Geosphere-Biosphere Programme, 41*, 17–18.
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics (6th ed.)*. Oxford: Blackwell. <http://dx.doi.org/10.1002/9781444302776>
- Fischer, R. (1998). *Lexical Change in Present-Day English: A Corpus-Based Study of the Motivation, Institutionalization, and Productivity of Creative Neologisms*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

- Glattfelder J. B. (2019). Information—Consciousness—Reality: How a New Understanding of the Universe Can Help Answer Age-Old Questions of Existence (The Frontiers Collection) 1st ed. Springer, Kindle Edition ASIN : B07QLN9X14
- Jameson, F. (1992). Postmodernism: Or, The Cultural Logic of Late Capitalism. Duke University Press.
- Josephson, S.J.A. (2021). Metamodernism. the future of theory. Chicago: University of Chicago Press.
- Kerremans, D. (2015) A Web of Words. A Corpus-Based Study of the Conventionalization Process of English Neologisms. Frankfurt: Peter Lang Edition.
- Klosa-Kückelhaus, A., & Kernerman, I. (2022). Lexicography of Coronavirus-related Neologisms. *Lexicographica*. Series Maior, 163. De Gruyter
- Lalić-Krstin, G., Silaški, N., & Đurović, T. (2023). Meanings of -nomics in English: From Nixonomics to coronanomics: How -nomics has extended its original meaning to additional senses. *English Today*, 39(2), 141–148. <https://doi.org/10.1017/S0266078422000013>
- Lieber, R. (2004). Morphology and Lexical Semantics. Cambridge: Cambridge University Press.
- McConaughey, M. (2020). Greenlights: Raucous stories and outlaw wisdom from the Academy Award-winning actor (Kindle ed.). Headline.
- Perry, T. (1995) Lotfi A. Zadeh. *IEEE Spectrum*, 6, 32–35.
- Pinker, S. (1999). Words and Rules: The Ingredients of Language. New York: Basic Books.

- Plag, I. (2018). *Word-Formation in English* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Shannon, C. E. (1948). A mathematical theory of communication. *The Bell System Technical Journal*, 27(3), 379-423. doi: 10.1002/j.1538-7305.1948.tb01338.x.
- Simpson, J. (2007). Neologism: The Long View. *Dictionary: Journal of the Dictionary Society of North America*, 146–148.
- Springer Nature. (2024). The digital transformation of R&D: Navigating the digital lab and solutions for efficiency. Retrieved from <https://go.springernature.com/digital-transformation-of-r-and-d>
- Sullivan, J. (2017). How the Dusty Merriam-Webster Dictionary Reinvented Itself. Bigly. *Globe Magazine*. Retrieved from <https://www.bostonglobe.com/magazine/2017/02/14/how-dusty-merriam-webster-dictionary-reinvented-itself-bigly/Knytvd8ZHBjHismFi4fK9N/story.html>
- Youvan, D. C. (2024). From Anachronisms to Neologisms: The Linguistic Evolution of Technology and Society. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.18980.08327>

Zhalai V.Y.,

PhD, assistant professor

Ilchenko O.M.,

PhD., DrSc., assistant professor

Kramar N.A.,

PhD, senior researcher

New Words, New Worlds

The article presents a comprehensive review of the issues of neology with an emphasis on the specific features of its manifestation in the English language. The issues of defining the concepts of “neologism”, “authorial occasionalism” and “neonym” are analyzed. Practical cases of neologisms and neonyms formation, mainly in modern scientific discourse, as well as in the field of popular culture and fiction, are considered. Particular attention is paid to the role of digital technologies in accelerating the processes of new vocabulary formation. An overview of current lexicographical sources that study and record English neologisms is provided. A number of important neologisms of the metamodern era, in particular in the field of innovations, are considered, their first-ever translations into Ukrainian are suggested. Promising areas of research in the field of neology are also outlined.

Keywords: *neology, neologism, author’s occasionalism, neonym, word building, neologisms dictionary, metamodernism*

Крамар Н. А.,
доктор філософії з філології, ст. н. с.

АНГЛОМОВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У СФЕРІ ЗМІНИ КЛІМАТУ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

*У статті досліджуються лексичні інновації англійської мови у сфері зміни клімату та способи їх перекладу на українську мову. Найбільша увага присвячена англійським словосполученням та складним прикметникам з компонентом *climate*, які увійшли в ужиток за останні 50 років і відображають зростаюче значення зміни клімату та активне обговорення у суспільстві способів її подолання і пом'якшення. Дослідження поєднує якісний та кількісний підходи із частковим залученням корпусних методів. Ми виокремили найпоширеніші словосполучення та складні прикметники з компонентом *climate* в корпусі англійської мови NOW (*News on the Web*), аналізуючи контекст їхнього вживання та семантичні категорії, до яких вони належать. У результаті аналізу серед нових кліматичних словосполучень були виділені такі категорії: 1) синонімічні та квазі-синонімічні термінологічні одиниці на позначення процесу зміни клімату як такого (напр., *climate emergency*, *climate catastrophe*); 2) одиниці на позначення зусиль задля пом'якшення наслідків зміни клімату на державному та міжнародному рівнях (напр., *climate summit*, *climate finance*); 3) одиниці на позначення ставлення людини до проблеми*

зміни клімату, від заперечення і скептицизму (напр., *climate denial*, *climate skepticism*) до глибокої стурбованості та песимізму (напр., *climate grief*, *climate doomism*). Окремо звертаємо увагу на зміну термінологічного ландшафту в цій сфері, оскільки емоційно забарвлені словосполучення *climate emergency*, *climate crisis* та інші послідовно витісняють більш нейтральний термін *climate change*. У дослідженні також приділена значна увага іменним словосполученням та складним прикметникам з компонентом *carbon* (вуглець), які є ключовими для сучасного кліматичного дискурсу. Ми простежуємо способи перекладу загальноновживаних кліматичних неологізмів українською мовою на основі україномовних веб-джерел та нормативно-правових актів. Встановлено, що наразі існує високий ступінь варіативності у перекладі кліматичних одиниць українською мовою. Враховуючи посилення євроінтеграційних процесів в Україні, виникає нагальна потреба в пошуку найточніших відповідників та уніфікації цієї термінології, а також укладенні словників і глосаріїв для її фіксації.

Ключові слова: зміна клімату, вуглець, неологізм, словосполучення, складний прикметник, переклад, корпус.

Вступ

Не викликає сумнівів, що зміна клімату є однією з найбільш нагальних викликів, які сьогодні стоять перед людством. Рекордні хвилі спеки, аномальні погодні явища, втрата біорізноманіття, танення льодовиків і деградація ґрунтів – це лише кілька з найбільш відчутних наслідків

зміни клімату, які ми можемо спостерігати сьогодні. Численні обіцянки та зусилля, докладені різними державами та міжнародними організаціями для зменшення викидів парникових газів як основної причини цієї проблеми, виявляються недостатніми. Як підкреслив глава ООН Антоніу Гутерріш у листопаді 2022 року: «Ми перебуваємо на шляху до кліматичного пекла (*climate hell*), натиснувши ногу на педаль газу» (Harvey & Carrington, 2022). Таким чином, *climate hell* поповнило величезну низку словосполучень із компонентом *climate*, які нещодавно увійшли в англійську мову.

Oxford English Dictionary (OED) стабільно додає нові слова та фрази, пов'язані з кліматом, протягом останніх трьох десятиліть. Однак саме у 2021 році було зареєстровано цілу низку словосполучень, пов'язаних з кліматом, серед яких *climate crisis*, *climate emergency*, *climate action*, *climate denial* тощо (OED, 2021). Це відображає все більшу важливість і частоту кліматичних дискусій у медійному дискурсі та повсякденному мовленні. Сплеск кліматичних страйків та інших форм кліматичного активізму (які бувають досить екстравагантними), а також широке висвітлення конференцій ООН зі зміни клімату (COP26 і COP27) у пресі також сприяли зростанню циркуляції цих лексичних одиниць в англійській мові. Однак, оскільки більшість з них були створені зовсім нещодавно, існує певна семантична плутанина і неусталеність у їхньому використанні. Це зумовлює необхідність детального дослідження функціонування нової англомовної кліматичної термінології

у різних видах дискурсу, особливо у політичному та медіа-дискурсах.

Окрім того, точний переклад цих слів та сполучень іншими мовами, зокрема українською, часто викликає труднощі. На сьогодні, існує гостра потреба у розробці україномовної термінології у сфері зміни клімату, оскільки Україна, як одна з країн-підписантів Паризької угоди, активізувала кліматичні ініціативи, взявши на себе зобов'язання суттєво скоротити викиди парникових газів до 2030 року у своєму Оновленому національно-визначеному внеску (Updated Nationally Determined Contribution of Ukraine to the Paris Agreement, 2021). Звісно, внаслідок російського вторгнення кліматичні цілі України стали менш пріоритетними, а також значно менш реалістичними через величезні викиди парникових газів, спричинені бойовими діями, екологічним тероризмом Росії (в тому числі знищенням греблі Каховської ГЕС) та необхідними зусиллями з реконструкції. Незважаючи на це, євроінтеграційний курс України передбачає докладання Україною максимальних зусиль задля наближення до задекларованих цілей. Створення нового кліматичного законодавства та участь українських компаній у міжнародних екологічних проєктах зумовлюють необхідність розробки точного та доцільного перекладу англійських кліматичних термінів на українську мову. Отже, дослідження функціонування англійських неологізмів у сфері зміни клімату та способів їх перекладу українською мовою у законодавчих документах, медіа-дискурсі та

корпоративному дискурсі видається своєчасним та актуальним.

Огляд літератури

Формування численних новотворів у сфері зміни клімату не залишається поза увагою лінгвістів. Новітні екологічні неологізми, серед яких і кліматичні, досліджували Н. Білоус і Н. Новохатська (2022), Л. Сандига, І. Олійник і Ю. Святюк (Sandyha, Oliinyk, Sviatuk., 2020), М. Жулінська (2022) з огляду на закладені у їхній основі словотвірні моделі. Застосування корпусної методології до аналізу нових слів та словосполучень на позначення довкілля було апробоване у праці П. Бюро (Bureau, 2022). На основі корпусу наукових статей проведено дослідження Б. Мур та колег (Moore et al., 2021), присвячене термінології та концептам пом'якшення зміни клімату (*climate change mitigation*). Окремі дослідники також розглядали питання перекладу термінології, пов'язаної зі зміною клімату (див., наприклад, Biros, Rossi, & Talbot, 2021; Haddad Haddad, & Montero-Martínez, 2019).

Лінгвісти також звернули увагу на нещодавній перехід в англomовних ЗМІ від нейтрального терміну *climate change* («зміна клімату») до його більш емоційно забарвлених синонімів *climate crisis* («кліматична криза») та *climate emergency* («кліматична надзвичайна ситуація»). Так, застосувавши психолінгвістичний підхід, Л. Фельдман та П. Харт (Feldman & Hart, 2021) продемонстрували, що вибір терміна (*climate change*, *climate crisis*, *climate emergency*) не впливає на сприйняття новин читачем, хоча вживання *climate*

emergency дещо зменшує переконання аудиторії у достовірності новин, порівняно з *climate change*. У соціолінгвістичному ключі було виявлено, що фреймінг зміни клімату за допомогою тієї чи іншої термінології впливає на конструювання агентивності у медіадискурсі, зміщуючи увагу з діяльності людства як причини кліматичної кризи (Kramar, 2023). Питання розуміння суспільством новітньої термінології зміни клімату також досліджувалось у психологічному ключі з точки зору її розуміння неспеціалістами. Так, наприклад, у праці В. Бруйн де Бруйн та колег (Bruine de Bruin et al., 2021) найважчими для сприйняття термінами респонденти визнали *mitigation*, *carbon neutral*, *unprecedented transition*. В іншій праці було виявлено, що у суспільстві немає чіткого розуміння різниці між концептами адаптації до зміни клімату та пом'якшення зміни клімату (Harcourt et al., 2019).

Незважаючи на велику кількість досліджень, спрямованих на нові екологічні терміни, бурхливий розвиток термінології у сфері зміни клімату потребує подальших досліджень. Зокрема, вкрай мало уваги було присвячено словосполученням і складним прикметникам з компонентами *climate* і *carbon*, а також їхньому перекладу українською мовою. Відповідно, наше дослідження націлене на заповнення цієї ніші і сприяння розвитку та усталенню кліматичної термінології в українській мові.

Методологія

Мета нашого дослідження була комплексною. По-перше, ми прагнули виявити та проаналізувати

найпоширеніші англомовні словосполучення та складні прикметники з компонентом *climate* на основі корпусного підходу. Це терміни, які увійшли в ужиток за останні 50 років, найбільше відображають еволюцію обговорення зміни клімату та зусиль щодо її пом'якшення у суспільстві. По-друге, ми також мали намір простежити поширені способи їхнього перекладу українською мовою з огляду на їхню точність та ступінь варіативності. По-третє, ми також мали на меті виявити найскладніші для перекладу українською мовою кліматичні терміни, зокрема серед словосполучень та складних прикметників з компонентом *carbon* («вуглець»).

Відповідно до мети дослідження, методологія поєднує в собі кількісні та якісні методи, з опорою на корпусні дані. Ми виокремили новітні словосполучення та складні прикметники з компонентом *climate* на основі оновлень Oxford English Dictionary (OED Updates), а також шляхом моніторингу статей на кліматичну тематику на провідних англомовних новинних ресурсах (*The Guardian*, *BBC*, *CNN*, тощо). Ми також залучили корпус NOW (News on the Web) (Davies, 2016-) – один з найбільших на сьогодні англомовних корпусів (понад 18 мільярдів слів), який містить статті з онлайн-газет та журналів з 2010 року дотепер (корпус невпинно оновлюється). Розширений пошук в NOW дозволив нам виявити відносну частоту словосполучень та складних прикметників з *climate* в англомовному медіа-дискурсі. Оскільки складні прикметники з *climate* рідко представлені у словниках та треках неологізмів (таких як WordSpy), NOW був неабияк цінним для їх виокремлення та

аналізу. Для дослідження способів перекладу найпоширеніших лексичних одиниць з *climate* українською мовою, ми простежували їхні еквіваленти в українському екологічному законодавстві та в єдиному на цей час англо-українському глосарії термінів у сфері зміни клімату (Девіс, 2019). Для виявлення наявних варіантів перекладу більш розмовних термінів (таких як *climate doomism*, *climate-smart*, тощо), ми здійснювали пошук на україномовних веб-сайтах кліматичної тематики. Відповідну методологію ми застосували для аналізу неологічних термінів з компонентом *carbon*. Крім того, опрацювання вказаного глосарію, нормативно-правових актів України у сфері екології та вебсайтів кліматичної тематики дало нам змогу виявити деякі інші складні для перекладу терміни у сфері зміни клімату.

Результати та обговорення

1. Іменні словосполучення з *climate*

Пошук іменних словосполучень з *climate* в атрибутивній позиції (*climate* + NOUN) у корпусі NOW дав понад 2000 результатів. Це включає як двочленні, так і тричленні словосполучення, які часто є взаємозамінними, наприклад *climate denialism* та *climate change denialism*, *climate mitigation* та *climate change mitigation* (в офіційних документах вживається тричленний термін, тоді як у ЗМІ та в розмовній мові слово *change* часто випускається). Більшість із виокремлених одиниць увійшли в ужиток

наприкінці 20 ст., коли проблема зміни клімату вперше потрапила на політичну арену. У таблиці 1 представлено 20 найпопулярніших словосполучень у порядку зменшення їхньої частоти.

Таблиця 1. 20 найчастотніших іменних словосполучень зі словом *climate* у корпусі NOW

Словосполучення з <i>climate</i>	Частота у корпусі NOW
climate change	934213
climate crisis	59770
climate action	59038
climate emergency	19697
climate policy	16962
climate summit	15580
climate science	12901
climate control	12735
climate agreement	12455
climate scientists	10655
climate finance	10311
climate justice	9941
climate talks	9635
climate goals	9599
climate conference	8796
climate accord	7603
climate activists	7521
climate risk	7360

climate scientist	7251
climate targets	6993

Як і очікувалося, словосполучення *climate change* виявилось найпоширенішим (понад 930000 випадків вживання у NOW). У його нинішньому значенні – довгострокова зміна клімату Землі, пов'язана зі зростанням середніх температур – цей термін був впроваджений 1979 року у праці Національної академії наук США, присвяченій діоксиду вуглецю (Chasan & Rossa, 2016). До кінця 20 ст. він вживався відносно рідко, оскільки науковці надавали перевагу більш вузькому терміну *global warming*, але з 2000 року ця тенденція змінилась на протилежну (Lineman, et al., 2015).

Друге місце займає *climate crisis* – термін, вперше запропонований 1986 року (згідно з OED) як більш релевантний синонім для *climate change*. Те ж саме стосується і *climate emergency*, що посідає 4-е місце у списку. Обидва ці терміни використовувалися лише спорадично до 2020 року, коли 11 000 вчених з усього світу підтримали публікацію в науковому журналі BioScience із закликом іменувати зміну клімату як *climate crisis* або *climate emergency* з метою кращого вираження нагальності проблеми (Ripple, et al., 2020). Відтоді це термінологічне заміщення здобуло підтримку багатьох політичних та наукових інституцій, а також засобів масової інформації. Так, наприклад, газети *The Observer* та *The Guardian* офіційно затвердили у своїй редакційній політиці вживання

саме термінів *climate emergency* та *climate crisis* замість *climate change* (Sekhar, 2023). Слід зауважити, що за останні роки в медіадискурсі з'явилася ціла низка інших термінів, часто метафоричних та емоційно забарвлених, на позначення зміни клімату, таких як *climate catastrophe* (33 місце за частотою в NOW), *climate disaster* (49 місце), *climate breakdown* (56 місце), *climate chaos* (67 місце) тощо. Хоча в англійській мові усі ці терміни мають однакову структуру, їх переклад українською мовою не завжди простий і прямолінійний. *Climate change* здебільшого перекладається з використанням пермутації (перестановки) як «зміна клімату», хоча варіант «кліматична зміна» також зрідка трапляється. *Climate crisis*, *climate catastrophe* та *climatechaos* відтворюються через калькування: «кліматична криза», «кліматична катастрофа», «кліматичний хаос». У випадку вживання *climate disaster* чи *climate breakdown*, при перекладі вдаються до синонімічної субституції, відтворюючи їх також як «кліматична катастрофа» чи «кліматична криза». Складним для перекладу є варіант *climate emergency*: буквальний переклад «надзвичайна кліматична ситуація» (засвідчений на деяких медіа-ресурсах) є досить незграбним та громіздким, тож перевага знову-таки надається синонімічній субституції («кліматична криза»). Таким чином, широке різноманіття наявних на сьогодні англомовних термінів на позначення зміни клімату неможливо повністю відтворити українською зі збереженням семантичних нюансів, що їх розрізняють.

Більшість виявлених іменних словосполучень з *climate* пов'язані з зусиллями з регулювання проблеми зміни клімату на державному та міжурядовому рівнях (ця тенденція також відображена в списку 20 найчастотніших словосполучень в таблиці 1). Основним способом перекладу таких словосполучень українською мовою є калькування: наприклад, *climate agreement* – «кліматична угода», *climate talks* – «кліматичні переговори», *climate justice* – «кліматичне правосуддя» тощо. Однак кілька словосполучень, які є дуже поширеними та критично важливими для кліматичного законодавства, виявляють певну варіативність у відтворенні українською. *Climate action* (3 місце за частотою в NOW) може перекладатися українською як «кліматична дія» (калькування), «кліматичні дії» (калькування з заміною однини на множину) або ж описово як «дії, спрямовані на подолання зміни клімату». Для *climate policy* (5 місце) засвідчені варіанти «кліматична політика» та «політика у сфері зміни клімату». Також зустрічаються варіації між калькуванням і пермутацією: *climate resilience* – «кліматична стійкість» / «стійкість до зміни клімату»; *climate adaptation* – «адаптація до клімату» / «адаптація до зміни клімату». В окремих випадках пермутація є необхідною і неминучою: зокрема, *climate (change) mitigation* відтворюється як «пом'якшення зміни клімату» / «пом'якшення наслідків зміни клімату» (а не *«кліматичне пом'якшення»). Крім того, деколи його відтворюють із значним семантичним зсувом як «запобігання зміни клімату» (що виражає більшою мірою ідею її уникнення, аніж виправлення та послаблення

наслідків). Зокрема, цей термін як відповідник англійського *climate mitigation* вживається у «Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року» (Кабінет міністрів України, 2016).

Для деяких словосполучень можливий лише описовий переклад: так, термін *climate envoy* перекладається зі значним розширенням як «посланець / посланник з питань зміни клімату» (калька *«кліматичний посол» звучала би вкрай незграбно). Ми також виявили багато випадків, коли в українській мові функціонує лише один відповідник для двох чи більше диференційованих англомовних термінів: зокрема, *climate scientist* і *climatologist* відтворюються українською як «кліматолог», *climate goals* і *climate targets* – як «кліматичні цілі», *climate impacts / climate effects / climate consequences* – як «кліматичні наслідки». Доволі складним для перекладу терміном є *climate (change) denial* (або ж *climate denialism denialism*): він часто перекладається українською як «кліматичний скептицизм», хоча його буквальний англійський еквівалент *climate skepticism* насправді виражає дещо менший ступінь сумніву, ніж *climate denial*. Тож вважаємо, що більш вдалим перекладом для *climate (change) denial* є «заперечення зміни клімату» (поки вкрай рідкісний варіант в україномовних джерелах).

Окрема група словосполучень з *climate* з'явилася в англійській мові за останні кілька років для опису негативних емоційних станів, пов'язаних зі стурбованістю людини зміною клімату. У тих поки рідкісних випадках, коли ці терміни вживаються в українських медіа-ресурсах,

вони відтворюються кальками: наприклад, *climate grief* – «кліматичне горе», *climate anxiety* – «кліматична тривожність», *climate depression* – «кліматична депресія». Останні новотвори включають також *climate alarmism* («кліматичний алармізм») та *climate doomism* («кліматичне приречення»), які виражають відсутність у людини чи групи людей надії на те, що будь-які заходи можуть допомогти зменшити зміну клімату на цьому етапі.

2. Складні прикметники з компонентом *climate*

Найбільш поширені складні прикметники з компонентом *climate* у корпусі NOW були виявлені за допомогою пошуку з використанням замінного знака ('*climate**', де астеріск позначає будь-яку частину слова). Пошук дав більше 300 релевантних результатів. Найчастотніші 20 складних прикметників з *climate* відображені у таблиці 2.

Таблиця 2. 20 найчастотніших складних прикметників з компонентом *climate* у корпусі NOW

Складний прикметник	Частота у корпусі NOW
climate-related	15202
climate-friendly	4755
climate-resilient	3792
climate-smart	3348
climate-induced	1692
climate-neutral	1434

climate-warming	1289
climate-changing	1173
climate-focused	1145
climate-vulnerable	1126
climate-driven	1119
climate-conscious	911
climate-sensitive	507
climate-damaging	491
climate-positive	395
climate-safe	327
climate-wrecking	314
climate-linked	285
climate-proof	273
climate-fueled	250

Значна частина знайдених прикметників використовується на позначення негативних наслідків зміни клімату, зокрема *climate-driven*, *climate-fueled*, *climate-induced* (усі входять у 20 найчастотніших), які характерні саме для медійного висвітлення цієї тематики, оскільки вони компактно виражають зв'язок того чи іншого явища зі зміною клімату (по суті замінюючи собою підрядне речення). Так, наприклад, у статті *The Guardian* за 2022 рік вказано: “the past year has seen an unending drumbeat of climate-driven disasters” («Минулий рік був періодом нескінченного ряду катастроф, спричинених змінами клімату»). (Hausfather, 2022). Єдиним способом передати такі прикметники українською мовою є описовий переклад – «той, який

зумовлений / спричинений зміною клімату». Вкрай рідко можна зустріти кальку «кліматично зумовлений», але вона може вживатися і щодо явищ, які не мають відношення до зміни клімату, наприклад «кліматично зумовлений гірсько-рослинний пояс». Описовий переклад характерний і для складних прикметників, що позначають зв'язок якогось явища із кліматом (не обов'язково прямий причинно-наслідковий зв'язок, як у вище зазначеній групі термінів), наприклад: *climate-related* (1-е за частотою в корпусі NOW), *climate-linked* тощо: вони обов'язково перекладаються зі значним розширенням, наприклад, «той, що пов'язаний зі зміною клімату». Аналіз їхнього контекстуального вживання в корпусі показав, що такі прикметники передусім властиві для дискурсу навколо пом'якшення наслідків зміни клімату (*climate change mitigation*) і характеризують дотичні явища чи процеси, наприклад: *climate-related targets*, *climate-linked finance*. У таких випадках складний прикметник допустимо перекладати словом «кліматичний» («кліматичні цілі», «кліматичне фінансування»). Відповідно, для точного відтворення таких одиниць українською мовою важливо враховувати ширший контекст їхнього вживання.

Досить поширеними в англomовному медіадискурсі також є складні прикметники з *climate* на позначення явищ і процесів, що мають шкідливий вплив на клімат, наприклад *climate-warming*, *climate-damaging*, *climate-wrecking*. Хоча ми зустрічаємо поодинокі спроби перекладати такі одиниці буквально («кліматично шкідливий»), більш поширеною і, на нашу думку, більш вдалою є їхня передача за допомогою

пермутації: «шкідливий для клімату», «руйнівний для клімату», «згубний для клімату». Пермутація також необхідна для перекладу термінів, які позначають різний ступінь здатності суб'єкта чи об'єкта протистояти зміні клімату, наприклад: *climate-vulnerable* («вразливий до зміни клімату»), *climate-proof* («захищений від зміни клімату»), *climate-sensitive* («чутливий до зміни клімату»), *climate-resilient* («стійкий до зміни клімату»).

Також можна виокремити групу складних прикметників з *climate*, які перетворилися на «модні слова» (buzzwords) сучасного екомаркетингу, які не завжди відповідають реальності. Ці прикметники описують компанії або людей як таких, що усвідомлюють зміну клімату (*climate-conscious*, *climate-aware*) та докладають зусиль, щоб не завдати йому шкоди (*climate-neutral*) або навіть докладають надзусиль, щоб змінити ситуацію (*climate-positive*). Компанії та організації, які позиціонують себе як *climate-neutral*, максимально скорочують свої викиди парникових газів, а ті, які зветься *climate-positive*, намагаються поглинути більше викидів парникових газів, ніж вони виділяють. Такого роду прикметники можна досить компактно перекласти українською мовою за допомогою калькування: «кліматично свідомий», «кліматично нейтральний», «кліматично позитивний» (важливо писати їх окремо, хоча на україномовних ресурсах часто зустрічаємо неправильне написання – через дефіс). Шляхом калькування також часто відтворюють вкрай популярний сьогодні термін екомаркетингу *climate-friendly* (2-е місце за частотою у

корпусі NOW) – «кліматично дружній». Однак зустрічається і менш буквальний варіант перекладу – «кліматично чистий» (за аналогією до *eco-friendly*, яке переважно передається українською як «екологічно чистий»). Досить складним для перекладу виявляється і новітній термін *climate-smart* (4-е місце за частотою в корпусі NOW), впроваджений 2010 року в одному зі звітів Організації Об'єднаних Націй. Найчастіше він вживається у словосполученні *climate-smart agriculture* на позначення практики вирощування сільськогосподарських культур і худоби з мінімальним впливом на навколишнє середовище. Хоча ми натрапляємо на рідкісні спроби перекласти цей термін шляхом калькування («кліматично розумний»), більш поширеним і, на нашу думку, більш вдалим відповідником є «кліматично орієнтований». Втім, недоліком такого підходу є наявність лише одного українського відповідника для двох різних англомовних термінів – *climate-smart* і *climate-oriented*.

3. Переклад інших кліматичних термінів

Окрім лексичних одиниць з компонентом *climate*, сучасний кліматичний дискурс також рясніє двочленими іменними сполученнями та складними прикметниками з компонентом *carbon*. За даними корпусу NOW, найбільш поширеними іменними словосполученнями з *carbon* (“carbon + NOUN”) є: *carbon dioxide*, *carbon emission(s)*, *carbon footprint*, *carbon tax*, *carbon capture*, *carbon neutrality*, *carbon pricing*, *carbon price*, *carbon pollution*, *carbon credit*, *carbon sequestration*, *carbon market*. Серед складних прикметників з компонентом *carbon* у кліматичній термінології

найчастотніші: *carbon-neutral*, *carbon-free*, *carbon-intensive*, *carbon-emitting*, *carbon-negative*, *carbon-cutting*, *carbon-heavy*, *carbon-efficient*, а також *low-carbon* та *zero-carbon*. Слід відзначити, що термін *carbon* (вуглець) в екологічному та, зокрема, кліматичному дискурсі став вживатися як взаємозамінний до *carbon dioxide* («двоокис вуглецю», «діоксид вуглецю»), тобто він позначає саме парниковий газ, який внаслідок діяльності людства найбільше впливає на атмосферу Землі. Більшість іменних словосполучень з *carbon* не викликає труднощів при перекладі, оскільки ефективно відтворюються шляхом калькування (наприклад, *carbon tax* – «вуглецевий податок», *carbon footprint* – «вуглецевий слід»). Як і у випадку з одиницями зі словом *climate*, у деяких випадках необхідна перmutація (наприклад, *carbon offsetting* – «компенсація викидів вуглецю», а не «вуглецева компенсація»). Іноді спостерігається паралельне функціонування українських відповідників з перmutацією і без неї, наприклад, *carbon pricing* – «вуглецеве ціноутворення» / «ціноутворення на вуглець» (або ж більш розлогий варіант «ціноутворення на викиди вуглецю»).

Крім того, у медійному та корпоративному дискурсах одиниці з *carbon* іноді перекладаються як «карбон» та його похідні (наприклад, *carbon sequestration* може перекладатися як «секвестрація карбону» замість більш типового варіанту «секвестрація вуглецю»). Така варіативність пов'язана з тим, що цей хімічний елемент має дві назви в українській мові: традиційну українську («вуглець») та міжнародну («карбон»). Однак в офіційних документах стосовно

двоокису вуглецю застосовуються лише слова «вуглець» та його похідні. Поширений сьогодні англійський термін *carbon capture* зазвичай відтворюють як «уловлення вуглецю», але на окремих ресурсах зустрічаємо дещо видозмінений варіант «уловлювання вуглецю». Хоча така незначна варіативність не впливає на точність відтворення семантики терміна, вона може стати на заваді перекладачам та дослідникам, які використовують корпусний підхід та автоматизований пошук.

Стосовно складних прикметників з *carbon*, неусталеним є переклад терміна *carbon-intensive* (на позначення діяльності, промисловості чи процесу, які характеризуються високим рівнем викидів вуглецю): окрім буквального перекладу «вуглецево-інтенсивний», можна зустріти також відповідники «вуглецевомісткий» та «вуглецевоемний». Також існує певна варіативність у перекладі терміна *carbon-negative / carbon negative* (тобто такий, що видаляє або компенсує більше вуглекислого газу, ніж утворює): найбільш поширеним відповідником є «вуглецево негативний» (помилкове написання – «вуглецево-негативний»), але деякі організації пропонують варіант «вуглецево від'ємний» (див., наприклад, Качі, Модайк, Варнеке (2020)). Можна відзначити і той факт, що прикметник *low-carbon* надається до буквального перекладу «низьковуглецевий», на відміну від близького за значенням *zero-carbon*, який необхідно перекладати або через експлікацію («з нульовим рівнем викидів»), або через

синонімічну субституцію як «безвуглецевий» (тобто так само, як і прикметник *carbon-free*).

Екологічний жаргон (т.зв. *greenspeak*), пов'язаний з процесом декарбонізації, також може викликати певну плутанину в перекладі. *Net zero* (тобто стан, коли спричинені людством викиди врівноважуються цілеспрямованим видаленням їх з атмосфери протягом певного періоду часу) переважно перекладається українською як «чистий нуль (викидів)», хоча іноді перекладачі вважають за потрібне розширити його до «чистий нульовий рівень (викидів)», щоб зробити більш зрозумілим. *Renewable energy* зазвичай перекладається як «відновлювана енергія», хоча варіант «поновлювана енергія» також широко представлений в інтернет-джерелах. Для терміна *circular economy* на сьогодні паралельно функціонують три відповідники – «циркулярна економіка» (зі збереженням латинізму), «кругова економіка» (з питомо українським еквівалентом), «економіка замкненого циклу» (синонімічна субституція із *closed-loop economy*). Прикметник *man-made* (букв. «створений людиною»), яким описують спричинені людською діяльністю катастрофи та небезпеки (*man-made disasters*, *man-made hazards*) відтворюють українською як «антропогенний» (через синонімічну субституцію з *anthropogenic*) або ж як «техногенний» (із певним семантичним звуженням, оскільки технологічні небезпеки є лише одним з підвидів спричинених людством небезпек). Галузі промисловості, де декарбонізація є найскладнішою, часто позначають як *hard-to-abate sectors*: українською це

можна перекласти лише за допомогою експлікації на кшталт «сектор, який важко піддається декарбонізації».

Висновки

Оскільки зміна клімату є однією з найбільших загроз, які сьогодні нависли над людством, на державному та міжнародному рівнях докладаються великі зусилля для її подолання. В англійській мові розвивається новітня термінологія на позначення кліматичних реалій та заходів впливу на них, а також психологічних реакцій, які вони викликають у людях. Ефективне та послідовне відтворення такої термінології іншими мовами необхідне як запорука міжнародного співробітництва у цій галузі та чіткого донесення кліматичних проблем до широкої публіки.

Метою нашого дослідження був корпусний аналіз ключової англомовної термінології у сфері зміни клімату та виявлення основних способів її відтворення українською мовою у нормативно-правових актах, глосаріях та веб-джерелах екологічної тематики. Основну частину цієї термінології становлять дво- та тричленні словосполучення зі словом *climate*, які переважно перекладаються шляхом калькування. Однак, часто виникає потреба у пермутації (наприклад, *climate change* – «зміна клімату», а не «кліматична зміна»), або ж спостерігається паралельне функціонування варіантів з пермутацією і без (наприклад, *climate adaptation* – «кліматична адаптація» / «адаптація до зміни клімату»). Важливий термін *climate (change) mitigation* може перекладатися як «пом'якшення зміни клімату» або ж як «запобігання зміні клімату». Серед складних

прикметників з компонентом *climate* варіативність у перекладі українською мовою характерна для *climate-friendly* та *climate-smart*. Прикметники, які позначають шкідливий вплив якогось явища на клімат або зумовленість якогось явища зміною клімату (наприклад, *climate-related*, *climate-damaging*) переважно вимагають описового перекладу.

Значну частину термінології у сфері зміни клімату ставлять іменні словосполучення та складні прикметники з компонентом *carbon* («вуглець»), під яким в цьому випадку розуміють саме діоксид вуглецю – найбільш поширений парниковий газ, який виділяється в атмосферу внаслідок людської діяльності. Більшість іменних словосполучень з цим компонентом відтворюється українською шляхом калькування, однак іноді зустрічаються два варіанти перекладу – з пермутацією і без неї (наприклад, *carbon pricing* – «вуглецеве ціноутворення», «ціноутворення на вуглець»). Серед складних прикметників з компонентом *carbon* певні труднощі у перекладі виникають із *carbon-intensive*, *carbon-negative* та *zero-carbon*. Окрім лексичних одиниць на основі *climate* і *carbon*, ми також звернули увагу на інші частотні терміни кліматичного дискурсу, у відтворенні яких помітна неусталеність, а саме *net zero*, *renewable energy*, *hard-to-abate sectors*, *man-made*.

Таким чином, українська кліматична термінологія все ще перебуває в процесі становлення і демонструє високий ступінь варіативності, особливо в межах лексичних одиниць зі словами *climate* і *carbon*. З огляду на постійні зусилля України, спрямовані на гармонізацію кліматичної політики

із законодавчою базою ЄС, важливо уніфікувати термінологію у цій сфері. Корпусний підхід є одним із найбільш перспективних для відстеження та аналізу функціонування новітньої термінології у цій царині та способів її перекладу. Він також є ефективним для укладення термінологічних словників та глосаріїв як наступного кроку нашого дослідження.

Література

- Білоус, Н., & Новохатська, Н. (2022). Вплив кліматичних змін на формування англійських екологічних неологізмів 2020–2021 років. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», 49, 23-29.* <http://filol.dspu.in.ua/index.php/filol/article/view/166>
- Девіс, О. (2019). Українсько-англійський глосарій термінів зі зміни клімату та сільського господарства. Німецько-український агрополітичний діалог. https://apd-ukraine.de/images/2020/Glossary_on_Terms_of_Climate_Change/ukr_01-web.pdf
- Жулінська, М.О. (2022). Репрезентація концепту "environment" неологізмами англійської мови. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологія, 13, 20-23.* http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2022_13_7
- Кабінет міністрів України (2016). Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету

- Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 932-р.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2016-%D1%80?lang=en#Text>
- Качі, А., Модайк, З., Варнеке, К. (2020). Заяви про кліматичну нейтральність: Як відрізнити кліматичне лідерство від грінвошингу. https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/NCI_Climate-Neutrality_ucr.pdf
- Biros, C., Rossi C., & Talbot, A. (2021). Translating the International Panel on climate change reports: standardisation of terminology in synthesis reports from 1990 to 2014. *Perspectives*, 29(2), 231–244. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2020.1800059>
- Bruine de Bruin, W., Rabinovich, L., Weber, K. et al. (2021). Public understanding of climate change terminology. *Climatic Change*, 167, 37. <https://doi.org/10.1007/s10584-021-03183-0>
- Bureau, P. (2022). Changement climatique, changement linguistique? Extraction semi-automatique et analyse des néologismes issus du domaine du changement climatique. *Neologica*, 16, 61–83.
- Chasan, E., Rossa, J. (2016). When 'Global Warming' Became 'Climate Change'. *Bloomberg*. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-03-15/climate-change-replaces-global-warming-as-preferred-term-for-a-changing-world>
- Davies, Mark. (2016-). *Corpus of News on the Web (NOW)*. <https://www.english-corpora.org/now/>

- Feldman, L., Hart, P. S. (2021). Upping the ante? The effects of "emergency" and "crisis" framing in climate change news. *Climatic Change*,169(10), 1–20.
<https://doi.org/10.1007/s10584-021-03219-5>
- Haddad Haddad A, Montero-Martínez S. (2019). The ‘Carbon Capture’ Metaphor: An English-Arabic Terminological Case Study. *Languages*,4(4),77.
<https://doi.org/10.3390/languages4040077>
- Harcourt, R., Bruine de Bruin, W., Dessai, S., et al. (2019). Investing in a good pair of wellies: how do non-experts interpret the expert terminology of climate change impacts and adaptation? *Climatic Change*, 155, 257–272.
<https://doi.org/10.1007/s10584-019-02455-0>
- Harvey, F., Carrington, D. (2022). World is on 'highway to climate hell', UN chief warns at Cop27 summit. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/environment/2022/nov/07/cop27-climatesummit-un-secretary-general-antonio-guterres>
- Hausfather, Z. (2022). The big idea: stopping climate change isn't enough – we need to reverse it. *The Guardian*.
<https://www.theguardian.com/books/2022/nov/14/the-big-idea-we-need-to-reverse-climate-change-not-just-stop-it>
- Kramar, N. (2023). Construction of Agency within Climate Change Framing in Media Discourse: a Corpus-Based Study. *Respectus Philologicus*, 43(48), 36-48.
<http://dx.doi.org/10.15388/RESPECTUS.2023.43.48.106>

- Lineman M., Do Y., Kim J.Y., Joo G.J. (2015). Talking about Climate Change and Global Warming. *PLoS One*, 29;10(9):e0138996. doi:10.1371/journal.pone.0138996
- Moore, B., et al. (2021). Transformations for climate change mitigation: A systematic review of terminology, concepts, and characteristics. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 12(6), e738. <https://doi.org/10.1002/wcc.738>
- OED (2021). New words list October 2021 (2021). Oxford English Dictionary. <https://public.oed.com/updates/new-words-list-october-2021/>
- Ripple, W. J., Wolf, C., Newsome, T. M., Barnard, P., Moomaw, W. R. (2020). World Scientists' Warning of a Climate Emergency. *BioScience*, 70 (1), 8–12. <https://doi.org/10.1093/biosci/biz088>
- Sandyha, L. O., Oliinyk, I. V., Sviatuk, Yu. V. (2020). English green neologisms reflecting new trends in sustainable development. *Scientific notes of Taurida National V.I. Vernadsky University, series Philology. Social Communications*, 31(3/1), 187–192. <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.3-1/34>
- Sekhar, S. (2023, Mar 8). Climate Crisis: The Evolution of Climate Terminology. *Ecolytics*. <https://www.ecolytics.io/blog/climate-crisis-the-evolution-of-climate-terminology>

Updated Nationally Determined Contribution of Ukraine to the Paris Agreement (2021). United Nations Climate Change. Nationally Determined Contributions Registry. https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2022-06/Ukraine%20NDC_July%2031.pdf

*Kramar N.A.,
PhD, senior researcher*

English-Language Terminology in the Field of Climate Change and the Challenges of its Translation into Ukrainian

The article investigates the lexical innovations of the English language in the field of climate change and the ways of their translation into Ukrainian. The main focus is on English phrases and compound adjectives with the component climate, which have come into use over the past 50 years and reflect the growing importance of climate change and vigorous public discussion of ways to overcome and mitigate it. The study combines qualitative and quantitative approaches, complemented with the use of corpus-based methods. We have identified the most common phrases and compound adjectives with the climate component in the NOW (News on the Web) English corpus, analyzing the context of their use and the semantic categories to which they belong. As a result of the analysis, the following categories were identified among the new climate phrases: 1) synonymous and

quasi-synonymous terminological units to refer to the process of climate change as such (e.g., climate emergency, climate catastrophe); 2) units to refer to efforts to mitigate the effects of climate change at the national and international levels (e.g., climate summit, climate finance); 3) units to denote human attitudes toward the problem of climate change, from denial (e.g., climate denial, climate skepticism) to deep concern and pessimism (e.g., climate grief, climate doomism). We also pay special attention to the changing terminological landscape in this area, as emotionally charged phrases such as climate emergency, climate crisis, and others are consistently replacing the more neutral term climate change. The study also pays considerable attention to noun phrases and compound adjectives with the carbon component, which are key to contemporary climate discourse. We trace the ways in which commonly used climate neologisms are translated into Ukrainian based on Ukrainian-language web sources and regulations. We reveal that there is currently a high degree of variability in the translation of climate units into Ukrainian. Given the intensification of the European integration process in Ukraine, there is an urgent need to unify Ukrainian-language terminology in this field by compiling discipline-specific glossaries.

Keywords: *climate change, carbon, neologism, phrase, compound adjective, translation, corpus.*

Крамар Н. А.,
доктор філософії з філології, ст. н.с.
Жалай В. Я.,
кандидат філологічних наук, доцент

ЛІБФІКСАЦІЯ ЯК ПРОДУКТИВНИЙ СПОСІБ УТВОРЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: КОРПУСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НОВОТВОРІВ З КОМПОНЕНТОМ -WASHING

У статті розглядається поняття «лібфікс», яке нещодавно було впроваджено у дослідженнях з англійської морфології та неології. Описано природу лібфіксації як явища, яке має спільні риси водночас з афіксальною деривацією та телескопією. Окреслено основні критерії визначення лібфіксів з-поміж суміжних понять – комбінувальна форма, афікс, сплінтер. Здійснено аналіз новотворів з лібфіксом -washing (відділеним від іменника whitewashing) на основі даних корпусу News on the Web (NOW), який містить тексти англійських медійних ресурсів з 2010 року до сьогодні. Основними методами дослідження стали семантичний та контекстуальний аналіз неологізмів, а також аналіз їх рецензії у медіадискурсі на основі кількісних та хронологічних даних. Було виявлено понад 30 новотворів, які включають лібфікс -washing для метафоричного позначення оманливих чи поверхових практик, які суб'єкт використовує для поліпшення власної репутації. Проаналізовані одиниці можна умовно розділити на зону «ближньої аналогії»

(засновані на кольоративі за моделлю *greenwashing*) та «дальньої аналогії» (не засновані на кольоративі).

Найвживанішими неологізмами в англomовному медіадискурсі на сьогодні є *pinkwashing* (*rainbow-washing*), *sportswashing*, *artwashing*, *wokewashing*, *bluewashing*, а також *sanewashing* – неологізм, який стрімко набрав популярності у контексті передвиборчої кампанії у США. У статті наголошується на значному маніпуляційному та сугестивному потенціалі новотворів з *-washing* та їх великій ролі у сучасному політичному та соціальному активізмі. Окреслено педагогічні імплікації та перспективи подальших досліджень явища лібфіксації як одного з найпродуктивніших способів формування неологізмів у сучасній англійській мові.

Ключові слова: лібфікс, неологізм, телескопія, комбінувальна форма, *-washing*, корпус NOW.

Вступ

Афіксальна деривація є одним з провідних способів утворення неологізмів у англійській мові. Поряд із власне афіксами, у сучасних лінгвістичних дослідженнях також часто виокремлюють лібфікси як морфемі проміжного типу, які за функціями близькі до афіксів, однак за значенням більше схожі на частину складних слів (*compounds*). Сам термін *libfix* (від “*liberated affix*” – звільнений афікс) був вперше запропонований професором лінгвістики Стенфордського університету Ентоні Цвікі в 2010 році

(Zwicky, 2010) і відтоді став важливим фокусом уваги у розвідках з неології та морфології (див., наприклад, Delhem & Marty, 2024; O'Dell, 2016; Norde & Sippach, 2019). Лібфікс позначає частину слова, яка була "звільнена" від свого початкового значення і почала використовуватися для численних нових слів. Так, наприклад, елемент *-holic*, відділений від *alcoholic*, спершу був використаний для напівжартівливого неологізму *workaholic* (1947 рік), а починаючи з 1960-х років породив цілу низку нових слів з епентезою *o/a* – *chocoholic*, *shopaholic*, *infoholic*, *netaholic* тощо – певною мірою зберігаючи семантику похідного слова (залежність від чогось). Іменник *armageddon* дав поштовх для утворення низки новотворів з лібфіксом *-mageddon* на позначення катастрофічних (на думку мовця) подій та явищ, часто з перебільшенням та гумором, наприклад: *snowmageddon* – екстремальна снігова буря або дуже велика кількість снігу, що паралізує міста або регіони; *carmageddon* – масовий транспортний колапс або велика пробка на дорогах; *spamageddon* – катастрофічна кількість спаму в електронній пошті або соцмережах, *heatmageddon* – неймовірна хвиля спеки або температурні аномалії.

Лібфікси можуть поєднуватися з власними назвами (наприклад, *Obamageddon*) і навіть походити від власної назви: так, лібфікс *-gate* був виокремлений з назви архітектурного комплексу Watergate у Вашингтоні після однойменного скандалу 1972 року. Впродовж п'яти десятиліть елемент *-gate* не збавляє обертів і в утворенні нових слів на позначення політичних чи соціальних

скандалів та теорій змови. Одна з останніх таких подій отримала в деяких англомовних ЗМІ назву *Dronegate*, а саме – факт використання Канадською футбольною асоціацією дронів для стеження за тренуванням національної збірної Нової Зеландії з футболу на Олімпійських іграх 2024 року (Killion, 2024). Подібно до *-mageddon*, використання лібфікса *-gate* може слугувати прагматичним цілям мовця, суттєво перебільшуючи вагомість події чи явища та привертаючи до неї якомога більше уваги аудиторії. Висока продуктивність лібфіксації в англомовній неології та значний сугестивно-маніпулятивний потенціал утворених у такий спосіб слів зумовлюють необхідність комплексного дослідження цього лінгвістичного явища. Особливо актуальним є з'ясування теоретичного статусу лібфіксації відносно суміжних словотвірних моделей телескопії та словоскладання, а також виявлення структурно-семантичних закономірностей, які зумовлюють рецепцію та інституціоналізацію лібфіксованих неологізмів чи, навпаки, їх швидке зникнення.

До лібфіксів переважно відносять елементи, які стоять у кінцевій позиції (так звані постлібфікси), зокрема: *-ana*, *-cation*, *-erati*, *-flation*, *-fu*, *-gate*, *-gasm*, *-holic*, *-ista*, *-kini*, *-licious*, *-kini*, *-mageddon*, *-nomics*, *-meter*, *-omics*, *-preneur*, *-que*, *-rama*, *-tacular*, *-tainment*, *-tastic*, *-tini*, *-verse*, *-wich*, *-zilla*. Однак іноді йдеться і про так звані “прелібфікси”, які виконують роль префікса: наприклад, *petro-*, *syn-*, *heli-* тощо. Стрімке зростання популярності соціальних мереж, блогів та розважальних мас-медіа слугує каталізатором лібфіксації. Більшість утворених в такий спосіб слів є неформальними та

жартівливими, а отже й скороминущими. Втім, істотна частина лібфіксованих неологізмів проходить випробування часом і успішно приживається в англійській мові, а часом і переходячи в інші мови. Тут варто згадати відомі нині й українській молоді слова «хакатон» (*hackathon*), «шокоголік» (*chocoholic*), «танкіні» (*tankini*), «діджераті» (*digerati*), «коттеджкор» (*cottagecore*) тощо.

Важливо зазначити, що термін лібфікс поки не є усталеним у лінгвістиці і його доцільність все ще дебатується вченими. Оксфордський словник англійської мови розглядає подані вище одиниці або як суфікси (наприклад, *-ana*, *-holic*), або як комбінувальні форми (*combining forms*; наприклад, *heli-*, *-tainment*, *-mageddon*). Відповідно, такі елементи трактуються як такі, що уже пройшли морфемізацію. Однак, ця ідентифікація викликає ряд заперечень серед дослідників, які обстоюють поняття «лібфікса» як особливої проміжної форми. Лібфікси ще не мають чітко окреслених та усталених значень, які властиві морфемам у класичному розумінні. Щодо комбінувальної форми, цей термін переважно стосується частин слів, які мають давньогрецьке чи латинське походження (*-pathy*, *-logy*, *-graphy*, *bio-*, *hydro-* тощо) і використовуються передусім для утворення термінології (див. детальніше про комбінувальні форми в Amiot & Dugas, 2020; Iacobini & Giuliani, 2010; Prčić, 2008; Warren, 1990; Круглій та Черняк, 2021). Окрім того, значення лібфіксів часто є емоційно забарвленими та метафоричними і можуть змінюватися залежно від контексту, на відміну від усталених суфіксів чи

комбінувальних форм. Лібфікси відіграють важливу роль у створенні нових конотацій та ідеологічних змістів, часто вони є дискурсивними маркерами, що передають певний стиль або сарказм. Наприклад, *-holic* у *workaholic* не просто означає залежність, як суфікс, а відсилає до уявлення про певний вид соціальної поведінки як надмірної. Румунські дослідниці А.-Г. Нікулеску-Горпін та М. Васілеану описують гібридну природу лібфіксів так: «Для нас лібфікси є комбінувальними формами в процесі становлення (*in the making*), в тому сенсі, що вони додаються до різних основ, як зв'язані морфеми, але ще не втратили повністю зв'язок з початковими словами, від яких вони були виокремлені» (Niculescu-Gorpin & Vasileanu, 2024, 3). Отож, є підстави вважати, що лібфікси ще не завершили свій процес перетворення на стандартні афікси. Водночас, їхня значущість змінюється залежно від контексту, і вони залишаються більш прозорими у своєму значенні, ніж традиційні комбінувальні форми.

Невизначеність теоретичного статусу лібфікса посилюється ще й паралельним вживанням термінів “splinter” (уламок) (Bauer et al. 2013), “fragment” (фрагмент) (Miller, 2014), “secreted affix” (виділений афікс) (Fradin, 2000). Традиційно «уламками» чи «фрагментами» у лінгвістиці називають частини телескопійних утворень (блендів), однак широка вживаність з часом може перевести ці частини в розряд маргінальної граматичності (комбінувальна форма) і далі в розряд стандартної граматичності (суфікс) (Mattiello, 2018). Отож, «уламок» або

«фрагмент» підходять для пояснення початкового процесу творення нових слів такого типу, але не охоплюють повністю продуктивності та контекстуального використання лібфіксів у мові.

На думку Р. Делхем та К. Марті (Delhem & Marty, 2024), можна виділити три критерії, які вирізняють лібфіксацію від суміжних процесів (телескопії та словоскладання). Перший – це перерозподіл, тобто зміна співвідношення між морфемами в межах слова в процесі розвитку та розширення узусу. Наприклад, лібфікс *-zilla* відділився від імені японського кіномонстра *Godzilla* та почав використовуватись як незалежний формант для позначення чогось величезного, загрозливого чи неконтрольованого, як-от *bridezilla* – жінка, яка поводить себе деспотично в процесі підготовки до весілля; *momzilla* – надмірно вимоглива або владна мати; *bosszilla* – авторитарний бос тощо. Другий критерій – це виокремлення (*secretion*), тобто набуття фрагментом слова самостійності та впізнаваності, внаслідок яких він може комбінуватися у нові сполуки. Наприклад, *-cation* було виокремлено з оригінального слова *vacation* (канікули, відпустка) і набуло самостійного значення форми відпочинку; *staycation* – відпочинок вдома або поблизу, без подорожей (*stay* + *vacation*); *daycation* – одноденна відпустка або коротка поїздка (*day* + *vacation*); *workcation* – поєднання роботи і відпочинку (*work* + *vacation*). Третій – ключовий – критерій лібфіксації полягає у тому, що виокремлений фрагмент починає активно використовуватися для утворення нових

слів, а не залишається єдиним випадком (що характерно для телескопії, класичними прикладами якої є *brunch* та *smog*).

Продуктивність означає здатність фрагмента формувати нові слова з регулярною частотністю в сучасному мовленні. Як стверджує Е. Матьєло (Mattiello, 2017), цей процес демонструє роль аналогії як основоположного механізму словотворення в англійській мові. При цьому, вона протиставляє «поверхневу аналогію» (*surface analogy*) «аналогії за схемою» (*analogy via schema*). У першому випадку нове слово формується за чітко визначеною моделлю, що робить процес прозорим і зрозумілим для носіїв мови. Аналогія за схемою є менш прозорою, оскільки базується на певній серії слів, де кожне нове слово не обов'язково прямо відсилає до одного попереднього, а натомість до цілої групи або системи подібних одиниць. Лібфіксація репрезентує саме аналогію за схемою, породжуючи цілу низку схожих одиниць. При цьому, з часом формально-семантична валентність лібфікса може суттєво змінюватися. Це переконливо показали Г. Лаліч-Крстін та колеги (Lalić-Krstin, Silaški, & Đurović, 2023) на матеріалі корпусного дослідження новотворів з *-nomics*, що походять від слова-джерела *economics*. Починаючи з 1960х років, цей фрагмент почали активно поєднувати з іменами політиків для вираження значення «економічна політика певної особи» (*Abenomics*, *Videnomics* тощо). Згодом він набув нових значень: «погляд когось на економічну політику» (*Brashenomics*, *Wengernomics* тощо) і ще ширше – «дослідження чогось із економічної точки зору»

(*cryptonomics, dateonomics* тощо). Отже, цей лібфікс пройшов довгий шлях семантичної генералізації, стаючи все більш впізнаваним та популярним у різних дискурсах. Крім того, як зауважують дослідниці, у назвах бізнесів, конференцій чи інших заходів використання елемента *-nomics* сьогодні постає як маркетингова стратегія, яка покладається на новизну для привернення уваги аудиторії.

Метою нашого дослідження стало простеження розвитку поширеного лібфікса *-washing* на матеріалі медіа-дискурсу. Зокрема, ми зосередились на його семантичних трансформаціях, рецепції у мові та прагматичній ролі у критиці оманливих соціальних та політичних тенденцій. Практичне значення дослідження полягає у виявленні продуктивних словотворчих моделей, з якими варто ознайомлювати студентів у процесі викладання англійської мови. Теоретичне значення пояснюється обґрунтуванням специфіки лібфіксації та тлі суміжних морфологічних явищ.

Методологія

У межах нашого дослідження ми проаналізували вживання новотворів з лібфіксом *-washing* у медійному англійському дискурсі на матеріалі корпусу News on the Web (NOW) (Davies, 2016-2024), який містить тексти новинних статей з вебсайтів по всьому світу. Він був створений для аналізу сучасної англійської мови і охоплює період починаючи з 2010 року до сьогодні. Корпус оновлюється щодня та наразі містить понад 19 мільярдів слів. NOW дозволяє досліджувати частотність слів, фраз і граматичних конструкцій у контексті реальних новин, а

також порівнювати вживання лексики за різними роками або країнами.

Запит з використанням метасимволів (**washing*) дозволив нам отримати список слів, утворених з використанням цього лібфікса, із контекстом їх вживання на інформаційних ресурсах англomовних країн. На основі даних NOW було проведено квантитативний, контекстуальний та структурно-семантичний аналіз виявлених лексем (одиниці, де *-washing* слугує лише частиною складного слова і має пряме значення «миття», було попередньо вилучено з аналізу). Окрім того, було залучено словники *Oxford English Dictionary* та *Merriam-Webster* для отримання додаткової хронологічної інформації.

Результати та обговорення

Лібфікс *-washing* відділився від слова *whitewashing* – буквально «вибілювання», тобто процес, у якому шкіру, тканину тощо роблять світлішою. Згідно з OED, у 18 столітті воно отримало нове, переносне значення – «приховування недоліків чогось або когось, надання вигляду пристойності та чесності». Таким чином, формант *-washing* набув негативного забарвлення, що знову виринуло на поверхню наприкінці 1980-х років з появою терміна *greenwashing* (укр. *грінвошинг, зелений камуфляж*). Він позначає оманливу практику компаній, організацій або індивідів, що намагаються створити хибне враження, ніби їхні продукти, послуги або діяльність є екологічно чистими (символіка зеленого кольору), хоча насправді це не відповідає дійсності. До основних ознак цього явища відносять: неправдиві або

перебільшені екологічні заяви, використання екологічної термінології без реальних підтверджень, спроби відволікти увагу від реальних негативних екологічних наслідків діяльності компанії, відсутність прозорості щодо процесів виробництва або використаних матеріалів (de Freitas Netto et al., 2020).

Як показують дані корпусу NOW, за моделлю *greenwashing* в сучасній англійській сформувався широкий спектр нових слів, які позначають обман і удаваність в різних сферах (або те, що мовець прагне виставити як обман і удаваність). Загалом ми виявили понад 30 таких одиниць, виключаючи аломорфи. Важливо зазначити, що більшість цих неологізмів мають різні варіанти написання – з дефісом або без. Паралельне функціонування різних способів написання відображає складну природу лібфікації як явища на перехресті афіксальної деривації, телескопії та словоскладання (Norde & Sippach, 2019).

На наш погляд, за структурою серед виявлених одиниць можна умовно виділити новотвори, сформовані за «ближньою» та «дальньою» аналогією. До ближньої аналогії відносимо новотвори, яка наслідують *greenwashing* не лише через компонент *-washing*, а й через використання колірної символіки в основі. Так, *bluewashing* було вперше використано у 2002 році стосовно програми Глобального договору (Global Compact) ООН, яка заохочувала бізнес впроваджувати соціально відповідальні практики та захищати права людини. Це ініціатива, яка закликала бізнеси та організації впроваджувати соціально відповідальні

практики, такі як захист прав людини, трудові стандарти, охорона довкілля і боротьба з корупцією. Компанії, які підписували цей договір, могли публічно заявляти про свою участь у програмі ООН, використовуючи це як інструмент покращення свого іміджу. Проте деякі компанії піддавалися критиці за те, що приєднувалися до Глобального договору лише для того, щоб поліпшити свій публічний імідж, не роблячи реальних змін у своїй діяльності. Це стало основою для терміна *bluewashing*, де *blue* (блакитний) відсилає до кольору прапора ООН. Згодом цей неологізм почав використовувати у ширшому контексті для опису будь-яких ситуацій, коли компанії або організації намагаються створити враження соціальної відповідальності або дотримання етичних стандартів, хоча насправді їхня діяльність може не відповідати цим принципам. Згодом для вираження того ж значення з'явилися квазісинонімічні утворення *social washing* та *ESG-washing*. *Social washing* позначає будь-яку спробу компанії створити враження, що вона діє відповідально в соціальній сфері, коли насправді це не так. Соціальна відповідальність може включати права працівників, боротьбу з дискримінацією, рівність статей та соціальну справедливість. *ESG-washing* стосується компаній, які вводять в оману щодо свого рівня відповідності критеріям ESG (Environmental, Social, Governance – Екологічні, Соціальні та Управлінські стандарти). Компанії можуть подавати свої дії або продукти як такі, що відповідають цим стандартам, щоб залучити інвестиції або

отримати підтримку від споживачів, зацікавлених в екологічній стійкості та соціальній відповідальності.

Корпус NOW фіксує 30 випадків використання *bluwashing* на англomовних інформаційних ресурсах (12 – у формі *blue-washing*, 18 – у формі *bluwashing*). Однак контекстуальний аналіз вживання цих новотворів засвідчує і друге, відмінне від наведеного вище значення. У контексті, пов'язаному з водним слідом (*water footprint*) та захистом океанів, *bluwashing* стосується практики компаній, які заявляють про екологічно дружні водні ініціативи чи стратегії для збереження океанів, але насправді їхні дії не відповідають таким заявам (див., наприклад, Leotaud, 2017). У цьому випадку символізм блакитного кольору більш очевидний та зрозумілий для публіки, оскільки існує ціла низка заснованих на ньому екологічних термінів, як-от *blue economy*, *blue infrastructure*, *blue carbon* тощо.

Полісемантичність характерна і для іншого “кольорового” новотвору з компонентом *-washing*, а саме *redwashing* (початок вживання припадає на 2010-ті рр.). Він передусім позначає критику поверхової підтримки або маніпуляції соціалістичними ідеями з метою отримання політичних або комерційних вигод. Червоний колір тут символічно відсилає до соціалістичних, комуністичних та лівих ідеологій. Поряд з тим, на канадських ресурсах часто спостерігаємо його вживання в іншому ключі – для критики «відмивання» проблем корінного населення за допомогою заяв про підтримку, не надаючи реальної допомоги чи ресурсів для розв'язання гострих питань, як-от доступ до

землі, збереження культури, правова справедливість або соціально-економічна рівність.

Проте з найбільш визнаних та усталених неологізмів, що поєднують символіку кольору з лібфіксом *-washing*, є *pinkwashing* (531 випадок вживання у корпусі NOW). Впроваджений у 2010 році, цей термін описує практику використання підтримки ЛГБТ+ спільноти з метою відволікти увагу від інших проблем або приховати непопулярні чи неетичні дії. *Pinkwashing* найчастіше пов'язують з компаніями, які використовують ЛГБТ+ символіку (наприклад, веселкові логотипи під час т.зв. місяця прайду), щоб виглядати прогресивними і привабити ЛГБТ+ клієнтів або союзників, проте це може бути лише маркетинговий хід без реальної підтримки цієї спільноти. Уряди можуть використовувати *pinkwashing* для покращення свого іміджу на міжнародній арені, демонструючи прихильність до прав ЛГБТ+ людей, при цьому ігноруючи або навіть вчиняючи порушення прав людини в інших сферах (наприклад, війни, окупація, дискримінація меншин). Яскравим прикладом часто наводять критику Ізраїлю, який представляє себе як прогресивну країну в плані прав ЛГБТ+, щоб відволікти увагу від конфлікту з палестинцями та критики за дії в регіоні (див., наприклад, Graham-Harrison, 2024). На сьогодні *pinkwashing* є загальновизнаним терміном у сфері соціальної критики та активізму, і його використання продовжує зростати. Окрім *pinkwashing*, для критики таких тенденцій використовують і термін *rainbow-washing*, який заснований на веселковій символіці ЛГБТ+.

Значно менш вживаними (до десяти вживань у корпусі NOW) є такі новотвори зі сфери «ближньої аналогії»:

–*Purplewashing*: Використання підтримки прав жінок або феміністичних ідей для приховування інших негативних аспектів діяльності організації, уряду чи корпорації.

–*Orangewashing*: спроби компаній, проектів або осіб представити себе прихильниками або активними учасниками екосистеми біткоїна (Bitcoin) для отримання підтримки та довіри спільноти, навіть якщо їхня діяльність не узгоджується з принципами біткоїн-спільноти або орієнтована на інші інтереси. Біткоїн часто асоціюється з помаранчевим кольором через його логотип.

–*Brownwashing*: Використання риторики про расову чи етнічну різноманітність для приховування або мінімізації інших форм дискримінації чи несправедливості.

Цікаво, що під впливом розвитку неологізмів з такою структурною моделлю слова *whitewashing* та *blackwashing* зазнали вторинної семантизації. Первісно *whitewashing* означало приховування або пом'якшення негативних аспектів історії чи поведінки, а *blackwashing* – навмисне спотворення реальності у негативному світлі. Однак коли лібфікс *-washing* став широко вживаним для позначення різного роду маніпуляцій, ці терміни отримали нові значення, які характерні лише для контексту кінематографу: *whitewashing* стало позначати ситуацію, коли білі актори

грають персонажів інших рас (особливо азіатських, африканських чи латиноамериканських); *blackwashing* використовується для опису зворотного процесу, коли герої білої раси представляються чорношкірими. Це приклад того, як продуктивний лібфікс може впливати на формування нових значень у вже існуючих словах.

До новотворів, сформованих за «дальньою аналогією», можна віднести слова, у яких *-washing* приєднується вже не до кольоративів, а до вкрай різноманітних за своєю семантикою іменників та прикметників на позначення сфер, у яких відбувається маніпуляція. Хронологічно, ці новотвори припадають переважно на 2010ті рр. – період, коли лібфікс *-washing* отримав достатній рівень впізнаваності саме з пейоративним метафоричним значенням.

Одним з найчастотніших неологізмів цієї групи є *sportswashing* (*sportwashing*): корпус NOW фіксує понад 3000 випадків його вживання у медіа станом на кінець 2024 року. Цей неологізм описує практику «відмивання» репутації країни, уряду чи корпорації через використання спортивних подій або команд. Зокрема, уряди країн з авторитарними режимами або зі звинуваченнями у порушенні прав людини можуть використовувати великі міжнародні спортивні події (Олімпійські ігри, Чемпіонати світу з футболу) для поліпшення своєї міжнародної репутації. Так, нещодавня стаття в авторитетному британському виданні *The Guardian* критикує індустрію викопного палива, яка інвестує величезні кошти у спортивні команди та змагання, щоб відвернути

увагу від власної ролі у сприянні зміні клімату: “It comes as concern grows about the fossil fuel industry’s increasing efforts to launder its global standing through “sportswashing” – a practice, long used by nation states, of building associations with sporting events to improve tarnished reputations” (Gayle, 2024). З моменту його першого вжитку 2012 року, *sportswashing* здобуло значну популярність в англomовних ЗМІ і навіть було зареєстровано в Оксфордському словнику англійської мови.

Інші поширені новотвори з *-washing* включають (в порядку зменшення частоти у корпусі NOW):

- *Artwashing* (168): Використання мистецтва або культурних проєктів для приховування соціальних чи етичних проблем;
- *Wokewashing* (162): Поверхова підтримка соціальної справедливості або прогресивних ідей (наприклад, расова рівність);
- *Straightwashing* (60): Зображення гомосексуальних людей як гетеросексуальних (*straight*) у кіно та літературі;
- *Impact-washing* (31): Перебільшення або неправдиве твердження про позитивний соціальний або екологічний вплив компанії чи проєкту;
- *Healthwashing* (27): Маркетингова стратегія, яка використовує заяви про користь для здоров'я продукту або послуги, щоб відволікти увагу від його шкідливих властивостей або сумнівних практик;

- *Humanewashing* (21): Практика, коли продукти тваринного походження рекламуються як такі, що виготовлені за "гуманними" стандартами або з турботою про тварин;
- *Cloudwashing* (20): Представлення продуктів чи послуг як хмарних технологій (cloud-based), навіть якщо вони не відповідають стандартам або принципам хмарних рішень;
- *Climatewashing* (15): Використання екологічної риторики або тверджень про боротьбу зі змінами клімату;
- *Ethicswashing* (14): Заявлена прихильність до етичних стандартів (наприклад, у бізнесі), яка використовується для поліпшення іміджу;
- *Sharewashing* (10): Практика, коли платформи, що працюють за моделлю спільної економіки (sharing economy), перебільшують або неправдиво заявляють про соціальну чи екологічну користь від їхньої діяльності.

Як бачимо, в основі нових термінів з «дальньої аналогії» переважно фігурують іменники, проте прикметники також можливі (*humane, woke*). Усі вищезгадані неологізми були запропоновані та набрали популярності впродовж 2010х років як реакція на соціальні, політичні та екологічні зрушення чи тенденції.

Так, цікавою є історія появи новотвору *artwashing*. Одним з перших, хто почав активно використовувати цей термін, були активісти проти гентрифікації у Великій

Британії, особливо у Лондоні. Вони критикували уряд і девелоперів за те, що ті використовують мистецтво як інструмент для зміни іміджу районів, щоб виправдати підвищення орендних плат і витіснення бідних жителів. Так, у поважному британському виданні *The Independent* 2022 року з'явилася стаття під назвою “Cynical councils are using ‘artwashing’ as a tactic – and we’re all falling for it” (Uddin, 2022). Однак згодом цей неологізм вийшов на ширшу політичну арену: нещодавно його використало видання *The Guardian* стосовно участі британських культурних установ у бізнес-конференції в Саудівській Аравії на тлі занепокоєння щодо порушень прав людини в цій країні (Lawson, 2024).

Моніторинг англомовних ЗМІ дозволяє нам стверджувати, що станом на жовтень 2024 року найактуальнішим неологізмом з лібфіксом *-washing* є *sanewashing* (від прикметника *sane* – розсудливий, при здоровому розумі). Він був запропонований на одному з форумів Reddit близько 2020 року (Urban Dictionary, 2022) на позначення намагання представити екстремістські та ірраціональні ідеї чи погляди як розсудливі. Однак лише у 2024 році під впливом передвиборчої гонки у США *sanewashing* став широко вживаним та стрімко здобув популярність на авторитетних політичних ресурсах. У такий спосіб прибічники Демократичної партії позначали стратегію презентації Дональда Трампа у медіа в більш поміркованому світлі для досягнення підтримки серед виборців: буцімто його радикальні та незв'язні ідеї зазнають значного пом'якшення у викладі журналістів. Як пояснює

видання *The Week*, це може створювати хибне враження в аудиторії:

There's a hot new term doing the rounds among media critics: 'sanewashing,'" Jon Allsop said at Columbia Journalism Review. The term suggests that news outlets take Trump's "incoherent, highly abnormal rants" and — in an attempt to extract meaning — process them into something "coherent or normal." The result creates a "misleading impression" for readers and viewers who didn't watch the former president's original comments. (Mathis, 2024)

Неологізм *sanewashing* є яскравим прикладом того, як політичні події та процеси слугують каталізатором реактуалізації та інституціоналізації уже наявних неологізмів. Він також жваво оприявнює маніпуляційний потенціал термінів з лібфіксом *-washing*: тенденція, яка могла б досить нейтрально бути описана як перефразовування (див. Vernius, 2024), отримує нищівне клеймо свідомого введення читачів в оману через проведення аналогії з іншими неетичними практиками «відмивання» репутації.

Висновки

Лібфіксація як «звільнення» початкового чи прикінцевого компонента слова для подальшого утворення низки нових лексичних одиниць виявляє неабияку продуктивність у сучасній англійській мові. Теоретичний статус лібфіксів є невизначений, оскільки лінгвісти часто схиляються до використання термінів «комбінувальна форма» чи «сплінтер/уламок» для найменування формантів

проміжного типу, які ще не зазнали повної морфемізації. Лібфіксація постає як явище, що поєднує у собі риси афіксальної деривації, телескопії та словоскладання, тож побутування різних точок зору серед вчених видається природним.

Хоча прийнято вважати, що лібфіксовані неологізми є здебільшого жартівливими і неформальними, наше дослідження на матеріалі новотворів з компонентом *-washing* демонструє, наскільки широку рецепцію вони можуть мати у медіадискурсі для обговорення гострих соціальних, політичних та екологічних питань. Виходячи з позиції Е. Матьєло щодо основоположної ролі аналогії в процесі неологізації, ми розподіляємо виявлені новотвори на «ближню аналогію» (кольоратив + *washing* за моделлю *greenwashing*) та «дальню аналогію» (іменник/прикметник будь-якої семантики + *washing*). Неологізми другої групи увійшли у вжиток пізніше (з 2010 року), коли формант *-washing* здобув достатню рецепцію та впізнаваність у своєму метафоричному значенні. На сьогодні, найбільш частотними новотворами з цим лібфіксом у корпусі NOW є *pinkwashing*, *sportswashing*, *artwashing*, *wokewashing*, а також *sanewashing*, яке набрало обертів в англomовних медіа у контексті передвиборчої кампанії у США. Усі розглянуті новотвори виражають критичне та зневажливе ставлення мовця до певної практики як неетичної та оманливої, що зумовлює значний маніпулятивний та сугестивний потенціал.

Явище лібфіксації заслуговує на подальше вивчення, зокрема з використанням корпусних методів. Навіть якщо ці нові слова не стають постійною частиною лексику, вони показують, як працює мова як жива система, що постійно реагує на потреби комунікації та креативні експерименти з її елементами (Lalić–Krstin, Silaški, & Đurović, 2023). Крім того, явище лібфіксації має важливі імплікації для педагогічної практики. Як зазначає авторка популярних підручників з англійської мови Фелісіті О'Делл (O'Dell, 2016), учням варто знати про популярні шляхи утворення нових слів в англійській мові, з якими вони неодмінно будуть стикатися у мережевому спілкуванні та неформальних обставинах. На основі нашого дослідження можемо стверджувати, що лібфікс *-washing* на позначення оманливих та поверхових практик демонструє високу продуктивність та життєздатність, тож його розгляд може збагатити курси з англійської лексикології та практичні курси англійської мови для студентів різних спеціальностей.

Література

Круглій, О., & Черняк, О. (2021). Дистрибутивні характеристики комбінувальних форм у сучасній англійській мові. *Germanic Philology. Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*, (831-832), 156-166.

Amiot, D., & Dugas, E. (2020, April 30). Combining Forms and Affixoids in Morphology. Oxford Research Encyclopedia of Linguistics. Retrieved 14 Oct. 2024, from

<https://oxfordre.com/linguistics/view/10.1093/acrefore/9780199384655.001.0001/acrefore-9780199384655-e-569>.

Bauer, L., Lieber, R., & Plag, I. (2013). *The Oxford reference guide to English morphology*. Oxford University Press.

Croft, W., Goldberg, A. E., Perek, F., & Patten, A. (2019). Libfixes and the organisation of constructional networks. In BOOK OF ABSTRACTS: 52nd Annual Meeting of the Societas Linguistica Europaea. 21st – 24th August 2019 (Leipzig University, Germany)

Davies, M. (2016-2024). Corpus of News on the Web (NOW). <https://www.english-corpora.org/now/>

de Freitas Netto, S. V., Sobral, M. F. F., Ribeiro, A. R. B., & Soares, G. R. D. L. (2020). Concepts and forms of greenwashing: A systematic review. *Environmental Sciences Europe*, 32, 1-12. <https://doi.org/10.1186/s12302-020-0300-3>

Delhem, R., & Marty, C. (2024). Measuring the correlation of productivity rates for English libfixes. In *Unraveling linguistic productivity: Insights into usage, processing and variability*. Ghent, May 21–23, 2024. <https://hal.science/hal-04586337v1/file/Delhem%20Marty%20Ghent%202024.pdf>

- Fradin, B. (2000). Combining forms, blends and related phenomena. In U. Doleschal & A. M. Thornton (Eds.), *Extragrammatical and marginal morphology* (pp. 11–59). Lincom Europa.
- Iacobini, C., & Giuliani, A. (2010). A multidimensional approach to the classification of combining forms. *Italian Journal of Linguistics*, 22(2), 287-316.
- Lalić–Krstin, G., Silaški, N., & Đurović, T. (2023). Meanings of -nomics in English: From Nixonomics to coronanomics: How -nomics has extended its original meaning to additional senses. *English Today*, 39(2), 141–148. doi:10.1017/S0266078422000013
- Leotaud, N. (2017, October 20). Blue economy or ‘bluewashing’ Caribbean coastal development? Green Economy Coalition. <https://www.greeneconomycoalition.org/news-and-resources/blue-economy-or-bluewashing-caribbean-coastal-development>
- Mattiello, E. (2017). *Analogy in Word-Formation: A Study of English Neologisms and Occasionalisms*. Berlin/Boston: Mouton de Gruyter.
- Mattiello, E. (2018). Paradigmatic morphology: Splinters, combining forms, and secreted affixes. *SKASE journal of theoretical linguistics*, 15(1), 2-22.
- Miller, G. D. (2014). *English lexicogenesis*. Oxford University Press.

- Niculescu-Gorpin, A., & Vasileanu, M. (2024). Romanian speakers' processing and understanding of lexical blends and blend-related formations. *Italian Journal of Linguistics* 36(2): 1-30. DOI: 10.26346/1120-2726-226
- Norde, M., & Sippach, S. (2019). Nerdalicious scientainment: A network analysis of English libfixes. *Word Structure*, 12(3), 353-384. <https://doi.org/10.3366/word.2019.0153>
- Oxford English Dictionary. <https://www.oed.com/>
- O'Dell, F. (2016). Creating new words: affixation in neologisms. *ELT Journal*, 70(1), 94-99.
- Tvrtko, P. (2008). Suffixes vs Final Combining Forms in English: A Lexicographic Perspective, *International Journal of Lexicography*, 21(1), 1–22. <https://doi.org/10.1093/ijl/ecm038>
- Urban Dictionary (2022). Sanewashing. <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=sanewashing>
- Warren, B. (1990). The importance of combining forms. In W. U. Dressler, H. C. Luschützky, O. E. Pfeiffer, & J. R. Rennison (Eds.), *Contemporary morphology* (pp. 111–132). Mouton De Gruyter.
- Zwicky, A. (2010). Libfixes. Arnold Zwicky's Blog. <https://arnoldzwicky.org/2010/01/23/libfixes/>

Джерела ілюстративного матеріалу

- Bernius, M. (2024, Sept. 6). Where's The Line Between Paraphrasing And "Sanewashing?". Outside the Beltway. <https://outsidethebeltway.com/wheres-the-line-between-paraphrasing-and-sanewashing/>
- Graham-Harrison, E. (2024, June 16). 'No pride in occupation': queer Palestinians on 'pink-washing' in Gaza conflict. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/article/2024/jun/16/queer-palestinians-lgbtq-israel-pride-flags-gaza-conflict-pink-washing>
- Gayle, D. (2024, Sept. 18). Fossil fuel companies sponsor \$5.6bn in global 'sportswashing' deals. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2024/sep/18/fossil-fuel-companies-sponsor-billions-in-global-sportswashing-deals>
- Killion, A. (2024, July 26). 'Sorry, eh?' Canadian soccer Dronegate is wildest Paris Olympics story so far. *San Francisco Chronicle*. <https://www.sfchronicle.com/sports/annkillion/article/canadian-soccer-dronegate-wildest-paris-olympics-19598381.php>
- Lawson, A. (2024, May 15). 'Art-washing'? Unease as British cultural institutions lend lustre to Saudi trade push. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/politics/article/2024/may/17/art-washing-unease-as-british-cultural-institutions-lend-lustre-to-saudi-trade-push>

- Mathis, J. (2024, Sept. 2024). Is the media 'sanewashing' Trump? *The Week*. <https://theweek.com/politics/media-sanewashing-trump-speeches>
- Uddin, T. (2022, April 2). Cynical councils are using ‘artwashing’ as a tactic – and we’re all falling for it. *The Independent*. <https://www.independent.co.uk/voices/councils-artwashing-tower-hamlets-gentrification-b2047221.html>

Kramar N.A.,
PhD, senior researcher,
Zhalai V. Ya.,
PhD, associate professor

Libfixation as a Productive Method of Neologism Formation in Modern English: A Corpus Study of “-washing” Coinages

This article examines the concept of “libfix,” which has recently been introduced in English morphology and neology studies. It describes the nature of libfixation as a phenomenon that shares features with both affixal derivation and blending. The main criteria for distinguishing libfixes from related concepts – such as combining forms, affix, and splinters – are outlined. An analysis of “-washing” neologisms (derived from the noun “whitewashing”) is carried out based on data from the News on the Web (NOW) corpus, which contains texts from English-language media resources from 2010 to the present. The primary

research methods include structural-semantic and contextual analysis of neologisms, as well as an analysis of their reception in media discourse based on quantitative and chronological data. Over 30 new coinages with the libfix “-washing” were identified, used metaphorically to denote misleading or superficial practices that an entity employs to enhance its reputation. The identified terms can be divided into a “close analogy” zone (color-based terms following the model of greenwashing) and a “distant analogy” zone (terms not based on color). Based on the corpus data, the most commonly used -washing coinages in English-language media discourse include “pinkwashing” (also “rainbow-washing”), “sportswashing”, “artwashing”, “wokewashing”, “bluewashing”, and “sanewashing”, the latter of which has rapidly gained popularity in the context of the U.S. election campaign. Emphasized in the study is the significant manipulative and persuasive potential of “-washing” neologisms and their crucial role in contemporary political and social activism. The article also outlines pedagogical implications and prospects for further studies on libfixation as one of the most productive methods of neologism formation in modern English.

Keywords: *libfix, neologism, blending, combining form, “-washing”, NOW corpus.*

*Рубашова Л.М.,
кандидат філологічних наук, доцент*

**НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ В РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ
ТЕРМІНОСИСТЕМИ В УКРАЇНІ, ЗОКРЕМА В
КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОГО
ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ, ПИТАНЬ
ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ ТА СОЦІАЛЬНИХ АСПЕКТІВ**

Ця стаття присвячена дослідженню новітніх тенденцій в розвитку військової терміносистеми в Україні в контексті російсько-української війни, починаючи з 2014 року і в період повномасштабного вторгнення, починаючи з 24 лютого 2022 року. Відомо, що військова термінологічна та професіональна лексика як компоненти однієї з найдавніших фахових термінологічних систем неодноразово були предметом лінгвістичного аналізу. Двадцяте сторіччя з двома світовими війнами та жорстокими локальними війнами (напр. війна у В'єтнамі, Афганістані тощо) та двадцять перше сторіччя з російсько-українською війною спричинили появу великої кількості військових термінів та професіоналізмів. Початок російсько-української війни в 2014 році, а особливо повномасштабне вторгнення в 2022 році спричинило появу великої кількості неологізмів – назв нових озброєнь, нових технологічних розробок, назв видів військових операцій, процедур та військових звань, пов'язаних з переходом Сил оборони України до стандартів

НАТО. В той же час, відбулося переосмислення військової термінології часів Першої світової війни через окопний характер деяких операцій.

Російсько-українська війна завдала великої шкоди довкіллю, що дало підстави говорити про екоцид, що, стало джерелом великої кількості неологізмів, пов'язаних з відповідальністю за злочини проти довкілля на тлі кліматичних змін, офіційно визнаних ООН. Війна також висвітлила велику кількість соціальних проблем, що знайшло своє лінгвістичне відображення в великій кількості неологізмів, пов'язаних з соціальною сферою. В статті аналізуються вищезазначенні питання.

Ключові слова: *термінологія, терміносистема, українська військова терміносистема, повномасштабне вторгнення, популяризація військової термінології, пов'язаної з переходом до стандартів НАТО, переосмислення військової термінології часів Першої світової війни, окопна війна, дрони, національна безпека, військовий статут, військова аббревіатура, спадковість термінології, військовий жаргон, нові види озброєнь, Сили оборони України, ЗСУ, екоцид, цивільно-військове співробітництво (ЦВС), цивільно-військове партнерство, Всесвітній Економічний форум, Кіотський протокол, кліматичні зміни.*

В контексті дослідження тенденцій розвитку терміносистем сучасних європейських мов кінця ХХ-го - початку ХХІ-го сторіччя була опублікована низка статей Голубовської І.О., Жалая В.Я., Биховець Н.М., Линник Т.Г., Миронюк Т.М., Пархоменко А.Ф., Рахманової І.І., Рубашової Л.М., зокрема «Сучасна лінгвотермінографія і принципи створення нового словника-довідника української лінгвістичної термінології» (Жалай та ін., 2011), «Укладання термінологічних словників: концептуальність реєстрових слів-термінів, дискурс словникової статті та напрямки майбутніх досліджень» (Голубовська та ін., 2012), «Словникова стаття багатомовного словника лінгвістичних термінів: від теорії до практики» (Голубовська та ін., 2013), «Лінгвістичні словники і словники лінгвістичної термінології» (Голубовська та ін., 2014), «Термінографія, мультилінгвізм, мультидисциплінарність: напрямки майбутніх досліджень» (Голубовська та ін., 2015) «Термінологічна варіативність: підходи до вивчення» (Голубовська та ін., 2016), «Перспективи соціолінгвістичного підходу до вивчення термінології» (Жалай та ін., 2017), «Новітні тенденції функціонування української військової терміносистеми» (Жалай та ін., 2018).

Ці статті висвітлювали різні аспекти термінографії та різні підходи до вивчення термінології. Більшість статей представляли загальні концептуальні питання термінології і термінографії, та окреслювали підходи до них.

Військова термінологічна та професійна лексика як компоненти однієї з найдавніших фахових термінологічних систем неодноразово були предметом лінгвістичного аналізу в різні часи і в різних мовах. Двадцятье сторіччя з двома світовими війнами, загрозою третьої світової війни та жорстокими локальними війнами (напр., війна у В'єтнамі, Афганістані, штучний голод в Ефіопії, війна між Ізраїлем та Палестиною (сектором Газа) тощо) характеризується появою великої кількості військових, політичних та соціологічних термінів та професіоналізмів.

У даному розділі йдеться про лексику, терміни, номенклатурні назви, професіоналізми, термінологію і терміносистему. Як відомо, вивченням термінів та терміносистем займається термінознавство, що вивчає термінологічні назви певної галузі з точки зору їх типології, походження, форми, значення, функціонування, упорядкування, творення. Термінологія позначає наукові поняття і задовольняє потреби спілкування фахівців.

У тих випадках, коли слід підкреслити системний характер термінології, нерідко вживається назва «терміносистема» або «термінологічна система», яка прозора номінує цю особливість термінології. Втім, як можна бачити з реального використання цих термінів у багатьох наукових текстах, «термінологія», особливо, коли цей термін доповнюється означенням, що називає досліджувану галузь (напр., «юридична термінологія», «технічна термінологія», «військова термінологія» і под.) та «термінологічна система» і «терміносистема» виступають як

взаємозамінні назви.

Визначальною рисою спеціальних термінологій, і військової в тому числі, є їх відкритий характер, що означає, що в цих системах відбувається постійний рух завдяки входженню нових термінів і занепаду інших у зв'язку з втратою актуальності певних понять.

Двадцять перше століття характеризується великою кількістю локальних та гібридних військових дій, і, наразі, Україна протистоїть агресії Росії на сході та на півдні. В цьому контексті, багато дослідників вважає, що питання української військової термінології стало питанням національної безпеки.

Звісно ж життя підкидає нові теми. Важливими для життя України стали події, пов'язані з Азербайджансько-Вірменською війною і подальшим врегулюванням конфлікту. Наразі, знаковими в світі і важливими для глобальної безпеки є конфлікт між Ізраїлем і Палестиною (ХАМАС). З'являться серйозні аналітичні роботи про обособливості безпілотної авіації, нові назви дронів, як от дрони турецького виробництва «Барахтьяр», дрони Шахеди іранського та російського виробництва, українські морські дрони Sea Baby, морські дрони – камікадзе, морські надводні дрони тощо, вдосконалення підготовки та використання піхоти в умовах широкого застосування безпілотної авіації, важливість авіації.

«Професор-емерит Kings College London сер Лоуренс Фрідман підготував невелику книгу на тему висновків щодо великої війни України і Московії. Це все той же професор

Фрідман – лаконічно і глибоко одночасно. Гарно проведено контраст між двома способами ведення війни – **класичним** (Україна) і **тотальним** (Московія). Також чітко показано як після 24.02.22 еволюціонував баланс ends, ways and means кожної із сторін» (Bielieskov, 2023). Тож маємо оновлене вживання класичних військових термінів.

Через складну ситуацію на сході України почали проводити паралелі з Першою Світовою війною – отримав нове життя старий термін «окопна війна».

«Теперішню війну порівнюють переважно з ПСВ, а не ДСВ, насамперед через особливості ведення боїв. Використання й застосування авіації, ракет-дронів та високих технологій, «окопний» характер протистояння, повільний рух та відсутність масштабних авіаційних, танкових або піхотних зіткнень, інші аналогії – не на користь Другої світової» (Лаптіччук, 2023)

З моменту здобуття Україною незалежності, починаючи з 1991 року і потому актуальними були терміни, пов'язані з різними аспектами процесу відмови України від володіння ядерною зброєю та від великої кількості одиниць стратегічних озброєнь. Це такі терміни, як *«ядерні боєприпаси», «засоби доставки» «боєголовки», «міжконтинентальні балістичні ракети», «43-я ракетна армія», «рідкопаливні СС-19», «твердопаливні СС-24, «ШПУ» (шахтні пускові установки), «стратегічні бомбардувальники Ту-95МС та Ту-160», «ядерні боєзаряди стратегічної зброї», «тактичні ядерні боєзаряди», «дальня авіація України», «Програма Нанна - Лугара»,*

«Лісабонський протокол», «Будапештський меморандум», «Договір про нерозповсюдження ядерної зброї» тощо. Станом на 1991 рік, Україна мала третій за розміром ядерний арсенал світу. Ще в 1991 році перший Міністр оборони відродженої 1991 року держави Україна генерал-полковник Костянтин Морозов ініціював переклад українською мовою загальновійськових статутів Збройних сил України. В результаті, Українська Правнича Фундація (Сергій Головатий та Христина Фріланд¹) підготувала «Українсько-російський словник для військовиків» (див. про це (Якимович, 2018). І хоча цей словник, завдяки зусиллям начальника управління психологічно-виховної роботи генерала Володимира Муляви був затверджений як нормативний на колегії Міністерства оборони України, за змінених обставин і після того, як свої посади полишили К. Морозов та В. Мулява, робота в даному напрямку сповільнилася, а потім припинилася.

Пізніше робота над словником для військовиків продовжувалася в розширеному форматі, і в результаті був створений словник за авторства Бурячка А., Демського М., Якимовича Б. (Бурячок, Демський, Якимович, 1995).

В Україні велику роботу щодо створення словників військової термінології здійснює, наприклад, Військовий інститут Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (Військовий інститут). В цьому контексті варто зазначити деякі лексикографічні розвідки, які наочно

¹ Чинний Міністр закордонних справ Канади

демонструють обсяг та діапазон військової терміносистеми, наприклад:

1. *Англійсько-українсько-французький словник зовнішніх зв'язків, стратегії та безпеки*. Словник визначає та представляє основні поняття таких галузей: оборона, політика, міжнародне право, право війни, національна військова структура, військова стратегія, концепція оборони та технологічної політики, гуманітарна діяльність та операції з підтримки миру (Безасє, Науменко, 2006)

2. *Нанотехнології. Українсько-англійський словник-довідник концептуальних понять*. У словнику подані основні поняття та визначення, прийняті в сфері нанотехнологій – сучасній міждисциплінарній сфері науково-технічної діяльності (Комарова, Залеський & Балабін, 2011).

3. *Українсько-французько-англійський міжвидовий словник з тактики та логістики*. Словник містить технічні, тактичні та логістичні терміни зі сфер командування, планування, проведення операцій й спільних навчань, операцій з підтримки миру, врегулювання криз, тактичного та тилового забезпечення тощо (Балабін, Гардер, 2007).

4. *Французько-український, українсько-французький словник основних термінів ВПС країн НАТО*. Французько-український, українсько-французький словник основних термінів військово-повітряних сил (Ольховой, Білан, 2007).

Є і електронні словники, наприклад “Англо-український словник військової термінології, скорочень та абrevіатур» (milword.net).

Зауважимо, що всі ці словники є перекладними, двомовними або багатомовними.

До перекладних належить також «Російсько-український та українсько-російський словник військової справи» Л.В. Туровської (2018), створений за тісної співпраці з фахівцями у військовій галузі. Ця лексикографічна праця охоплює понад 50 тис. гасел і ставить за мету максимально представити терміни, пов'язані з військовою діяльністю. Тому подаються не лише сучасні терміни, а частково й такі, які на даному етапі вважаються застарілими, що трактуються автором як історизми. Розроблена система ремарок дозволяє легко визначити, якої саме ділянки військової справи стосується термін, чи є він загальновійськовим чи спеціальним, властивим для окремого роду військ. Загалом ця лексикографічна праця виконує свою роль перекладного словника, часом у ній можна знайти посилання на синонімічні терміни, а також короткі зауваження про семантичний обсяг поняття. Реєстр словника перевищує реєстр згадуваного раніше словника А. Бурячка.

Військова терміносистема є, вочевидь, великою за обсягом і багатоаспектною за змістом. Її можна вивчати в контексті різноманітних галузей, з огляду на різне смислове та функціональне навантаження. Така різноаспектність ВТ відбиває зміни, які сталися в методах ведення війни внаслідок технічного поступу. На зміну холодній зброї (стрілам, мечам тощо), прийшла спочатку вогнепальна зброя, а в теперішній час використовуються новітні електронні

технології. Недарма в назві словника військової термінології Dictionary of Military and Associated Terms, яким опікується міністерство оборони США, поряд із словом «військовий» (military) вживається слово «пов'язаний» (associated) (DoD, 2018), тому що в наш час до військової діяльності, а відповідно і термінології, мають дотичність такі технічні сфери, як радіоелектроніка, кібернетика, автоматизовані системи зв'язку, робототехніка та ряд інших, а також економіка, право, медицина, психологія тощо.

Як відомо, залежно від спеціалізації значення, терміни, зазвичай, діляться на загальнонаукові терміни, сферою вживання яких є майже всі галузеві термінології; наприклад: *напруга, потенціал, військ. оборона, десант, рейд* тощо; міжгалузеві терміни, тобто терміни, які зустрічаються або в споріднених, або у віддалених галузях, наприклад: *військ. військовий призов*, більшість військових звань, різні види радіолокаційних станцій тощо; та вузькогалузеві (вузькоспеціальні) терміни, тобто терміни, які вживаються лише в одній галузі науки, наприклад: прикладне *програмне забезпечення, військ. важке піхотне озброєння: форт -401* (розроблений в Ізраїлі ручний кулемет калібру 5, 56x45 мм, в Україні виробляється під назвою «Форт 401»), РПК/РПК-74 (5,45-мм ручний кулемет Калашникова (РПК-74) — ручний кулемет, розроблений для заміни у військах кулемета РПК під патрон 7,62x39 в рамках системи стрілецької зброї під малоімпульсний патрон 5,45x39 мм) тощо.

В контексті військової допомоги інших країн, починаючи з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, в мову увійшли назви нових озброєнь, які вживаються в їх англійському варіанті, або ж в еквіваленті країни постачання, або ж в транслітерації українською мовою (Хаймарси, Петріоти, Джавеліни, Цезарі) наприклад:

1. **Протитанкові керовані ракетні комплекси Javelin (США).**
2. **Переносні ЗРК Stinger (США).**
3. **Тактичні безпілотні літальні системи Switchblade (США).**
4. **155-мм гаубиці M777 (США).**
5. **Безпілотні повітряні системи Phoenix Ghost (США).**
6. **Ракетні установки HIMARS (США).**
7. **Зенітні керовані ракети класу “земля-повітря” Sea Sparrow (США).**
8. **Переносні зенітно-ракетні комплекси "Перун" (Польща).**
9. **Танки Т-72М/М1 (Польща).**
10. **Реактивна система залпового вогню BM-21 "Град" (Польща).**
11. **Протитанкові комплекси NLAW (Велика Британія).**
12. **Переносні зенітно-ракетні комплекси Starstreak (Велика Британія).**

13. **Переносні ракетно-зенітні комплекси LMM Marlet** (Велика Британія).
14. **Мобільні зенітно-ракетні комплекси Stormer HVM** (Велика Британія).
15. **Ракети Brimstone** (Велика Британія).
16. **Зенітні самохідні установки FlakPz Gepard** (Німеччина).
17. **155-мм колісні самохідні артилерійські установки Caesar** (Франція).
18. **Протитанкові комплекси MILAN** (Франція).
19. **Самохідні артилерійські установки PzH 2000** (155-мм калібр) (Нідерланди).
20. **Системи протиповітряної оборони C-300** (Словаччина).
21. **Самохідна артилерійська установка Zuzana 2** калібром 155 мм (Словаччина).
22. **Самохідні артилерійські установки DANA та DANA M2** (Чехія).
23. **Реактивні системи залпового вогню RM-70 Vampire** (Чехія).
24. **Переносні зенітно-ракетні комплекси Mistral** (Норвегія).
25. **Буксирована гаубиця FH70** (Італія).

Також Україна отримала **БМП (бойову машину піхоти) Bradley, ЗРК (зенітно-ракетні комплекси) Patriot, броневий автомобіль AMX-10RC, багатоцільовий БТР Bastion, танки Leopard 2, САУ Archer, артилерійські установки Caesar, САУ Paladin зі 155-мм гарматою, ЗРК**

Hawk та **ПЗПК Stinger**, танки Leopard 2, спарений з гарматою 7,62 мм кулемет L94A1, бойові машини Stryker (США), гусенична платформа Bradley.

Важливими є терміни, пов'язані з ППО: ракетна система ЗПК Patriot, ЗПК NASAMS. <https://tsn.ua/ato/yaku-zbroyu-zsu-otrimali-vid-krayin-zahodu-perelik-2074318.html>

Вивчення особливостей функціонування військової терміносистеми передбачає багато напрямків. Військову термінологію можна вивчати в синхронному та в діяхронному вимірах, у контексті лексикології, лінгвокраїнознавства, соціології.

В Україні військова лексика привертала увагу багатьох українських мовознавців (Ф.Є. Ткач, Л.І. Батюк, Р.І. Сидоренко, А.І. Генсьорський, П. Ковалів, В.Й. Горобець, А.А. Бурячок та ін.). Окремі етапи розвитку української військової лексики (XIV–XV ст., XVI–XVII ст.) знайшли відображення у колективній монографії «Історія української мови. Лексика і фразеологія», створеної колективом авторів Інституту мовознавства ім. Потебні за редакцією В.М. Русанівського (1983; 496-504). У студіях згаданих авторів описано окремі лексичні групи військової термінології.

Українська армія – складний державний організм. Вона була і є своєрідним індикатором політичної історії України. Об'єктивно узалежненою від складної історії національного війська є й історія становлення української військової термінології (УВТ) (Яценко, 2007; 2009). Українська військова термінологія переживала періоди

розквіту в часи державної незалежності та визвольних змагань і періоди занепаду внаслідок штучної русифікації, полонізації та германізації військової лексики української мови з паралельним вилученням з обігу термінів, створених на власній мовній основі (Яценко, 2007).

У зв'язку з набуттям Україною незалежності, створенням власних збройних сил, наданням українській мові статусу державної та впровадженням її у військову галузь виникла нагальна потреба розбудови власне української військової термінології як важливого засобу усного та писемного спілкування в сучасній українській армії.

Із 90-х років ХХ ст. на принципово новій основі проводяться різноаспектні наукові дослідження УВТ. В українському мовознавстві відомо декілька спроб дослідити військову термінологію: Г.І. Халимоненко (1993) (тюркська військова лексика у мовленні українського козацтва), Т.Д. Михайленко (1996) (інтра- та екстралінгвальні аспекти формування і функціонування військової терміносистеми в національних мовах), Л.В. Туровська (Мурашко) (1997, 2005) (українська військова лексика в її історичному розвитку на матеріалі військових звань та посад), Я.П. Яремко (2012; 2014) (формування української військової термінології на матеріалі номінацій видів зброї та обладунків), Я.І. Рибалка (1998) (структура тематичної групи «військова лексика козацтва» в українській мові XVI – XVII ст.). Крім того, УВТ побіжно розглянуто в підручнику Т.І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк «Українське

термінознавство» (1994).

Актуальність вивчення проблем термінології військової справи обумовлена швидким та безперервним поповненням термінологічної лексики новими мовними одиницями, що дає вченим важливий з погляду загальної лексикології матеріал. Л.Л. Нелюбін (Нелюбин, 1981), скажімо, розглядає англomовну військову лексику з позиції військового перекладу. Він систематизує військову лексику у три основні групи: військову термінологію, військово-технічну термінологію та емоційно забарвлену військову лексику. Склад сучасної англійської військової та військово-технічної термінології не є постійним. Він безперервно змінюється через зникнення з ужитку низки слів, зміни значень, безперервного поповнення новими термінами, наприклад, у зв'язку з реорганізацією видів збройних сил, появою та розробкою нових зразків військового озброєння та військової техніки, нової стратегії ведення бойових дій тощо. Поряд із однозначними термінами, які мають чіткі семантичні межі, представлені багатозначні терміни (*security* – охорона, забезпечення, бойове забезпечення, безпека, контррозвідка). (Див. також: Військові статuti, 2017, с. 14–15). У мові бойових документів автор засвідчує наявність спеціальної військової фразеології – змінно-стійкі та стійкі словосполучення, які нечасто вживаються у літературній мові і наявні у сфері мовного спілкування з військової тематики. Порівняймо, наприклад, змінно-стійкі сполучення (*to lift fire*), кодовані стійкі сполучення, що виникають у результаті прихованого управління військами (*mayday*),

команди (general alarm), військові афоризми, прислів'я, сленг, вульгаризми (be quick on the draw – миттєво реагувати, have sand in one's hair – мати досвід бойових дій у пустелі). Досліджуючи розвиток УВТ, більшість авторів, яка займається цією тематикою, тісно пов'язує динаміку ВТ з соціально-політичними процесами в країні. Адже саме в час великих соціально-політичних та економічних зрушень ця термінологія набуває особливого значення.

Періодизація розвитку української військової термінології проводиться, як правило, з урахуванням, як соціально-політичних подій, так і фіксації її в мовних матеріалах, таких, як в пам'ятки, документи, лексикографічні джерела.

Відповідно до цього, кількість виокремлюваних етапів розвитку може бути в межах від 6 до 9. Серед них виділяються: 1) період Київської Русі (княжа доба), з яким пов'язують найдавніші приклади української військової термінології (Яремко, 2014, с. 17-47; Іващенко, 2015; Туровська, 2005, с.22, Яценко, 2009, с.20-21). Це був час становлення та утвердження держави та її важливого інституту – війська. Матеріали представлені в літописах (напр., в Іпатіївському літописі), в Матеріалах Срезневського (Материалы для словаря древнерусского языка. Труд И.И. Срезневского). 2) Термінологічна активність другого періоду, який охоплює XIV–XVII ст., пов'язується в політичному плані із козаччиною, а в мовному – з активним використанням народнорозмовної мови та запозичень у результаті міжмовних контактів (Іващенко, 2015; Туровська,

2005, с. 23; Яценко, 2009, с. 21). У межах цього хронологічного відтинку Я.П. Яремко, виокремлює два етапи - XIV–XV ст., в час, коли землі Південно-Західної Русі ввійшли до складу Литовського князівства (2014, с. 48-69) та XVI- XVII ст., власне період козаччини (2014, с. 70-166). XIV–XV ст. не засвідчили помітного збільшення військових термінів, зміни стосувалися переважно розширення семантики уже існуючих слів (Яремко, 2014, с.51-54).

Інша ситуація характерна для XVI-XVII ст. Це був час активного розвитку військової справи і військової термінології. Свідченням останнього є кількість і розгалуженість лексико-семантичних груп, серед яких: військове маневрування; військова тактика і стратегія, військові дії (*утарчка, потычка, алла-алла, безбаи, сакма, чамбул, яса, сидло, уступувати, отпудити*); військові підрозділи та роди військ, тип військової служби (*дратання, гуфець, гварнизонь, гвардия, корнетъ, легионъ, подездъ, райтария, чата, чамбуль, гайдучтво, президіумъ, варта, карауль, компанія*); організація війська та його побутування (*строй, поратунокъ, котера, пицованье, кошъ, куринь, майдан, табір*); військове спорядження (*гелмъ, зверцаadlo, карвашъ, кирисъ, похвы, пошвы, ойстро*); назви зброї та її частин (*зброя, бронь, армата, риштунокъ, узброене*): назви вогнепальної зброї (*аркабузь, мушкетъ, флінта, куроць, карабинъ, куля, граната, гранатъ*); назви холодної зброї (*дарда, шпада, шабля, шабелтась, тилецъ, галабартъ, желязко, кончеръ, килефъ, ковчанъ, аркан, булат, канчук, карбач, келеп, кестень, кобур, сагайдак*); військове

командування та його діяльність (*директоръ, дуксъ, гетманъ, годножъ, єнерал, конфедератъ, рейментарство, джура, осавула, отаман, товариши, муштровати*); атрибути військової влади; військові регалії та символіка (*барабан, буздиган, киндяк, китайка, кобза, сурма, тулумбас*); воїн, зброєносець (*гермекъ, зрадця, драбъ, драганъ, гайдукъ, галабартникъ, запасникъ, защитникъ, звитяжца, козакъ, копийникъ, оборонца, добошъ, спекуляторъ, подхватачъ, стражникъ, стражъ, шпикъ*); військові трофеї (*жолдъ*); військово-транспортна техніка та її складові частини (*галяра, байдак, катарга, каюк, сала, чайка, чардак, аргомак, арчак, табун, чапрак*); полон; поранення; смерть як наслідок військових дій (*крвавє, кривавобитный, брочити, помордовати, страченє*); назви оборонних, фортифікаційних споруд (*зашанцованьє, привалокъ, стражница, стралница, шанецъ, варовный*) (Гриценко, 2012, с. 349, 350). Як видно з переліку семантичних груп та термінів, що сходять до їх складу (терміни, подані як приклади, далеко не вичерпують реального існуючих), відбувалося зростання тих термінологічних одиниць, які стосувалися стратегії та тактики проведення військових операцій, ієрархізації та будови війська. Привертає увагу також висока варіативність (синонімічність, дублетність) термінологічних назв як наслідок інтенсивних міжмовних контактів та проникнення запозичень, які співіснували з питомими назвами. У семантичному плані варто зауважити зростання концептуального аспекту цього прошарку лексики.

Третій період в розвитку УВТ (Івашенко, 2015; Туровська, 2005; Яценко, 2009) тривав з кінця XVII до кінця XIX ст. і позначений негативними тенденціями в розвитку української військової термінології, перериванням її поступу, спричинене політичними факторами: включенням Галичини та Буковини до Австро-Угорської імперії, а Центральної та Лівобережної України до складу Російської імперії і заборона вживання української мови, за винятком щоденного неформального спілкування, що звузило рамки вживання військових термінів до народнорозмовного побутування. Принагідно зауважимо, що є розбіжності в хронологізації цього періоду між окремими дослідниками: Туровська (2005, с.25) пише про XVIII - XIX ст., Яценко (2009, с. 21) не називає часового діапазону, говорячи про третій етап. Я.П. Яремко не розглядає цей період як окремий етап, побіжно згадуючи його як час від другої половини XVII до другої половини XVIII ст., коли ще Лівобережна Україна зберігала ще майже всі ознаки державності (2014, с.362).

Наступний період охоплює кінець XIX ст. – початок XX ст. (Туровська, 2005, с. 26; Яценко, 2009). Яценко відзначає його як четвертий етап, співвідносячи його початок з другою половиною XIX ст. (Яценко, 2009, с. 21). Яремко (2014, с.167-223) розглядає його в рамках початку XX ст. Прикметною рисою цього часу стало створення в Галичині статуту «Правильник піхотинця» (1914). Пізніше на його основі був укладений «Правильник піхотинців», виданий Українською Центральною Радою (1918) – перше суто військове кодифіковане джерело УВТ з «орієнтацією на

народно-мовну основу» (Яремко, 2014, с. 172). З'являються спеціальні словники (напр., «Московсько-український словник для військових» Євтимовича В. (1918), «Російсько-український словник військової термінології» С. та О. Якубських (1928).

XX ст. ознаменувало нову епоху в розвитку ВТ. У цей час по-справжньому розпочинається наукове та нормативне опрацювання ВТ, прискорюються зміни тенденцій розвитку, які нерідко є різновекторними, під впливом позамовних в основному, соціально-політичних факторів. Тривалість попередніх періодів вимірювалася століттями (пор., період княжої доби), в XX ст. зміни тенденцій вимірюються десятиліттями.

Час 1920-х – початку 1930-х рр. називають нерідко добою українізації (Туровська, 2005, с.30; Яценко, 2009, с.22-23; Яремко, 2014, с.227-232); термінологічним вибухом (Яремко, 2014, с.227-232); термінологічний проривом 20-х рр. (Іващенко, 2015). Яремко (2014, с.331) вказує, що було створено приблизно 70 словників.

На жаль, з політичних мотивів, наступний етап тривалістю майже в 50 років (1939-1990 рр.), який отримав назву етапу русифікації, фактично став часом призупинення роботи з опрацювання, кодифікації УВТ, зникнення реальних умов функціонування УВТ в професійній сфері (Іващенко, 2015; Туровська, 2005, с.31; Яценко, 2009, с.23-24; Яремко, 2014, с.331-333). Водночас варто згадати, що в діаспорі дослідження продовжувалися.

Етап, що розпочався з проголошенням незалежності України, позначений «термінологічним бумом» (Яремко, 2014, с. 333). Основними тенденціями розвитку УВТ стають дерусифікація з використанням ретротермінології (Івашенко, 2015; Туровська, 2005, с.22,32; Яценко, 2009, с.24-25; Яремко, 2014, с.331-346).

У зв'язку з розглядом розвитку військових термінів та періодизації на шляхах їх формування та становлення важливо згадати одну з найяскравіших публікацій минулого століття – книгу Ф.П. Сороколетова, присвячену історії військової лексики в російській мові в XI- XVII ст., (Сороколетов, 2009), в якій ґрунтовно проаналізовані письмові джерела з погляду вживання в них військових термінів. У монографії охоплюється період до середини XVII ст., лексеми з військової сфери досліджуються не просто як список окремих слів, а в їх тісних взаємозв'язках в різні історичні періоди. Кількісно вони досить чисельні – біля 1500 слів. Предметно і послідовно проаналізовано історичний розвиток термінологічних назв для позначення організації військових сил, війська і воїнів, родів військ за їх професійною спрямованістю, за місцем у бою чи поході. Найменування керівників військ, начальницького складу досліджується без поділу на періоди. Дослідник звертає увагу також на численні дієслова та віддієслівні іменники, тобто, лексеми з абстрактною семантикою. Особливо розглядаються іншомовні запозичення, як характерні для періоду XV- XVII ст., в попередні періоди вони траплялися рідко. Важливою є констатація варіативності військової

лексики (наявність синонімів, морфологічних варіантів; багатозначність).

Хоча в книзі Ф.П. Сороколетов аналізує два великі хронологічні відтинки – XI—XIV ст. та XV-XVII ст., у висновках він говорить про 3 етапи в розвитку військової лексики: 1) XI—XIII (XIV) ст., коли найбільш відчутним є вплив давньокиївської норми, коли основні терміни є власне слов'янськими назвами, а іншомовні впливи були несуттєвими (Сороколетов, 2009, с. 361, 362). 2) XIV—XV (XVI) ст., період діалектного розшарування, що зумовлює появу діалектних назв серед військових термінів, але й тут зберігається вплив норм Київської Русі. Специфічні особливості професійного військового мовлення Київської Русі, зафіксовані в ранніх літописах, продовжують зберігатися ще протягом тривалого часу в писемності. Третій період (XVI—XVII ст.) в політичному плані пов'язується з посиленням Московської держави, а в мовному – з уніфікацією військових назв в офіційних ділових документах, з поступовим витісненням діалектних, та використанням запозичень з європейських мов, яка збігається з перебудовою військової системи на новий європейський лад (Сороколетов, 2009, с.363).

З цих трьох періодів для нас становить інтерес другий, коли стверджується думка про збереження впливу норм Київської Русі, особливості яких можна знайти і в розмовному мовленні східнослов'янських діалектів періоду XIV—XV (XVI) ст., і в їх збереженні ще протягом тривалого часу в писемності (Сороколетов, 2009, с. 362). У цьому, як

зауважує Сороколетов, можна вбачати як вплив писемних традицій, зазвичай, стійких, так і збереження цих особливостей в мовленні. Автор не конкретизує територіальну прив'язку цих діалектів. І чи не є це завуальованим визнанням того, що територією, на якій, як визнає автор, спостерігалось збереження мовних норм Київської Русі у розмовному мовленні, могла бути тільки територія, заселена вихідцями з Київської Русі, адже припустити, що письмова мова могла впливати на розмовне мовлення, означало б абсолютну грамотність усього населення. Народне мовлення було джерелом формування писемної мови, а не навпаки. Це є додатковим аргументом на потребу вивчення цієї теми, як істориками, так і мовознавцями.

Повертаючись до праць, які належать до етапу, початок якому поклало проголошення незалежності, варто відзначити статтю Б. Якимовича (2018), у якій йдеться про «роль питомого українського слова», а відтак – про українську військову терміносистему як важливий елемент національної безпеки держави. Автор констатує, що в 1992–1993 рр. була добра нагода запровадити практично зразкові з мовної точки зору українські загальновійськові статuti, військово-технічні та військово-розпорядчі документи (Бурячок та ін., 1995). Автор наводить приклади низки «мовних покручів», які побутували у військовій термінології та потрапили до законодавчої бази (термін – військовослужбовець замість військовик) та закликає тодішнього Верховного Головнокомандувача – Президента

України поновити працю фахових військових термінологів та навести лад в українській військовій терміносистемі. На жаль, уживання в армії російської мови призвело до того, що і в побут увійшли російські терміни, як ось: *патронташ* (укр. *набійниця*), *плащ-палатка* (укр. *плащ-намет*, *плащ-накидка*) *розводящий* (укр. *розвідний*), *срочна служба* (укр. *строкова служба*), *стать в строй* (укр. *стати в ряд*), *стройова підготовка* (укр. *вишкільна злагодженість*). Вони зафіксовані в «Словнику військових термінів» (укладачі М. Демський Б. Якимович, А. Бурячок) (1995). Б. Якимович (2018) розповідає про тодішні суперечки:

«Муштровий статут» названо «Стройовий статут», а «Статут залогової і вартової служби» – «Статут гарнізонної і вартової служби». Скальковано з російської основну термінологію: замість лад – стрій; крило – фланг; чоло – фронт; дволава, трилава – трьохшеренговий стрій *sic-!*; вежа – вишка, набій – патрон, пошивка – наволочка, військовик – військовослужбовець тощо. ...Сплутано відмінність значень слів «звання» і «ранг». Але найгірше, що до статутів, замість питомих українських військових команд, які виробилися в ХХ ст., запроваджено кальки з російських, що змінило їх смислове навантаження (замість «Ходом руш!» – «Кроком руш!»; «До стопи!» – «До ноги!»; «Правим заходь!» – «Праве плече вперед!»; «Право – скіс!» – «Півоберта праворуч!») (хоча, за математичною логікою, йдеться лише про восьму частину кола – 45 градусів) і т. ін. Все ж, вважаючи запровадження україномовних статутів ЗС України великою історичною подією, українські мовознавці мусять домогтися,

щоб майбутні постійні статuti не мали мовних недоречностей, враховували наші національні військові традиції».

До речі, цікавим є факт епохи Гетьманату, коли за наказом Гетьмана П. Скоропадського, почали створювати українські збройні сили. Тоді, надрукувавши статuti українською мовою, в деякі команди було уведено німецькі слова – Ахтунг! Струнко направо! (Как атаман Краснов).

Наразі можемо говорити про новий етап становлення української військової терміносистеми. Він розпочався з початком військової агресії Росії проти України в 2014 році і посилювався з початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну. На практиці було з'ясовано, що, наприклад, якщо йдеться про перехоплені противником слова і команди, за якими треба приймати негайні рішення, українські військові та силові структури мали певну перевагу перед супротивником. Російські військовослужбовці на загал не розуміли українських команд і термінів, а поки їм перекладали фахівці, українські командири встигали змінити дислокацію, або ж увести ворогів в оману. Натомість, українські вояки знали та розуміли всі російські військові команди та терміни і могли негайно вживати потрібних заходів. Це підтверджувало переконання, що використання української мови є питанням національної безпеки.

Нині проводиться велика робота з українізації статутів. Наприклад, у 2018 році було внесено зміни до статті 84 військового статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, які замінили радянське привітання «Здрастуйте,

товариші», «Бажаємо (бажаю) здоров'я» на «Слава Україні!», «Героям слава!», яке прозвучало в День незалежності України 24 серпня 2018 р.

Використання військової термінології козацької держави відоме і раніше. Так, у 1913—1914 р. було утворене парамілітарне об'єднання Українські Січові Стрільці. Назви Січ, січовий, січовик пов'язані з традиціями України XVI—XVII ст. Звернення до термінології козацької доби було зумовлене передусім бажанням створити цілком національну термінологію. Велика кількість із названих термінів має тюркське походження, проте спрацьовувала традиція їх уживання в період української державності. Розповсюдженим було переконання: 1. На початках формування української військової термінології як системи літературної мови вона може бути міцно пов'язана з народною мовою й тими лексемами, що були узвичаєні в українському самостійному війську. 2. Пізніше військова термінологіка закономірно вийде за первісні межі, засвоїть іншомовні елементи, які допоможуть їй здобути власну рушійну силу розвитку.

Знаходимо україномовну військову літературу і в діаспорі. Сьогодні здобутки вчених із діаспори стають відомими широкому колу фахівців. Так, в поле зору мовознавців потрапила праця О. Горбача «Арго українських вояків» (Горбач, 1963), яка на сьогодні має передусім історичну цінність, оскільки описує лексику, вживану майже 70-100 років тому. У науковій літературі України ця частина лексики практично не вивчалася і навіть словничок,

представлений у публікації Горбача, не був проаналізований фахівцями. Був також надрукований Російсько-український словник військової термінології, впорядкований С. та О. Якубські (Якубські, 1928).

Українська військова термінологія вивчалася головним чином через аналіз різних семантичних та тематичних груп. Поділ на групи може відбуватися за різними критеріями. Серед них вирізняються терміногрупи, що означають зброю, одяг, назви операцій, команди тощо.

Із досліджень історико-етнографічного характеру заслуговує на увагу монографія Д.І. Яворницького “Історія запорізьких козаків” (2015), у якій автор побіжно описав одяг козаків, запозичений ними переважно від татар і турків: *шуби, каптани, шаровари, сорочки, шапки, чоботи, чекмені, сукні, пояси* та ін.

Назви одягу є одним із поширених аспектів вивчення УВТ, менше аналізуються інші ділянки, серед яких назви одиниць військової техніки та обладнання, ще менше ті терміни, які належать до основних понять військової стратегії та тактики. Ці останні обмежені коротким списком слів, що можна пояснити скупістю їх представлення в джерельній базі, особливо пам’яток.

Одяг військовиків здавна привертав увагу, оскільки служив ідентифікаційною ознакою належності до впливової, якщо не панівної частини суспільства, починаючи з Київської Русі, де князівські дружинники нерідко входили до такої привілейованої її верстви, як бояри. Н.О. Яценко досліджує особливості назв військової форми одягу в

українській мові (2007, 2009). Джерельною базою дослідження Н.О. Яценко були загальномовні, галузеві словники української мови – “Історичний словник українського язика” за ред. Є. Тимченка (1930-1932), “Словарь української мови” за ред. Б. Грінченка (1958-1959), “Лексикон словенороський” П. Беринди (1961), “Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.” (Гринчишин, Гумецька, & Керницький, 1977), “Словник української мови” в 11-ти томах (1970–1980), “Московсько-український словник для військових” В. Євтимовича (1918), “Російсько-український словник для військовиків” А. Бурячка, М. Демського, Б. Якимовича (1995), “Етимологічний словник української мови”; літописи, діаріуші та пам’ятки: “Літопис С. Величка” (Літопис), “Літопис Самовидця” (1971), “Літопис Граб’янки” (1992), “Дневник генерального хорунжего Николая Ханенка” (Дневник), “Дневник генерального подскарбия Якова Марковича” (Лазаревский, 1895) та інші (Яценко, 2007). Використовувалися також матеріали лексичної картотеки Інституту української мови НАН України, часопису “Календар Червоної калини”, матеріали періодичних видань України та законодавчих актів, серед яких: Проекти Статутів Збройних Сил України, Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. №1135 “Про забезпечення військовослужбовців Збройних Сил речовим майном у мирний час”, Указ Президента України від 2 квітня 1994 р. № 128/94 “Про військову форму одягу військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань України”, “Статути Збройних Сил України”, Закон України “Про

оборону України” (1991), Закон України “Про загальний військовий обов’язок і військову службу” (1992).

Робота Н.О. Яценко (2007) присвячена діахронному та семантичному дослідженню тематичних груп назв військової форми одягу. Серед них: загальні назви спорядження, загальні назви одягу, видові назви захисного спорядження, назви короткого верхнього одягу, назви довгого верхнього одягу, назви натільного одягу та верхніх сорочок, назви поясного одягу, назви знаків розрізнення та оздоб, назви військових головних уборів і назви взуття.

Наприклад, до тематичної групи “Загальні назви спорядження” віднесено такі лексеми, засвідчені в пам’ятках української мови: *спорядження (споряджене, споряджене)*; *доспіхи (доспихъ)*; *збруя (зброя, збрія)*; *риштунок (риштунокъ, ринштунокъ)*; *обладунок*; *бутра*; *військове*. Автор вважає, що початок формування цієї групи припадає на спільнослов’янський період. Деякі назви, зокрема, *збруя*, *риштунок* становлять пізніші запозичення. Зазначається, що термін *спорядження*, який став невід’ємною частиною військового словника української мови, поданий у сучасних військових Статутах як нормативний.

Терміни тематичної групи “Загальні назви військового одягу” вживалися на позначення сукупності предметів, виробів, виготовлених із тканини, хутра, шкіри, якими прикривають тіло і репрезентовані словами *одяг (одяганіе, одежа)*; *убір (убрання, убранство)*; *платьє (платте, платя)*; *сукня*; *шати*; *риза*; *барва*; *барма*; *нарядъ*; *мундир (мундһръ, мундеръ, мундиръ)*; *обмундирування*; *стрій*

(*строй*); *форма*; *однострій* та ін. До сучасного військового словника із згаданих назв увійшли терміни *одяг*, *форма*, *мундир*, *обмундирування*; *спеціальний одяг*, *захисний одяг*, *повсякденне обмундирування*, *військова форма одягу*, *літня форма одягу*. Наразі, вже в усіх ситуаціях вживаються терміни *стрій*; *однострій*

На основі спільної функціональної ознаки ‘захист’ Н.О. Яценко (2007) виділяє тематичну групу “Назви захисного спорядження в українській мові”. Її представляють слова *кольчуга*, *бадана*, *бехтер*, *юшман*, *броня*, *панцир*, *залізник*, *карацена*, *кіраса*, *лати*, *тиляги*, *куяк*, *колонтар*, *папорз*, *зерцало*, *тегилай*, *нагрудник*, *наколінник*, *поножі*, *батарлик*, *рукавиця*, *наручі* та ін. Різні функціональні призначення захисних обладунків зумовило виокремлення трьох підгруп: обладунки для захисту тулуба, рук, ніг. Слова аналізованої групи диференціюються за такою релевантною для номінацій предметів ознакою, як *форма*, а саме: *пластини*, *кільця*. Автор стверджує, що впродовж історичного періоду вживали лексеми, які передавали загальне поняття ‘*кільчастий обладунок*’ – *панцир* і ‘*обладунок із кованих пластин*’ – *броня*.

Аналізуючи сучасні назви одягу для захисту, можна казати, що з’являються нові терміни, пов’язані із винаходом, виготовленням нових матеріалів для захисту, або з модифікацією форм одягу для захисту. Наразі, маємо, наприклад *бронезилет*, *кевлар* (*кевларова каска*). Дуже часто замість назви одягу може вживатися нава моделі/модифікації. Наприклад, замість назви *бронезилет*

Корсар 4, може вживатися назва моделі *Корсар 4*, або *четвертий корсар*.

У тематичній групі «Довгий верхній одяг» авторка аналізує лексеми *опанча, корзно, плащ (плащ-намет, плащ-накидка, плащ-дощовик, плащ-пальто), бурка, кобеняк, доломан кожух, велчура, вовки, габян, габьяк, байбарак, шуба, ферязь, свита, жупан, каптан, кунтуш, бекеша, кирея, черкеска, чекмінь, бешмет, сюртук, шинеля, пальто, пальто-куртка, халат, маскхалат, балахон*. Багато з цих назв вживаються й зараз, наприклад, *пальто, куртка, халат, маскхалат*. Цікавою є доля термінів *жупан, черкеска, шлик*.

Як відомо, «чорні запорожці» або «чорножупанники/чорношличники» – це військове формування кавалерії армії Української Народної Республіки, що існувало в 1918–1920 роках. Відомий однострій, завдяки якому бійці кінного дивізіону 2-го полку ввійшли в історію як «чорні запорожці», було пошито у Кременчуці наприкінці січня 1919 р. У своїх мемуарах командир підрозділу Петро Дяченко (Дяченко, 2010) згадує, що сукно для пошиву було здобуто у грудні 1918 в боях з махновцями біля Лозової. Однострій складала: чорні шапки (у старшин – каракулеві, у козаків – смушкові) з чорними шликами, чорні жупани (кітелі), чорні штани, світло-сірі черкески (замість шинелей), чорні чоботи. Окремого шику «чорним запорожцям» надавало те, що всі вони мали старовинну козацьку зачіску – «оселедець» (довге пасмо волосся на поголеній голові).

В контексті російсько-української війни, у серпні 2017 року одній з українських бригад була присвоєна почесна назва на честь військового формування часів УНР – Чорних запорожців. Тепер – це 72-га окрема механізована бригада імені Чорних Запорожців (72 ОМБр, в/ч А2167) – військове формування механізованих військ Збройних сил України. З 2014 року бригада брала участь у війні на сході України у складі сил Антитерористичної операції. Підрозділи бригади влітку 2014 року вели важкі бої на російсько-українському кордоні, у Приазов'ї, а взимку 2016 – під Авдіївкою у промзоні.

Часто терміни можуть взагалі виходити з ужитку. Наприклад, Н.О. Яценко (2007) визначає такі назви натільного одягу та верхніх сорочок: *сорочка, фланелівка, тільник, гімнастерка, форменка, матроска*. Практично всі вони перестали вживатися, оскільки вже повністю змінилася ця категорія одягу. Замість *фланелі* використовується *фліс*, а смугастий *тільник*, що був типовий для військовиків радянських повітряно-десантних військ (ПДВ, рос. ВДВ), попри спротив, вже практично вийшов з ужитку. Крім того, усі види взуття, представлені номінаціями *боти, ботинки, черевики, башмаки, сапоги, чоботи, сан'яці, штиблети, краги, ботфорти*, вибір якого був зумовлений пристосованістю до потреб, змінилися на *берці*.

Великою є тематична група «Назви знаків розрізнення та оздоб військового одягу». Автор називає такі лексеми: *петлиця, лампас, аксельбант, комір, позумент, еполети, галуни, лички, погони, шеврон, облямівка, лиштва, лампас*,

кант, аксельбант, зубчатка, кокарда, емблема тощо. Важливою, також, є і тематична група “Військові головні убори”, до якої належать лексеми *шолом, забрало, картуз, башлик, мазепинка, шлик, кабардинка, кубанка, папах, шапка, вушанка, безкозирка* та ін., що існували протягом довго часу. У зв’язку з уніфікацією одягу, який відбувся протягом останніх років, особлива роль стала відводитися знакам розрізнення, оздобі військового одягу, військового головного убору як важливим компонентам одностроїв, оскільки саме вони розрізняють роди військ та інформують про функції військових формувань.

Відомо, що у Збройних Силах України в не такому й далекому минулому використовували систему емблем, назв та видів одягу, започатковану в армії СРСР. У контексті військової агресії з боку Росії набрала сили тенденція щодо тотальної заміни форм одностроїв на такі, які б відповідали українській військовій традиції.

У зв’язку із гострою воєнною ситуацією на сході та півдні України, спостерігаємо популяризацію військової термінології, появу якої пов’язують зі становленням держави. Це проявляється у деяких (парадних) видах зброї, меншою мірою в назвах одягу, військових командах та вітаннях. Наразі ми бачимо тенденцію повернення до витоків, головним чином до епохи становлення української національної держави початку 20 сторіччя – часів Гетьманату, Директорії, інших періодів визвольних змагань.

Двозуб Святослава і вовкулака для ССО (Сил спеціальних операцій), лицарська рукавичка для танкових

військ, едельвейси і карпатські бартки для гірської піхоти – нова символіка та однострій Збройних Сил України вже офіційно затверджені. Зміна найменувань військових частин триває, так само як і відмова від радянських військових свят. Кампанія з ребрендингу армії найбільших масштабів набрала в 2018 році. Мова йде про присвоєння почесних найменувань підрозділам, про зміну символіки і форми (Скороход, 2018).

Вибір найменувань відбувався за кількома принципами: за територіальним, тобто, за місцем, де певна частина дислокується, наприклад, Київський зенітний ракетний полк; полк «Азов», що базується в Маріуполі, розташованого на березі Азовського моря, - це давній спосіб, відомий з часів Богдана Хмельницького (пор. Полтавський, Харківський, Черкаський полк); або, коли військова частина отримує свого патрона, наприклад, 24 механізована бригада ім. короля Данила. Або ж, має назву за історичним регіоном, до якого прив'язана ця військова частина, наприклад, 1-ша Сіверська танкова бригада. Або ж назву на честь військової частини, що відзначилася у певний історичний період – 72 окрема механізована бригада ім. Чорних Запорозжців. Або ж на честь вікопомної події/битви – Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації ім. Героїв Крут.

Справжня робота зі зміни символіки почалася в 2015 році, її проводила група волонтерів-ентузіастів на чолі з журналістом Віталієм Гайдукевичем (Нове військо). Суть змін полягала в тому, щоби сучасний український військовий однострій з одного боку не був архаїчним, а з іншого – щоб мав питома українські елементи. Так, на погонах

офіцерського складу є зубчатка Галицького війська. Якщо раніше на погонах в офіцерів були п'ятипроменеві радянські зірки, то на теперішній момент – це ромбічна гетьманська зоря, що веде свій початок від війська гетьмана Павла Скоропадського. На рукаві кожного українського вояка на теперішній момент є стилізований тризуб, який використовувався в армії УНР. Такі елементи прив'язують українську армію до періоду 1917-1921 років, а там, де це можливо, до періоду козацтва або навіть до доби Великого Князівства Литовського. Наприклад, знак танкових військ – це латна рукавиця з пірначем, що символізує спадковість українських танкових підрозділів від важкої кавалерії часів Костянтина Острозького. Так само багато елементів узято зі світових традицій. Наприклад, новий берет десанту кольору марун, – це символіка, пов'язана з Архистратигом Михаїлом. В усіх країнах він є небесним покровителем парашутно-десантних частин. В радянській армії такі берети мали небесно-блакитний колір. Цей колір був підібраний до вторгнення військ Варшавського договору до Чехословаччини в 1968 році. Це було зроблено навмисно, щоби замаскувати справжні цілі вторгнення – блакитний колір є візитівкою миротворчих сил ООН, отже, це також була операція з дезінформації суспільства, коли б люди думали, що війська десантуються з мирними цілями. Не всі військовики легко сприйняли зміну кольору, для багатьох цей колір був також спогадом про героїзм їхніх бойових побратимів. У таких випадках доводилося проводити роз'яснювальну роботу.

Для гірської піхоти обрано квітку едельвейса і карпатські бартки. На рукавах міністра оборони, начальника Генштабу з'явилися дві перехрещені булави як символи вищої військової влади (Наказ Міністерства оборони України від 20 листопада 2017 р. №606).

Поруч із поверненням до українських традицій відбувається інтеграція Збройних сил України в світові військові традиції. Зокрема це стосується зміни військових звань. Улітку 2015 року було проголошено, що має з'явитися перше офіцерське звання хорунжого і військове звання бригадного генерала – між полковником та генерал-майором. Наразі, в контексті переходу Збройних сил України на стандарти НАТО йдеться мова про систему звань та рангів, започатковуючи євроатлантичну трансформацію існуючої системи кадрового менеджменту на управління кар'єрою військовослужбовців за військовими званнями.

Ще 1 жовтня 2020 року вступив в дію новий перелік військових звань рядового, сержантського і старшинського складу. Ось, наприклад, новий перелік військових звань рядового та сержантського складу:

Рядовий склад:

рекрут, рекрут	OR-1
солдат, матрос	OR-2
старший солдат, старший матрос	OR-3

Сержантський склад:

молодший сержант, старшина 2 статті	OR-4
сержант, старшина 1 статті	OR-5
старший сержант, головний старшина	OR-6
головний сержант, головний корабельний старшина	OR-7
штаб-сержант, штаб-старшина	OR-8
майстер-сержант, майстер-старшина	
старший майстер-сержант, старший майстер-старшина	OR-9
головний майстер-сержант, головний майстер-старшина	

<https://mil.in.ua/uk/news/vijskovi-zvannya-zsu-pryvedeni-do-standartu-nato-stanag-2116/>

Також, в контексті переходу до стандартів НАТО з'явилися терміни, пов'язані з планування та організацією військових операцій. Наприклад, Армії держав-членів НАТО, у першу чергу США, представляють собою науково обґрунтовану та практично апробовану модель збройних сил, що постійно удосконалюється і розвивається, відповідно до нових викликів і загроз. Побудова і функціонування цієї моделі базується на досягненнях сучасної воєнної науки і практики. Елементи методології будівництва структури збройних сил, планування, підготовки та управління військами у ході військових

операцій прийнято називати *оперативними стандартами* НАТО.

Система способів документообігу в штабах, символіка, форми та зразки документації, відноситься до *адміністративних стандартів*.

Матеріально-технічні стандарти передбачають, перш за все, створення єдиної структури логістичного забезпечення військ та операцій, приведення технічних характеристик озброєння та техніки, боєприпасів тощо, до єдиних вимог, що забезпечить єдину систему постачання та ремонту. Цей процес є постійним та залежить від боєздатності наявного у військах озброєння та фінансово-економічних можливостей держави щодо закупівлі новітніх зразків озброєння.

Головним доктринальним документом США, у якому визначаються основи національної безпеки є Стратегія національної безпеки США, що затверджується Президентом держави. Основи оборони держави визначаються у Стратегії національної оборони США, що затверджується Міністром оборони США. На підставі вимог Стратегії національної безпеки та Стратегії оборони США Об'єднаний Комітет Начальників штабів збройних сил США розробляє Военну стратегію Збройних сил США.

Основним доктринальним документом Збройних Сил США є міжвидові узгоджувальні доктрини – JPs, у яких визначаються головні міжвидові вимоги до планування, підготовки, військового управління та всебічного

забезпечення угруповань військ (сил) видів Збройних Сил США.

У Сухопутних військах Збройних Сил США основними документами, якими визначаються основні принципи застосування угруповань військ (сил) є 15 Доктринальних видань СВ (ADP). З метою надання деталізованої інформації щодо основних принципів, визначених в ADP, розробляється Довідкове Доктринальне видання СВ – ADRP, на кожне Доктринальне видання, всього 15.

Наступний рівень доктринальних документів – Field Manuals. Переклад найменування документів має свої особливості. В Україні Field Manuals перекладають як “Бойові статuti” або “Польові статuti”.

У Сухопутних військах Збройних Сил США розроблено 50 польових посібників, у яких роз’яснюються форми, способи та методи планування, підготовки, військового управління та всебічного забезпечення операцій угруповань військ (сил).

Польові посібники СВ США за їх призначенням поділяють на 6 груп:

Група 1 – “Вирішальні дії”, 4 посібники: наступальні, оборонні, стабілізаційні операції та операції з надання підтримки цивільним.

Група 2 – “Функції ведення бойових дій”, 9 посібників, що включають: процес ведення операцій, розвідка, вогнева підтримка, забезпечення, захист, спеціальні операції Сухопутних військ, операції піхотної

бригади, операції важкої бригади, операції бригади “Страйкер”.

Група 3 – “Довідкові видання”, 4 посібники, до яких входять форми доповідей та повідомлень, терміни та символи, загальний перелік завдань Сухопутних військ, міжнародне право ведення війни на суходолі.

Група 4 – “Служби”, 17 посібників, до яких входять такі: система охорони здоров’я у СВ, організація зв’язку, протиповітряна, протиракетна оборона, операції РХБЗ, операції армійської авіації, релігійне забезпечення, юридична служба, господарські операції тощо.

Група 5 – “Інші ешелони”, 3 посібники: ешелон вище бригади, збирання інформації та бригада посилення маневрування.

Група 6 – “Типи операцій, заходів”, більше 13 посібників: заходи інформування та впливу, кібер/електромагнітні операції, космічні операції СВ, розвідка та унеможлиблюючі операції, протидія розвідувальній діяльності (контррозвідка). (Рекомендації з планування та організації бою за стандартами НАТО).

Повертаючись до символів, очевидним є те, що деякі символи відображають ідеологічну боротьбу сенсів (Скороход, 2018). Наприклад, дуже болісною була реакція в РФ на нову символіку Воєнної розвідки України – сова, що тримає меч, який пробиває мапу РФ. На емблемі є й географічні «огріхи», а може, це зроблено умисне – там Сахалін показаний територією Японії. Ця символіка цілком розроблена у Головному управлінні розвідки. Символіка

сподобалася і розвідникам, і суспільству. Чому взяли сову? Тому що символом воєнної розвідки Росії є кажан, а кажан – це одна з ланок у харчуванні сови. Девіз російської розвідки "Вище нас – тільки зорі", девіз української – "Мудрий пануватиме над зірками". Це і є ідеологічна боротьба сенсів.

Військовим підрозділам присвоюють значущі назви, пов'язані з визначними історичними подіями. Наприклад, 93-ій Окремій механізованій бригаді (ОМБр) було присвоєно назву «Холодний Яр», на честь видатних історичних подій, пов'язаних з урочищем Холодний Яр – руху гайдамаків та Холодноярської республіки.

Окрім назв, пов'язаних з одягом, були проведені дослідження тенденцій використання військової термінології, яка стосується назв озброєнь, що входять до складу лексико-семантичної групи «назви зброї та її частин». Таким є дослідження Я.П. Яремка, представлене в його кандидатській дисертації «Формування української військової термінології» (1997), в якій аналізувалися такі лексико-тематичні групи, як назви зброї та її компонентів; назви амуніції; назви бойових припасів, період вивчення яких сягає від княжої доби до наших часів.

С.П. Гриценко (2012) досліджує тенденції розвитку лексико-семантичної групи «назви зброї та її частин» на матеріалі українських писемних пам'яток XVI – XVII ст.. Авторка докладно аналізує праці, присвячені розвитку ВТ в східнослов'янських мовах, з посиланнями на відповідну літературу (с. 345-347). Вона вважає, що військова лексика як невід'ємний компонент словникового складу мови

активно розвивалася, що було зумовлено суспільно-політичною ситуацією в Україні на різних етапах історії. Вогнепальна та холодна зброя, акумулюючи найновіші досягнення тогочасної світової техніки військового спрямування, всебічно представлена питомими та запозиченими номінаціями в староукраїнських писемних пам'ятках. Історія цих лексем – це історія становлення, унормування української літературної мови, це історія розвитку українського військового ремесла і виробництва. Детально розробленою є класифікація інших лексико-семантичних груп, пов'язаних з військовою справою, що фіксуються пам'ятками XVI– XVII ст.. (Гриценко 2012, с. 349, 350).

Значною частиною української лексики є військово-морська термінологія, що тісно пов'язана з розвитком військово-морської справи, науки, освіти, зумовлена загальним соціально-історичним розвитком та підпорядкована фонетичним, словотвірним, лексико-семантичним і граматичним закономірностям української мови. Військово-морська термінологія – це сукупність моногалузевих і полігалузевих спеціальних найменувань, що співвідносяться з конкретними поняттями та реаліями військово-морської сфери й утворюють відповідну терміносистему (Андріянова, 2011). Військово-морська термінологія є значним сегментом військової терміносистеми. І ця тема стала особливо актуальною в контексті захоплення російськими військовими українських моряків в Азовському морі 25 листопада 2018 р. В розмовну

мову увійшли та активно вживаються терміни, аббревіатури, назви: «навал», «таран», «малий броньований артилерійський катер (МБАК) "Бердянськ", МБАК «Нікополь», «рейдовий буксир «Яна Капу», Маріуполь, Керч. В контексті успіхів Сил оборони України в українській мові з'явилися і назви російських видів озброєнь: крейсер «Москва», ВДК «Мінськ».

Джерелом військових термінів є, насамперед, Статути Збройних Сил України (*розм.* військові статути) (Статути, 2017), Статути НАТО та інструкції Міністерства оборони. Наприклад, класифікація озброєнь Сухопутних військ Збройних Сил України передбачає «танки», «бойові машини піхоти», «бронетранспортери», «артилерію» різної потужності та призначення, «протитанкові ракетні комплекси», «зенітні ракетні комплекси», «засоби управління», «автоматичну стрілецьку зброю».

Можна виділити такі терміногрупи:

бронетехніка: танки, бронетранспортери, броньовані машини піхоти, бронеавтомобілі, розвідувальні машини, командирські машини;

артилерія: гармати, міномети, самохідні артилерійські установки, реактивні системи залпового вогню, тактичні ракетні корпуси;

авіація: гелікоптери, безпілотні апарати; радіолокаційні станції; автомобілі; системи протиповітряної оборони; інженерна техніка;

озброєння; Стрілецька зброя; важке піхотне озброєння; переносні системи ППО; ручні гранати; міни (The International Institute for Strategic Studies, 2018).

Відповідного роду класифікації існують і для інших родів військ. Усі ці терміни є технічними фаховими військовими термінами, які у наш час, великою мірою, стають загальноновживаними, оскільки ними користуються не лише військові, а й волонтери, журналісти, аналітики, представники неурядових організацій, небайдужі громадяни.

Створюються «функціонально-прагматичні» тлумачні словники, які містять терміни (та їх роз'яснення), необхідні для виконання та розуміння військовослужбовцями своїх фахових обов'язків. Наприклад, «Словник професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України» (Вовк та ін., 2016) пропонує міжгалузеві та вузькогалузеві терміни з різних галузей – військової, медичної, юридичної тощо, як от: *Адаптація* – пристосування живого організму до оточуючого середовища, на основі чого підтримується нормальне функціонування організму при змінах зовнішніх умов і яке забезпечується як біологічними (на рівні біохімії і фізіології), так і психологічними (на рівні цілісної поведінки) механізмами. Під психічною адаптацією розуміють пристосування організму до наявних вимог оточуючого середовища; *Актив бойовий* – найбільш підготовлені щодо реалізації військових функцій вояки підрозділу, які мають значний бойовий досвід і призначені для надання допомоги іншому особовому складу підрозділу з метою виконання

службово-бойових завдань (СБЗ), вирішення питань виживання у бойових умовах; **Бандаж для екстреної допомоги** – складається зі стерильної білої пов'язки з подушечкою з еластичним хвостиком і стискаючого пристрою та застосовується для постійного тиску на рану. Цей бандаж також відомий як «пов'язка для екстреної допомоги при травмі», «бандаж для екстреної допомоги при травмі» та «ізраїльський бандаж». В індивідуальному комплекті для надання першої допомоги замість нього вміщено індивідуальний перев'язувальний пакет. У поліпшеному комплекті для надання першої допомоги кожного військового має бути бандаж для екстреної допомоги; **Блокпост** – це обладнане в інженерному плані місце або ділянка місцевості, на якій виконує службово-бойові завдання підрозділ, призначений для безперервного контролю за рухом транспорту і людей на дорогах, в'їздах (виїздах) до населених пунктів, станціях, портах під час блокування (ізоляції) району надзвичайного стану, району проведення спеціальної операції, району бойових дій, здатний самостійно тримати кругову оборону; **Блокування** – ізоляція об'єктів, районів (ділянок місцевості), перекриття встановлених меж силами військових нарядів, підрозділів, частин, зведеними загонами з метою припинення (обмеження) несанкціонованого проникнення осіб у район або за межі району, що блокуваний; **Вольові якості військовика** – якості, які визначають здібність вояка свідомо управляти своїми діями щодо виконання поставлених завдань, подолання перешкод на шляху до них; складова

частина морально- психологічних, бойових якостей військовика. Вольові якості виявляються у стійкості, мужності, сміливості, рішучості, цілеспрямованості. Залежать від переконливості військовика, психологічної стійкості, дисциплінованості, військової майстерності; **Демонстративні дії** – демонстрація (показ) сили та готовності до дій, активного і рішучого припинення правопорушень (агресії) з метою зниження агресивних намірів натовпу, супротивника; **Резонансні масові заходи** – це заходи, підґрунтям яких є гострі соціально економічні, суспільно-політичні, інші питання місцевого, регіонального, загальнонаціонального чи міжнародного значення, а також різноманітні заходи, що супроводжуються великою кількістю учасників та можуть призвести до некерованого розвитку подій. Усі зібрання громадян залежно від поставленої перед ними мети та методів їх проведення можуть бути поділені на кілька категорій: збори, мітинги, вуличні походи та демонстрації.

Як бачимо, цей тлумачний словник для службовців Національної гвардії є, водночас, посадовою інструкцією, правилами поведінки та етичним кодексом військовиків, які апелюють до повноважень, розуму, довіри та спрямовані на нейтралізацію емоцій.

Цікавим є вивчення військової терміносистеми в лінгвокраїнознавчому аспекті. Захоплюючою темою, наприклад, є назви військових операцій (10 Greatest Military Operation Names):

Операція «Оверлорд» (англ. *Operation Overlord*) – стратегічна операція військ Антигітлерівської коаліції з метою вторгнення на окуповану німецькими військами територію північно-західної Франції під час Другої світової війни 6 червня 1944 року, у «День Д», операція, якою відкрився Другий фронт. Головну роль у проведенні операції відіграли війська Сполучених Штатів, Великої Британії та Канади. Після висадки військові контингенти зі складу Вільної Франції та Війська Польського брали участь у бойових діях, разом з невеликими підрозділами Чехословаччини, Королівств Греції, Бельгії, Нідерландів та Норвегії;

Операція «Гуркіт грому» (англ. *Rolling Thunder*) – кодова назва компанії бомбардувань Демократичної Республіки В'єтнам авіацією США під час війни у В'єтнамі (2 березня 1967 р. – 1968 р.) під час президентства Ліндона Джонсона, яка спричинила великі руйнування і була найтривалішою бомбардувальною компанією після закінчення Другої світової війни.

Операція «Червоний світанок» (англ. *Operation Red Dawn*) — спеціальна операція американських сил спеціальних операцій за допомогою регулярних формувань американської армії, що проводилася 13 грудня 2003 року, з пошуку та захоплення збіглого іракського президента Саддама Хусейна в місті Ед-Даур, неподалік від Тікріту, міста, звідкіля С. Хусейн був родом.

Операція «Берлінський повітряний міст» (нім. *Berliner Luftbrücke*/англ. *Berlin Airlift*) – назва операції західних союзників щодо авіапостачання Західного Берліну продовольством під час блокади міста з боку СРСР (24 червня 1948 р. – 12 травня 1949 р.). Британці називали цю операцію "Operation Vittuals" (продовольство), а американці модифікували це слово і стали називати операцію Vittles, і саме ця назва закріпилася в історії.

Операція «Гнів Божий» (івр. מִבְּצַע זַעַם הָאֵל *Miv'ca Za'am Ga-ель*, англ. *Wrath of God*), також відома як операція «Багнет» (англ. *Operation "Bayonet"*) – операція ізраїльської розвідки «Моссад», проведена у відповідь на теракт на Мюнхенській олімпіаді 1972 року, під час якого було вбито 11 членів олімпійської збірної Ізраїлю. Метою операції була ліквідація палестинських терористів з організації «Чорний вересень», причетних до теракту, та членів Організації визволення Палестини (ОВП), які, за даними «Моссаду», були відповідальні за захоплення заручників. Операцію розпочато восени 1972 року за наказом прем'єр-міністра Ізраїлю Голди Меїр; тривала вона більше 20 років.

Операція «Динамо» – Дюнкерська евакуація, кодова назва Операція «Динамо» – військова операція з евакуації формувань британських та французьких військ, що опинилися притиснутими Вермахтом до атлантичного узбережжя в ході битви за Дюнкерк на північному сході Франції (6 червня 1940 р.). Найбільша військово-рятувальна операція в світовій історії.

Всі ці та інші назви стали джерелом створення художніх творів різних жанрів, використовувалися як символи в різних ситуаціях.

Інколи деякі назви, наприклад, назви озброєнь, обладнання тощо, можуть лягати в основу художніх творів. Наприклад, в основі фільму «Енігма («Код «Енігма»)» (фільм 2001 року режисера Майкла Ептіда за однойменним романом Роберта Гарріса) лежить історія навколо криптоаналізу німецької шифрувальної машини «Енігма». На цю ж саму тему був знятий фільм «Гра в імітацію» – американський історичний трилер 2014 року про британського математика, логіка, криптоаналітика та батька сучасної інформатики Алана Тюрінга, який був ключовою фігурою в розшифруванні нацистського коду Енігми, що допомогло Антигітлерівській коаліції перемогти у Другій світовій війні. Фільм створений на основі біографії «Алан Тюрінг: Енігма» авторства британського математика та письменника Ендрю Годжеса (Hodges, 2014).

Назви військових операцій в Україні розповідають про перемоги та поразки, про історію та сучасність, наприклад *Перші Визвольні Змагання: Битва під Крутами, Бій під Мотовилівкою, Перший Зимовий Похід, Взяття Перекопу, Другий Зимовий Похід; Друга світова війна та Другі визвольні Змагання: Битва за Київ, Битва за Дніпро, Дніпровсько-Карпатська операція. Російсько-українська війна (2014 – теперішній час)* вже дала назви, які мають широкий та драматичний контекст: Аеропорт, Дебальцеве, Волноваха, Слов'янськ, Азов, Маріуполь, Бахмут, Авдіївка,

Мар'їнка, Кременна.

Для прикладу можна навести уривок з тексту офіційної сторінки 93-тньої Окремої Механізованої бригади (ОМБр) Холодний Яр: *«93 бригада Холодний Яр – військова частина у складі Сухопутних військ Збройних сил України... Бригада сформувалася на базі 93-ї мотострілецької дивізії у грудні 2002 року та є її правонаступницею.... 93 бригада Холодний Яр захищає державний суверенітет та територіальну цілісність України від самого початку воєнних дій на Сході.*

У березні 2014 року бригада однією з перших вирушила на захист кордонів країни у Меловому та Троїцькому на Луганщині.... У травні 2014-го 93-тя воювала вже на Донецькому напрямку. У цей період формування понесло перші втрати – у перестрілці із бойовиками на блокпосту біля Золотого Колодязя загинуло три військовослужбовці. У кінці травня - на початку червня почались справжні бойові дії: тоді була захоплена перша російська установка «Град» під Добропіллям, відбувся перший бій з танками супротивника під Новоселівкою, а також визволення Селідового, Українська, Карлівки, Нетайового, Первомайського, Авдіївки, Пісків. 21 липня 2014 року група тодішнього командира танкового батальйону підполковника Дмитра Кащенко атакувала позиції терористів на недобудованій ділянці об'їзної – на мосту. Пізніше він став загальновідомим під назвою «Республіка Міст». А група капітана Олександра Лавренка вийшла на блокпост бойовиків у передмісті Донецька...24

липня бійці 93 бригади, спільно з силами батальйонів «Дніпро-1», ДУК «Правий сектор», «Донбасс» та «Шахтарськ», звільнили від бойовиків Піски, взявши під контроль трасу Дніпропетровськ-Донецьк. Таким чином було створено головний шлях постачання для наших бійців, які обороняли Донецький аеропорт імені Прокоф'єва. У серпні 2014 року зведена штурмова рота та 1-ша батальйонно-тактична група бригади брали участь у завершальній стадії трагічних боїв за Іловайськ. Під час виходу з «Іловайського котла» загинуло більше 70 бійців з'єднання, поранено 50 осіб, а ще 30 зникли безвісти.... У вересні 2014 року бригада вперше виїхала боронити Донецький аеропорт і зайняла позиції у старому, новому терміналах і на вежі управління. Бійці бригади взяли участь у найзапекліших боях за ДАП у кінці листопада 2014 року - січні 2015 року. Легендарні «кіборги», у тому числі з 93 бригади, воювали за аеропорт 242 дні. Весь 2015 рік і початок 2016-го аж до виходу на відновлення у березні бійці 93 бригади утримували позиції у Пісках, біля руїн Донецького аеропорту, в Опитному, Водяному, Красногорівці, на шахті «Бутівка». З червня 2016 до липня 2017-го бригада тримала оборону населених пунктів у районі Бахмутської траси на Луганщині, зокрема у селі Кримському, Новотошківському, Золотому, Оріховому, Кряківці та Трьохізбенці. Бригада змогла просунути на кілька кілометрів уперед і закріпитися на нових позиціях, не порушивши при цьому Мінських домовленостей. Із січня по серпень 2018 року 93 бригада захищала державний суверенітет та

територіальну цілісність України на Донбасі (Волновахський напрямок), успішно виконуючи бойові завдання....

93 бригада понесла найбільші втрати серед військових частин України: протягом бойових дій на Сході загинув 281 військовослужбовець.

Указом Президента України від 22 серпня 2018 року № 232/2018 бригаді присвоєне почесне найменування «Холодний Яр»...

Цей текст містить низку військових термінів та скорочень: *ОМБр, ДАП, блокпост, танковий батальон, штурмова рота, батальйонно-тактична група*; велику кількість географічних назв та назв населених пунктів: *Мелове, Троїцьке, Луганщина, Золотий Колодязь, Іловайськ, Донецьк, Піски, Бахмут, Кримське, Новотошківське, Золоте, Оріхове, Кряківка, Трьохізбенка*, які вже увійшли в історію бригади та країни. Такі назви створюють своєрідний ландшафт найменувань. Наразі, це оборона Києва, звільнення Харківської області, Бахмут, Авдіївка, Мар'їнка, Кременна... А деякі найменування, які асоціюються з понятійними категоріями з інших галузей, як от «кіборги», стають поняттями, що набувають особливого значення та характеризуються трагедійним контекстом.

Термін «кіборг» (скорочення від «кібернетичний організм») у медицині означає «біологічний організм, що містить механічні або електронні компоненти»; у науковій фантастиці – фантастична істота, напівлюдина-напівмашина, андроїд. Цей термін був популяризований в низці

літературних та кінематографічних творів, переважно 80-х та 90-х років минулого століття. З вересня 2014 року в українських засобах масової інформації та соціальних мережах поширюється вживання терміну «**кіборги**» як назви українських вояків – захисників донецького аеропорту під час війни на сході України. Слово «кіборги» у значенні «захисники донецького аеропорту» було назване словом 2014 року за версією словника сучасної української мови та сленгу «Мислово»². Словник “Мислово” створений у 2012 році з метою фіксації неологізмів, сленгу та інших проявів сучасної української мови. Слова та визначення до них надсилають звичайні користувачі.

Термін *«привид Києва»* - збірний образ - міська легенда про учасника російсько-української війни, українського пілота-аса; збірний образ пілотів 40-ї бригади тактичної авіації. Його описують як пілота МіГ-29, який за перші 30 годин російського вторгнення в Україну здобув 6 повітряних перемог у небі над Києвом: збив 2 літаки Су-35, 2 літаки Су-25, по 1 літаку Су-27 і МіГ-29.

Словник сучасної української мови та сленгу “Мислово” обрав слово “**мобілізація**” словом 2023 року³. Термін знаходився в центрі суспільної дискусії протягом усього року з піковим інтересом у грудні, коли уряд вніс до

2 **Мислово** – онлайн-словник неологізмів та сленгу сучасної української мови. Слова та визначення до словника додаються інтернет спільнотою.

3 https://myslovo.com/?page_id=4634

парламенту контраверсійний законопроект про мобілізацію. Мобілізація потіснила іншого кандидата, **контрнаступ**, який, на жаль, отримав значно більше медійної підтримки, аніж матеріально-технічного забезпечення, і, як наслідок, приніс більше фрустрації, аніж видимих результатів. Серед інших претендентів на звання слова року, усі з яких цьогогоріч пов'язані з війною, можна виділити, також, такі: «* **ухилянт** — чоловік, який ухиляється від мобілізації. Ухилянтами також називають політичне керівництво країни, яке відмовляється брати на себе відповідальність за складні рішення та переводить стрілки на військових. * **яйця по 17 гривень** — як символ корупції у Міністерстві оборони України. * **блокада/деблокада** — у зв'язку з блокадою Росією українських морських портів та їх частковою деблокадою методом винищення Чорноморського флоту РФ; а також недружніми діями польських перевізників та фермерів, які також блокують кордон, завдаючи шкоди українській економіці. * **літо в Криму** — теза начальника Головного управління розвідки Кирила Буданова як символ завищених очікувань українського суспільства від контрнаступу.* **позиційна війна** — термін набув популярності після публікації сатти головнокомандувача Залужного про перехід війни на новий етап. * **конфлікт** — несправджені очікування від контрнаступу призвели до значної турбулентності в українському суспільстві та серії конфліктів, найвидимішим з яких став конфлікт президента Зеленського та головнокомандувача Залужного. * **дрон** — різке збільшення використання дронів, зокрема FPV та

морських дронів мало суттєвий вплив на перебіг бойових дій в цьому році. Єдиним словом з загальносвітowego контексту у цьому списку стало **ШІ** (штучний інтелект), хоча й його присутність пов'язана з інтеграцією ШІ у військові системи.»

«Мислово» обирає слово року водинадцятьє. Основними критеріями при виборі слова року є його популярність та соціальна значущість. Наприклад, «Слова року за минулі роки: 2022: русский военный корабль, иди на ***; 2021: вакцина; 2020: коронавірус; 2019: діджиталізація; 2018: томос; 2017: безвіз; 2016: корупція; 2015: блокада; 2014: кіборги; 2013: євромайдан». Вибір слів з військової царини зумовлене російсько-українською війною в Україні.

Характерною рисою військової термінології є абрєвіатури. Це явище відповідає потребам мови у військових цілях, а саме – тенденції до уникнення надлишкової інформації, економії мовної енергії, уникнення повторів, упорядкованості та регламентації.

В бойових (та інших) документах, в розмовній мові вживається велика кількість абрєвіатур (Військова термінологія), наприклад:

Механізована бригада, полк, батальйон, рота, взвод, відділення	<i>мбр, мп, мб, мр, мв, мвід</i>
Танкова бригада, полк, батальйон, рота, взвод	<i>тбр, тп, тб, тр, тв</i>
Аеромобільна бригада, полк, батальйон, рота, взвод, відділення	<i>аембр, аемп, аемб, аемр, аемв, аемвід</i>

Командний пункт (запасний командний пункт)	<i>КП (ЗКП)</i>
Бойова машина десантна	<i>БМД</i>
Бойова машина (піхоти)	<i>БМ (БМП)</i>
Бойова розвідувальна (броньована розвідувальна дозорна) машина	<i>БРМ (БРДМ)</i>
Бронетранспортер (десантний)	<i>БТР (БТР-Д)</i>
Диверсійно-розвідувальна група	<i>ДРГ</i>
Дистанційно встановлене мінне поле	<i>ДВМП</i>
Зенітна керована ракета	<i>ЗКР</i>
Контрольно-перепускний пункт	<i>КПП</i>
Протиповітряна (протитанкова) оборона	<i>ППО (ПТО)</i>
Протитанкова керована ракета (ракетний комплекс)	<i>ПТКР (ПТРК)</i>
Північний, південний, східний, західний,	<i>півн., півд., сх., зах.</i>
північно-західний, північно- східний,	<i>півн.-зах., півн.-сх.,</i>
Радіоактивні речовини	<i>РадоР</i>
Розмежувальна лінія	<i>розмежлінія</i>
Час початку дій: виходу на передній край оборони противника, викидання (висадки) десанту, початку форсування...	<i>“Ч”</i>

Ну і, звичайно ж, АТО (антитерористична операція), ООС (операція об'єднаних сил), ООУ (окремі області України), ОРДЛО (Окремі райони Донецької та Луганської областей).

Також вживаються абрєвіатури, пов'язані з військово-цивільним співробітництвом:

Військова адміністрація	<i>ВА</i>
Відділ зв'язків з громадськістю	<i>ВЗВ</i>
Внутрішньо переміщена особа	<i>ВПО</i>

Військово-Цивільна Адміністрація	<i>ВЦА</i>
Зона відповідальності	<i>ЗВ</i>
Захист цивільного населення	<i>ЗЦН</i>
Мобільна навчальна програма	<i>МНК</i>
Цивільно-військова взаємодія	<i>ЦВВ</i>
Цивільно-військове співробітництво	<i>ЦВС</i>

Використовуються великі та малі літери, комбінації великих та малих літер, частини слів, літери.

Що стосується англомовних/франкомовних тощо скорочень НАТО, варто поглянути на словник скорочень НАТО - NATO GLOSSARY OF ABBREVIATIONS USED IN NATO DOCUMENTS AND PUBLICATIONS/ GLOSSAIRE OTAN DES ABRÉVIATIONS UTILISÉES DANS LES DOCUMENTS ET PUBLICATIONS OTAN AAP-15(201 3). Електронна версія щороку оновлюється, її можна знайти в Інтернеті на сайті <http://nsa.nato.int/> та на Екстранет сайті НАТО

<http://nsa.hq.nato.int/>.

Військову термінологію можна вивчати і з позицій комбінаторної лексикології. Наприклад, виявилось, що запровадження воєнного стану мало також і лінгвістичний наслідок – багато людей дізналося, що прикметники «воєнний» та «військовий» мають різні значення у складі субстантивних сполук, наприклад:

Військовий	Воєнний
<i>аеродром</i>	<i>конфлікт</i>
<i>кореспондент</i>	<i>вторгнення</i>
<i>бюджет</i>	<i>провокація</i>
<i>рапорт</i>	<i>злочин</i>
<i>шпиталь</i>	<i>стан</i>
<i>організація</i>	<i>історія</i>
<i>підготовка</i>	<i>вторгнення</i>
<i>спорядження</i>	<i>доктрина</i>
<i>призов</i>	<i>авантюра</i>
<i>хитрість</i>	<i>здобич</i>

Загалом визначення різниці в значеннях прикметників «воєнний» та «військовий» можна узагальнити таким:

Військовий – який стосується війська, військовика: *аеродром, аташе, госпіталь, дух, ешелон, завод, квиток, керівник, корабель, кореспондент, кредит, лад, лазарет, моряк, об'єкт, обов'язок, оркестр, парад, поїзд, порядок, радник, статут, телеграф, автоінспекція, академія, база, виставка, влада, дисципліна, дорога, економіка, література,*

людина, медицина, могутність, перевага, підготовка, присутність, сила, служба, справа, таємниця, техніка, форма, фортеця, хімія, частина, виробництво, відомство, замовлення, звання, керівництво, планування, правило, співробітництво, судно, училище, заходи, можливості, традиції.

Воєнний – який стосується війни, пов’язаний з нею: *закон, злочин, злочинець, напад, переворот, період, потенціал, режим, час, авантюра, боротьба, доктрина, загроза, здобич, інтервенція, історія, катастрофа, небезпека, обстановка, операція, підтримка, політика, проблема, провокація, ситуація, випробування, вторгнення, втручання, питання, приготування, дії, події, зусилля, інтереси, плани.*

Можливе паралельне вживання «військовий» і «воєнний» з такими словами: *блок, союз, суд, трибунал, диктатура, допомога, історія, машина, наука, промисловість, стратегія, тактика, теорія, зіткнення, мистецтво, витрати, потреби, умови, цілі.*

В контексті російсько-української війни питання політкоректності є актуальними і для українського суспільства. Наприклад, 20 травня 2016 року в київському Будинку офіцерів ГО «Побратими» провела лекцію на тему «Висвітлення питань ветеранів АТО». Ресурс MediaSapiens (Як писати про військових, 2016) вже писав про те, який образ ветерана формується в ЗМІ, яких помилок можуть припускатися журналісти і як коректно проводити інтерв’ю з ветеранами. В результаті був створений глосарій

термінології, пов'язаної з психосоціальною адаптацією військових із коментарями військового психолога Андрія Козінчука (Ресурсний центр «Гурт»). Ось деякі з цих термінів:

Ветеран – учасник АТО, учасник бойових дій, доброволець, воїн-інтернаціоналіст, який брав участь у боях та відслужив визначений термін. Учасник війни, що повернувся (міжнародне визначення).

Військовослужбовець – громадянин України або іншої країни, який проходить військову службу у складі ЗСУ та інших військ відповідно до Закону України.

Солдат – військове звання, термін замінив відповідний «рядовий» (СБУ, ЗСУ, НГУ, ДПСУ).

Воїн (боєць) – людина, яка проходить службу в збройному формуванні та перебуває в зоні бойових дій.

Комбатант – згідно з визначенням ООН, це всі безпосередні учасники бойових дій (партизани, добровольці, ДРГ та ін).

Доброволець – особа, яка висловила бажання й готовність стати на захист країни у складі офіційних, або добровольчих збройних формувань (не за призовом).

Герой – надзвичайно хоробра людина, що самовіддано вчиняє подвиги, захищаючи рідних, державу, побратимів, підрозділ тощо. Військовий психолог Андрій Козінчук: *«Надзвичайно хоробра людина, яка самовіддано вчиняє подвиги, часто гине. Ми серед наших однодумців не вживаємо слова “герой” стосовно живих. Люди, яких я хочу назвати героями, постійно ображаються, а ті, яких я не*

назвав би героями, б'ють себе в груди, мовляв, “я – герой!” Я поясню свою логіку. Уявіть, що людина вчиняє героїчний вчинок. Вона своїм тілом захищає командира. Рятуює, отримує поранення. І всі хлопці кажуть: “Ну ти, чувак, взагалі, красава! Молодець, ти герой”. Він приїжджає додому й зраджує своїй дружині із двома-трьома жінками, б'є свою дитину, п'є. Це герой чи ні? Він герой з погляду своїх побратимів. А з погляду ККУ? З погляду дружини? Дитини? Кожен здатен на героїчний вчинок. Але не кожен готовий дотримуватися статусу героя щодня. Не варто вішати ярлики. Я би не став зловживати цим словом».

Героїчний вчинок має місце в житті будь-якої людини.

Демобілізація – процес звільнення мобілізованих вояків у запас. Проводиться за указом Президента.

Дембель, дємбель – неформальна назва звільненого в запас мобілізованого військовика (не варто використовувати у ЗМІ).

Психологічна травма – шкода, завдана психічному здоров'ю людини в результаті інтенсивного впливу зовнішніх факторів, гострих емоційних стресових впливів інших людей на її психіку.

Шок – загальний розлад функцій організму внаслідок психічного стресу чи фізичного пошкодження. *Людина, яка перебуває в стані шоку, не розуміє, що вона в стані шоку.*

ГРС (гостра реакція на стрес) – надшвидкі розлади різної природи та ступенів важкості, що спостерігаються в осіб, які не мали явних психічних розладів у минулому.

Виникають як реакція на виключно соматичну чи психічну ситуацію (наприклад, бойові дії) і, як правило, зникають через декілька годин чи днів. Військовий психолог Андрій Козінчук: *«Грубо кажучи, якщо людину, яка не мала бойового досвіду, відправити саме на безпосередні бойові дії, її нормальною реакцією буде гостра реакція на стрес – це паніка, фізіологічні реакції, наприклад, дефекація чи мимовільне сечовипускання. Організм скидає зайву вагу, щоб людина втікала. Існує також психічна реакція на стрес – коли людина ховається, наприклад. Це не тому, що вона боягуз. Її психіка дає таку команду. Чим гостріша реакція на стрес, тим більшими можуть бути наслідки. Але якщо гострої реакції на стрес немає, це прямий кандидат на посттравму. Й тут ідеться не лише про бойові дії, а й про ДТП, бійки, свідків вбивств».*

ПТС – неформальна назва посттравми, що використовується ветеранами деяких країн, не означає ПТСР. Військовий психолог Андрій Козінчук: *«Одна дуже “кваліфікована” особа в Міністерстві оборони заявила, що 80 % військовослужбовців страждають від ПТСР. Це повна нісенітниця. Немає жодної світової статистики, де йшлося би про такі цифри. Коли йдеться про посттравму, мається на увазі не лише спад, а й зростання. Мета нашої з колегами роботи – зробити посттравматичне зростання. У ЗМІ дуже часто зловживають терміном “ПТСР”. Тому ми дуже агітуємо, щоб журналісти говорили хоча би “посттравма”».*

ПТСР (посттравматичний стресовий розлад) – важкий психічний стан, що виник у результаті важкої психотравмуючої ситуації. Лікується медикаментозно та психотерапевтично. Військовий психолог Андрій Козінчук: *«Посттравматичний стресовий розлад. Афганський синдром, донбаський синдром... В Україні, згідно з законодавством, ПТСР – це виключно психічна травма, і її лікують виключно психіатри. У Європі, а також в Ізраїлі та США цим займаються не тільки психіатри, а й психотерапевти й соціальні працівники. ПТСР – це дуже складний стан, і він не виникає одразу від війни. На війні не можна заробити ПТСР, ПТСР можна заробити тільки в мирі, після повернення. І ПТСР трапляється не обов'язково через війну. Його можна отримати в результаті втрати близької людини на своїх очах, наприклад, або дуже складної травми. На війні його заробити найпростіше через тривалий інтенсив. Діагностує ПТСР сертифікований психіатр або психотерапевт, який пройшов сертифікацію виключно по цьому недугу. Діагностика ПТСР – непростий процес. Тому не вішайте, будь ласка, ярлики. І в нас немає статистики щодо ПТСР у військових. Статистика щодо ПТСР можлива лише в цивільних. Це пов'язано з тим, що ПТСР розвивається лише після повернення, в період від 3 до 6 місяців. Тільки тоді можна людину діагностувати».*

Психолог працює виключно з психічно здоровими людьми, не ставить діагнозів, не має права виписувати чи призначати лікарські препарати. Має психологічну освіту.

Психотерапевт – фахівець, який має медичну освіту, володіє теоретичною та практичною підготовкою в сфері психотерапії, психотерапевтичними методиками, що пройшов відповідне навчання за своєю спеціалізацією під контролем супервізора.

Військовий психолог Андрій Козінчук: *«Якщо довго працюєш із клієнтом, починаєш переміщуватися в його реальність. Стаєш суб'єктивнішим. Супервізор – це людина, яка дає тобі опору. Яка дає тобі розуміти, чи в тій реальності ти перебуваєш».*

Психіатр має медичну освіту, здійснює діагностику та лікування психічних розладів. Використовує медикаментозний метод лікування.

Соціальний працівник – фахівець, що здійснює моральну, правову та побутову підтримку незахищених верств населення.

Психологічна реабілітація – комплекс медико-психологічних, педагогічних, соціальних заходів, спрямованих на **відновлення** та корекцію порушених психічних функцій, станів, особистісного та соціального статусу ветерана. Військовий психолог Андрій Козінчук: *«Тобто військовий пішов на війну, повоював там, повернувся й має відновитися до того стану, який у нього був до війни. На наше переконання, такого бути не може. Люди, які пережили війну, стати такими самими не можуть. На мою суб'єктивну думку, реабілітувати можна дисидентів, євреїв, “Правий сектор”. Тобто тих, про яких колись сказали, що вони – погані люди. Ветеранів реабілітовувати*

не потрібно. У світі така річ, як psychological rehabilitation, не трапляється ніде. Тому термін “психологічна реабілітація” ліше не використовувати. Ми пропонуємо соціальну адаптацію».

Соціальна адаптація – активне пристосування індивіда до умов середовища, що його оточує. Військовий психолог Андрій Козінчук: *«Це, власне, те, чим ми займаємося. Але не кожен ветеран соціально адаптується. Частина стає відлюдькуватими. Ми бачили ветеранів, які взагалі відмовлялися жити в соціумі. Вони могли стати лісниками. Це їхній вибір. Вони так і не адаптувалися. Соціум каже, що це неправильно. А ми вважаємо, що правильно – це коли людина функціонує і розвивається».*

Абілітація – набуття знань та навичок, необхідних для незалежного проживання в соціумі, усвідомлення своїх можливостей, соціальних ролей, розуміння прав та обов’язків. Військовий психолог Андрій Козінчук: *«Цей термін спочатку виник для людей з інвалідністю. Вважаю, що це актуально і для ветеранів. Тобто йдеться про набуття таких знань та навичок, які зроблять нас рівноправними в соціумі й навіть дозволять стати кращими, аніж ми були до війни. Людина, яка повернулася з війни, – це, перш за все, людина, яка вижила. В умовах, де багато людей не виживають, в умовах, де її дуже багато людей хотіли вбити, поранити, знищити, в тому числі морально... І вона звідти повернулася живою. Це означає, що в неї тут, у соціумі, з’явилося набагато більше корисних вмінь та навичок».*

Психосоціальна адаптація – міжнародний термін для визначення комплексу вищезазначених процесів.

Допомога – коли сильніший надає послуги слабшому.

Підтримка – надання опори, створення умов для успіху зі збереженням гідності.

Свого часу в США, внаслідок В'єтнамської війни більше військових загинуло від самогубств, аніж від участі в бойових діях. І тоді поставили питання, як зробити так, щоби військові зверталися до психологів. Замість показувати проблему там вирішили продемонстрували рішення: вони показали сильних командирів, котрі мають авторитет в армії, ті сказали: «Я проходив через те, що проходиш ти. Я такий, як і ти. Ти маєш повне право на свій процес. Я проходжу його і ти можеш його пройти. Звернися по підтримку».

Така робота з термінами є дуже важливою. Вона допомагає не лише створити позитивний образ ветерана, вона допомагає ветеранам та їх сім'ям подолати наслідки війни та адаптуватися до мирного життя.

В цьому контексті є цікавою діяльність канадсько-українського проекту “Center for Civilians in Conflict” (CIVIC).

Після того, як Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, порівняно менша за чисельністю та гірше оснащена українська армія швидко перейшла до активних дій. Серед українських військових на передовій були й офіцери **цивільно-військового співробітництва (ЦВС)**, які здатні відігравати життєво-важливу роль у захисті цивільного населення, взаємодіючи із

провідними представниками громад, допомагаючи військовим командирам оцінювати гуманітарну обстановку з метою підвищення ефективності військових операцій та зменшення шкоди для цивільного населення внаслідок бойових дій, а також допомагаючи координувати діяльність цивільних та військових органів влади. Під час російських бомбардувань, які часом були безжалісними та **невибірковими**, українські офіцери ЦВС допомагали інформувати цивільне населення про правила поведінки під час комендантської години та на блокпостах, особисто евакуювали цивільне населення або допомагали координувати його евакуацію, а також надавали підтримку у відновленні об'єктів **критичної інфраструктури**.

ЦВС як **військово-облікову спеціальність (ВОС)** було створено 2014 року. З 2014 до 2022 року Україна поступово вдосконалювала доктрину ЦВС, розбудовувала структуру ЦВС у складі Збройних Сил України та розвивала її потенціал. НАТО надавала Україні підтримку в реалізації деяких з цих зусиль шляхом проведення різноманітних навчань і консультацій в рамках **стратегічного партнерства** між НАТО і Україною. (Роль цивільно-військового співробітництва, 2023).

ЦВС також допомагають цивільному населенню мати доступ до інформації. Доступ до інформації відіграє критично важливу роль у здатності цивільного населення захищати себе та свої громади під час криз і конфліктів. Дедалі більше досліджень показують, що інформація є важливою гуманітарною потребою, і допомагає людям

приймати інформовані рішення. Тому деякі організації вважають доступ до інформації одним із прав людини, а ООН – закріплює його як фундаментальне право людини відповідно до статті 19 Загальної декларації прав людини. (Гарвардська гуманітарна ініціатива, 2017). ЦВС також сприяють реінтеграції військових в цивільне життя.

Нинішній час характеризується надзвичайним поширенням та широким застосуванням соціальних мереж.

Соціальна мережа – соціальна структура, утворена індивідами або організаціями. Вона відображає різноманітні зв'язки між ними через різноманітні соціальні взаємовідносини, починаючи з випадкових знайомств і закінчуючи тісними родинними зв'язками. Вперше термін було запропоновано в 1954 році Дж. А. Барнесом (в роботі *Class and Committees in a Norwegian Island Parish*, «Human Relations») (Barnes, 1954). Аналіз соціальних мереж (див. також *теорію мереж*) перетворився на основний метод досліджень у сучасній соціології, антропології, географії, соціальній психології, інформатиці та дослідженні організацій, а також поширену тему для досліджень та дискусій. Різноманітні дослідження показали, що соціальні мережі діють на багатьох рівнях, починаючи від родин і закінчуючи цілими націями, та відіграють важливу роль в тому, як розв'язуються проблеми, працюють організації та досягають успіху на шляху до власних цілей індивіди. Соціальними мережами називають також інтернет-програми, які допомагають друзям, бізнес-партнерам або іншим особам спілкуватись та встановлювати зв'язки між

собою, використовуючи набір інструментів. Ці програми, відомі як «Онлайнові соціальні мережі», стали надзвичайно популярними. Мабуть, найбільш популярними є такі онлайнові мережі, як LinkedIn та Facebook. Якщо соціальна мережа LinkedIn є мережею, здебільшого, для пошуку і встановлення ділових контактів, то соціальна мережа Facebook є найбільшою в світі соціальною мережею з практично необмеженими цілями пошуку, встановлення та підтримки контактів максимально великої кількості учасників.

В Україні Facebook став особливо популярним під час подій Майдану в листопаді 2013 року. Українці самоорганізувались через соціальні мережі для протесту проти дій тодішньої влади. Facebook використовувався і використовується учасниками подій, волонтерами, добровольцями, військовими для координації зусиль та обміну інформацією, для збору коштів, для пропаганди та контрпропаганди.

Українська військова терміносистема, можливо, була б неповною без так званого «бойового суржика». Про бойовий суржик на порталі мовної політики пише, зокрема, *Тетяна Юла (Юла, 2018)*.

«Бойовий суржик» – явище достатньо нове й неоднозначне. Він виник серед українських фейсбук-блогерів у період Майдану й до цього часу продовжує існувати на просторах інтернету. Творцем нового терміну вважають так званого Свирида Опанасовича (справжнє ім'я – Іван Довганич) – колишнього дипломата і блогера,

блискавичний підйом популярності якого просто вражає. Як зазначає сам автор: «Під час війни і соціальних потрясінь освічені люди починають говорити жорсткою мовою. Я називаю це бойовим суржиком» (Свирид Опанасович). Розмірковуючи над причинами його появи, Дід Свирид виокремлює дві головні. По-перше, в екстремальних умовах людям притаманна екстремальна манера висловлювати думки. Тож, у воєнний час і суржик стає «бойовим». По-друге, це найпростіший спосіб вставляти палки в колеса своїм ворогам, адже зважаючи на мінімальну машинну перекладність постів, написаних суржиком, ці тексти легкі для українців, однак для опонентів є справжнім покаранням». Читацька аудиторія блогерів чималенька. Дід Свирид, або ж Свирид Опанасович, має понад 79 000 підписників. В його постах може бути присутня нецензурна лексика. Однак варто зазначити, що, наприклад, Свирид Опанасович в одному з інтерв'ю відверто говорить про те, що в житті він набагато скромніший, ніж на просторах інтернету: «У житті близькі від мене ніколи не чули міцного слова, я завжди розмовляю чемно літературною мовою. Зараз країна веде війну, і доводиться інколи говорити на такі теми, що солов'їною мовою цього не висловиш».

Починаючи писати, Свирид Опанасович мав за мету знизити градус панічного настрою серед українців: «Під час війни завжди є воєнний психоз. Люди переживають і часто неправильно сприймають те, що відбувається. Потрібно, щоб хтось гасив паніку, роз'яснював. Дід Свирид не занурює читача в теплу ванну. Не говорить, що «всьо харашо». Дід

спокійно, простими словами в контексті «сільської аналітики» «аналізує події», і люди бачать, що підстав панікувати нема». По кількості вдячних коментарів можемо зробити висновок про те, що йому вдалося досягнути поставленої мети. Підхід до боротьби зі злом Дід Свирид та деякі інші блогери обрали доволі неординарний і назвали його «бойовим суржи́ком». Про серйозність намірів свідчить існування «Маніфесту українського бойового суржи́ку», прикінцевим положенням якого, за словами Романа Коляди, є така фраза: «Для того, щоб володіти українським бойовим суржи́ком, треба досконало володіти українською літературною мовою, а бажано не лише нею однією». Для тих, хто не до кінця розуміє значення терміну «бойовий суржи́к» можна навести фрагмент аудіорозмови, що відбулася на першому каналі Українського радіо (програма «Український вимір») між її ведучим та запрошеними блогерами Татусею Бо й Мурзіком Васильовичем. Як пояснив останній із них, «Бойовий суржи́к – це не є суржи́к в чистому вигляді... це є штучно створена мова, це фразеологічні звороти, взяті з української, російської мови, так само йде транслітерація ...російських слів. Все це здобрене українським гумором та народними мудростями...» (Репка Клюб).

Дід Свирид, окрім іншого, ще й великий знавець історії України. Підтвердження цьому можна знайти у його постах, дуже часто доповнених прикладами з історії України. Підписники Діда швидко відреагували на характерну рису текстів свого морального натхненника й запропонували

блогеру написати свою історію України. Так у Свирида Опанасовича й зародилася ідея «Історії України» у 5 книгах. На разі на світ з'явилися перші 3 томи, й захоплені відгуки читачів говорять самі за себе. Цікаві ілюстрації, яскравий авторський підхід до викладу матеріалу, невимушений, дружелюбний тон й доцільні гумористичні вставки уже змусили полюбити історію України не одного зятого скептика. До того ж, книги, на відміну від постів на «Фейсбуці», Свирид Опанасович пише стриманіше й українською літературною мовою, «...хоча й з авторськими особливостями. Бо одна справа – гумор і сатира, де суржик є художнім прийомом, а інша – популяризація науки, де суржик – перепона засвоєнню наукової інформації» (Дід Свирид, 2016, 2017).

Свирид Опанасович пішов воювати з початком повномасштабного вторгненн, був поранений і комісований. Наразі він працює над аудіоверсією «Історії України»:

<https://didsvyryd-history.com.ua/product/audioversiya-knygy-drugoyi-istoriyi-ukrayiny-vid-dida-svyryda/?fbclid=IwAR1KPTe53TVbAqBMNcXdAkudzWnF9TR0briY6YGQW2PhUB-h0mckWL2H0HE>

Бойовий суржик характеризує і мову військовиків. Наприклад, артилеристи: «поправка на геостаціонарну арбіту і вологість повітря»; «в броніку до бусолі не підходить»; «приход? выход! спи!»... (Alexey Petrov, блогер, 3 листопада 2018).

Або ж розмова ветеранів в маршрутці:

- Водій! Посвідчення! Убеди!
- Показуєм.
- Не «показуєм», а «пред'явіть будь ласка».
- Пред'явіть. Будь ласка.
- Будь ласка.
- Настоящее?
- Не. На базарі купив.
- Дорого?
- Дорого. П'ятнадцять місяців торгувався.
- А то показують поддільніє.
- Серьозно? І як отлічаєте?
- Ага. Та там видно, бланк не такий, що я, не знаю... а де служив?
- Сорок перший, потім у «семесятдвойке».

Пятнадцать-шестнадцать.

- Аа. Ну норм. А после армії куда?
- В патруль.
- О. Херрасе. Як звать?
- Мартін.

- Саня. Сто перша. Четирнадцять-пятнадцять.

(Мартин Брест, блогер, 8 листопада 2018).

Розшифровка деяких термінів: «О. Херрасе» - *жарг.* Клас! Ну ти й даєш! Супер! Нічого собі!; «бронік» - *скор.* бронезилет; «Убеди» - УБД (Учасник бойових дій); «Сорок перший» – 41-й батальон; «семесятдвойка» – 72-га бригада; «четирнадцять-пятнадцять» – 2014-

Солдатський сленг існує, він весь час поповнюється новими термінами, і виникла потреба їх систематизувати. З'явилася категорія «ветеранська література», яка написана військовими, які брали/беруть безпосередню участь у військових діях на сході України. Наприклад, в 2019 році був опублікований «Словник солдатського сленгу своїми словами» Василя Піддубного (Піддубний, 2019). Як пише сам автор, «Ідея цієї книжки народилася тоді, клоли всоте пролунало питання: «А що таке...?...Втомившись давати відповіді, а інколи тих відповідей і не знаєш (буває й таке), автор вирішив розібратись в сучасній військовій термінології та створити такий собі кишеньковий словничок, що має стати тлумачем в світі слів, словосполучень, словникових запасів та всього іншого, що трапляється нам на очі, потрапляє у вуха чи мозолить відчуття безпорадності та непорозуміння у випадках, коли ми не можемо назвати себе ерудитом-всезнайкою.

Трапляються ситуації, коли самі безпосередні учасники описаних в безлічі книжок про війну, інколи не розуміли – кого називають Чебурашкою і чому ПКМ став Покемоном. Це не дивно. В кожному підрозділі народжувалися свої власні вислови, фрази та назви. Деякі поширилися військом і зробилися спільними; деякі так і не вийшли за кордони внутрішнього користування.

Також траплялося, що БМП називали БТРом, а САУ – танком. То є образливим для спеціалістів, як, наприклад, коли підполковника називаєш лейтенантом, бо в обох по дві зірочки на погоні (Піддубний, 2010, с. 3).

Ось деякі приклади такого солдатського сленгу:

АВАНПОСТ – передовий пост. Застаріле поняття. Зараз просто кажуть «передок».

АГІК – це не агітатор. Хоча активну агітацію за допомогою цього гранатомету можна проводити (див. гранатомет АГС-17)

АМЕРИКАНКА – військова форма зразка військ США.

БАЛАЛАЙКА – одна з назв автомату АК-47.

БАРС – сімейство колісних бронемашин української корпорації «Богдан».

БАТАРЕЯ – чотири-вісім гармат, що дають залп з однієї позиції.

БОБРИ – інженерний підрозділ. Бобри весь час або будують, або руйнують. Загати, переправи, оборонні споруди... Дамби. Одним словом, роботяги.

ВСП – військова служба правопорядку. Військова поліція, так би мовити.

ГАН-ТАК – саморобний броньовик, бойовий транспорт, в основному, це грузова автівка, укріплена бронею (металевими листами. Перші ган-траки з'явилися на війні у В'єтнамі.

КАШЛО – будь-яка каша. Заправляється або тушенкою, або консервою «Кілька». Або нічим не заправляється; і так зжеруть.

КОМПОТ – москальське «командир полку».

НАТАШКА – вантажний «Урал».

РУБАЄ – хилить до сну. (Піддубний, 2019).

Мопед – дрон-камікадзе Шахед.

Як бачимо, військова терміносистема дає багато матеріалу для лінгвальних та екстралінгвальних розвідок. Військова терміносистема є джерелом створення великої кількості термінологічних словників в різних військових галузях різними мовами. Військова терміносистема є джерелом мультидисциплінарних досліджень. Військова терміносистема є динамічною. Вона розвивається та змінюється, віддзеркалюючи рівень науково-технічного та соціального прогресу людства. Оскільки війна в Україні триває і є все ще далекою від завершення, українська військова терміносистема, на жаль, поповнюватиметься новими термінами та професіоналізмами. Але з іншого боку, українська армія міцнішає, вона отримує нові досконалі види озброєнь. Українська армія є членом міжнародної військової спільноти і буде членом потужного міжнародного військового блоку. І нові військові терміни означатимуть новий рівень військового і технічного розвитку України та її військових сил та повноправне місце в глобальній військовій системі. Українська мова як державна мова забезпечує тяглість української військової традиції.

Звісно, розгляд військової термінології був би неповним, аби в умовах глобалізованого світу не розглядався досвід інших країн. Це стосується досвіду тих з них, що постійно беруть участь у військових конфліктах. До них належить США, досвід якої заслуговує на увагу.

По-перше, вартим наслідування є словник військової термінології, що регулярно оновлюється з включенням

нових термінів та вилученням неуживаних і є у вільному доступі в он-лайн (DoD) (Department of Defence Dictionary of Military and Associated Terms (United States Department of Defence)). Зрозуміло, що він включає терміни, які не належать до термінології, яка має гриф секретності. Понад двадцять п'ять тисяч термінів є достатньою базою для ефективного проведення операцій. Чіткі дефініції сприяють міжнародній стандартизації термінології. Поза тим можна зауважити також ряд інших словників/госларіїв військової термінології, друкованих та онлайнних, наприклад Military Lexicon (Global Security), Glossary of Military Terms, Lexicon, and Abbreviations (ATS), Glossary of Military Terms and Slang (Military), English-Ukrainian military dictionary/Англо-український військовий словник (English).

Другим важливим моментом є визнання ролі окремих особистостей у творенні та впровадженні функціонування військової термінології в суспільному житті в ХХ сторіччі, в контексті програм міжнародного розвитку, прикладом чого є діяльність Роберта Макнамари, який зробив суттєвий внесок в процеси переосмислення та вживання військової термінології в нових контекстах.

Роберт Макнамара (9 червня 1916 р. – 6 липня 2009 р.) був міністром оборони США при Президентах США Джоні Кеннеді та Ліндоні Джонсоні. Р. Макнамара впровадив системний аналіз у державну політику, що пізніше розвинулося в політичний аналіз. Вже звичні для бізнесу та проектного аналізу такі терміни та поняття, як «система планування, програмування та бюджетування (planning,

programming and budgeting system)», «довгострокове планування бюджету (long-term budget planning)», «складання бюджету за програмно-цільовим методом (program budgeting)», «аналіз витрат (cost analysis)», «співвідношення потреб та витрат (needs and costs ratio)», «програма скорочення видатків (cost reduction program)», «логіко-структурна схема (logframe)» тощо, були запозичені з галузі військового аналізу. Майже 20-літнє перебування Роберта Макнамари на посаді Директора Світового банку сприяло тому, що терміни та поняття військового системного аналізу застосовувалися і застосовуються у проектуванні програм розвитку міжнародних організацій, а отже увійшли в лексику мов вже в глобальному масштабі (Maddux, 1981).

З іншого боку, майже 20-літнє перебування Роберта Макнамари на посаді Директора Світового банку сприяло тому, що його щорічні промови визначали тематику глобального дискурсу міжнародного розвитку. Наприклад, в 1968 році, коли він став Директором Світового банку, під час свого першого головування на засіданні Ради виконавчих директорів Світового банку (яка зазвичай проводиться разом з керівництвом Міжнародного валютного фонду) в результаті консультацій з провідними банкірами світу банківські терміни були впроваджені в програми кредитування країн, що розвиваються. В 1970 році він вперше заговорив про поняття, яке він суттєво розвинув в найближчі десять років. “In setting the objectives, planning the programs, and measuring the progress of development in the seventies, we must look to more than gross measures of economic

growth. What we require are relevant 'development indicators' that go beyond the measure of growth in total output and provide practical yardsticks of change in the other economic, social, and moral dimensions of the modernizing process.” (Maddux, 1981). Таким чином, з’явився термін “development indicators” (показники розвитку), який також став терміном міжнародного дискурсу. В 1973 році в своїй промові на щорічному засіданні Ради виконавчих директорів Світового банку він вперше вжив термін “absolute poverty” (абсолютні злидні/абсолютна бідність), а в 1976 році – термін “global compact” (глобальний договір).

“What particularly characterizes Mr. McNamara's policy statements are their rigorous analytical character, and their frankness and candor. He has been forthright in taking on difficult and sensitive development problems - problems that it would have been far more comfortable to gloss over or leave aside - and while recognizing their complexity, he has consistently set out to deal with them in a carefully reasoned and objective manner. That is a reflection of both of the man himself, and of the unique position that a president of the World Bank occupies. It is important to remember that the Bank is owned and operated by its own member countries. all of them sovereign nations, all of them with political and socio-economic views of their own, and all of them with their own distinct cultural and historical heritage....The Bank's mandate is to serve these immensely varied societies with financial assistance and technical and economic advice in order to help further their own development programs. (Maddux, 1981).

Загалом, завдяки Роберту Макнамарі, міжнародний дискурс визначався наступними глобальними темами:

фундаментальна природа розвитку (fundamental nature of development);

роль поняття справедливості/балансу інтересів у процесі розвитку країн (role in development of the concept of equity);

подвійне завдання розвитку: прискорення економічного розвитку та викорінення абсолютної бідності (development comprises a twofold task: to accelerate economic growth, and to eradicate absolute poverty);

характеристики та обсяги абсолютної бідності (characteristics and dimensions of absolute poverty);

ключові способи зменшення рівня абсолютної бідності (key to reducing absolute poverty);

важливість питання зростання кількості населення в світі (the importance of the population issue);

небезпека торгового протекціонізму як для розвинутих країн, так і для країн, що розвиваються (the dangers to both developed and developing countries of trade protectionism) ;

моральні аспекти допомоги країнам в процесах розвитку (the moral case to development assistance);

питання національних інтересів в програмах допомоги в проектах розвитку (the national-interest case for development assistance);

серйозні проблеми, які необхідно вирішувати країнам, що розвиваються попри вже досягнутий успіх (The

developing world has made unprecedented progress in the past quarter century, but continues to face very critical problems) ;

роль Світового банку як міжнародної організації розвитку, але не благодійної інституції (The World Bank is an international development institution, not a philanthropic organization);

визначення ролі Директора Світового банку як освітньої, проте такої, що має фінансову та менеджерську відповідальність (Maddux, 1981).

Поразка США у В'єтнамі і вкрай негативне сприйняття цієї війни американцями наклала відбиток на все подальше життя МакНамари — незважаючи на всю його подальшу діяльність, його запам'ятали саме як головного ідеолога цієї війни.

Для України, діяльність Роберта Макнамари, зокрема і в темінотворчому аспекті, може бути корисною в сучасних умовах. По-перше, в контексті економічного розвитку і членства України в міжнародних фінансових організаціях, зокрема, у Світовому банку і Міжнародному валютному фонді, а по-друге, в контексті нинішньої російсько-української війни.

Військова термінологічна та професійна лексика як компоненти однієї з найдавніших фахових термінологічних систем неодноразово були предметом лінгвістичного аналізу в різні часи і в різних мовах. Двадцяте сторіччя з двома світовими війнами та жорстокими локальними війнами (напр., війна у В'єтнамі, Афганістані тощо) характеризується

появою великої кількості військових термінів та професіоналізмів. (Global Security).

Російсько-українська війна загострила ще одну проблему – проблему довкілля. Це відбувається в контексті глобальної проблеми зміни клімату, про що офіційно біло оголошено ООН.

“We are flirting with climate disaster” (Guterres, 2023).

“Our world is plagued by a perfect storm on a number of fronts,” UN Secretary-General António Guterres said in a speech that called for urgent action on a number of interconnected challenges, including the global economic crisis, climate change, income and gender inequality, US-China relations, Russia's invasion of Ukraine and the lingering effects of the COVID-19 pandemic.” (Guterres, World Economic Forum, 2023).

Підрив мостів та дамб в Україні, екологічна катастрофа, яка виникла в зв'язку з підривом Каховської дамби, в результаті чого була затоплена величезна територія, змусили говорити про «екоцид», який здійснює Росія в Україні та про порушення міжнародного законодавства, а отже в українській мові стали вживатися терміни міжнародного екологічного права.

“The current impetus to protect the environment at a global as well as local level means that domestic law in this area has an important interaction with international law. International environmental law encompasses both international treaties (conventions) incorporated into national law, and international customary law. These constitute the law that nation states are obliged to follow or otherwise suffer sanctions from the

international legal community. There are also international diplomacy and non-binding instruments which create guiding principles such as 1972 Stockholm Declaration (United Nations Conference on the Human Environment, 1972, Stockholm) and the 1992 Rio Declaration (A/CONF.151/26 (Vol. I) Report of the United Nations Conference on Environment and Development).

- Main principles of international law imply: polluter pays principle – the cost of damage is carried by the party responsible; precautionary principle – to act carefully where knowledge is not certain; sustainable development principle – to act in the best interest of future generations; environment impact assessment principle – to use rational planning before carrying out changes to the environment and to consider the costs of ecological effects; common but differentiated responsibility principle – for countries to have shared but different responsibilities for the environment.
- International and national environmental legislation imply, inter alia: conservation of biological diversity; damage through contamination control; hazardous substances and activities; waste management and disposal; the Kyoto protocol; techniques for the fulfillment of principles and rules such as environmental impact assessment, liability and compensation for environmental harm” (Brown, Rice, 2017, p.96).

Звіти Державної служби з надзвичайних ситуацій – це цілий пласт термінів, пов’язаних з загрозами довкіллю. Наприклад, повідомляючи про стан забруднення повітря,

вживаються терміни, які стали звичними для повсякденної мови: домішки, завислі речовини, діоксид сірки, оксид вуглецю, діоксид азоту, формальдегід (Державна служба з надзвичайних ситуацій).

Заслуговує на увагу також підхід до ретельного аналізу та вибору термінів, особливо в час ведення інформаційних війн. Одним з таких є явище політкоректності, яке стало невід'ємним компонентом ідеології і обов'язковою частиною мовної практики американської культури (вперше цей феномен з'явився у 70-х роках ХХ століття в США) та культур західноєвропейських країн. Ставши інструментом мовної політики західних країн, політкоректність допомагає уникнути соціальних загострень і досягти безконфліктної атмосфери в суспільстві, полегшує комунікацію між різними соціальними групами. Політична коректність або політкоректність – це політика толерантного ставлення до суперечливих явищ у суспільстві з метою стримування розростання руйнівних образ чи прихованих суперечок. Водночас, як це показано в дослідженні (Michaels, 2010), взаємозв'язок між уживанням чи уникненням уживання певної військової термінології, табу на деякі терміни та реальними подіями є набагато складнішим, ніж це може видаватися. Так, напр., американська військова та політична бюрократія змушені були визнати, що недостатня ефективність виконання військових операцій в Іраку в 2004 р. та особливо після падіння режиму Хусейна частково пов'язувалася з табуванням ними термінів *guerilla war*, *insurgency*

(Michaels, 2010, с. 45, 47), що фактично означало небажання політиків бачити складну та неприємну реальність, і замість зміни стратегії проведення військових дій відбувалося маніпулювання мовою.

В контексті нинішньої фази російсько-української війни, починаючи з повномасштабного вторгнення російської армії в Україну, про проблеми політкоректності можна говорити стосовно деяких іноземних ЗМІ. Добре про це питання пише американський історик Тімоті Снайдер:

«Чому ви називаєте таку русифікацію геноцидом?»

- Я думаю, що існує дивна політкоректність щодо геноциду. Люди не хочуть згадувати це слово, воно здається дуже важким. Як науковець, як історик, я намагаюся не вживати слово "геноцид". Наприклад, у своїй книзі "Криваві землі" я взагалі його не вживаю. За винятком того, що я трохи обговорюю, що це означає. Тому що це юридичний термін, який з'явився в певний час.

Але якщо ми говоримо про закон, про Конвенцію про геноцид 1948 року, то вона говорить про знищення цілої або частини національної групи. Отже, має бути намір це зробити. Історично склалося так, що іноді було важко виявити цей намір. Історично проблема геноциду чи доказів геноциду часто полягала в тому, що так, ми знаємо, що мали місце звірства того чи іншого роду, але звідки ми знаємо, яким був намір?

У війні між Росією та Україною все зовсім інакше. У російсько-українській війні стратегія Росії полягала в тому, щоб приголомшити нас своїми намірами. Просто змусити їх

продовжувати говорити про те, що вони намагаються знищити український народ або що його не існує. Постійно на російському телебаченні мільйонам глядачів розповідають, що українці – це паразити, паразити, зомбі, що їх так чи інакше не існує. Вони насправді не люди, вони не люди, вони тварини.

І росіяни намагаються нормалізувати це, так?

Але я думаю, що це інше. Старим способом приховати щось було приховати це. А новий спосіб приховати щось - це просто виставити це на загальний огляд таким чином, що ви починаєте сприймати це як належне.

Однак, з юридичної точки зору, всі російські пропагандистські центри є державними і керованими державою. Сам Путін дуже часто дозволяє собі говорити про неіснуючу Україну, що є мовою геноциду.» (Тімоті Снайдер, 2023).

Підводячи підсумки, можна зазначити, що вивчення військової термінології (як української (УВТ), зарубіжної (ЗВТ), так в військової терміносистеми загалом потребуватиме опрацювання цілого комплексу питань, серед яких перспективними видаються такі, як: 1) Функціонування стандартизованої загальновійськової УВТ на сучасному етапі; 2) Функціонування ВТ в окремих підмовах, що обслуговують різні роди військ; 3) Військовий сленг – його джерела. Використання поза межами професійної сфери; 4) Формування бази сучасного використання та розвитку ВТ, яка не обмежується статутами, а й включає поточні публікації з військової тематики; 5) Розробка принципів

стандартизації, унормування ВТ (вирішення дилеми орієнтації на міжнародні стандарти чи на власну лексичну базу, історичні аргументи); 6) Створення онлайн-ого тлумачного словника на зразок DoD з постійним оновленням їх реєстру (вже йде процес створення такого словника); 7) Дослідження історичного плану, які не обмежуються вивченням окремих вузьких тематичних груп (напр., назви одягу, частин зброї, посад тощо), а враховували б формування понять та їх термінологізацію, що стосуються таких загально-теоретичних аспектів військової справи, як доктрина, політика, стратегія, тактика, як більш концептуальних; 8) Порівняльний аналіз військових термінологій, зокрема англомовних та україномовних, особливо через глобалізаційні процеси, бо часто, наприклад в назвах військових посад та рангів переклад буквальний, наприклад: master-sergeant – майстер - сержант.

10) Переосмислення термінів попередніх війн.

9) Терміни з професійних галузей – юриспруденція, екологічне право, захист довкілля, хімія, ІТ-терміни – стали використовуватися в повсякденній мові і вже не вважаються вузькопрофільними термінами.

Всі ці питання потребують подальших досліджень.

Література

- Англо-український словник військової термінології, скорочень та абревіатур. EN.Milword@2023. Взято з <https://www.milword.net>
- Англо-український військовий словник (English).
Взято з <https://english-military-dictionary.org.ua/?fbclid=IwAR22Jh7rvhpMFeOAYJH40d8S96EnlDEn3tmFi4wYWVxA-rbmDXWYSANEnoo>
- Андріянова, О.Я. (2011). *Військово-морська термінологія української мови: етапи формування та семантика*. (Автореф. дис. канд. філ. наук). Запоріжжя.
- Балабін, В.В., Гардер, Р. (2007). *Українсько-французько-англійський міжвидовий словник з тактики та логістики* [в 2-х т.]. К.: Військовий інститут Київського національного університету ім. Т.Г Шевченка, 651 с.
- Безасьє, Ж., Науменко, М.І. (2006). *Англійсько-українсько-французький словник зовнішніх зв'язків, стратегії та безпеки*. К.: Військовий інститут Київського національного університету ім. Т.Г Шевченка, 239 с.
- Беринда, П. (1961). *Лексикон словеноросійський*. К.: Видавництво АН УРСР, 271 с.
- Бурячок, А., Демський, М., Якимович, Б. (1995). *Російсько-український словник для військовиків*. К., Л.: Варта, 388 с.

Військова термінологія: основні скорочення.

Ukrainian Military Pages. Взято з

https://www.ukrmilitary.com/2015/03/blog-post_23.html

Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Взято з

<http://mil.univ.kiev.ua/>

Військові статuti Збройних сил України (2017). К.: Центр навчальної літератури, 352 с.

Військові звання ЗСУ приведені до стандарту НАТО

STANAG 2116. Взято з

<https://mil.in.ua/uk/news/vijskovi-zvannya-zsu-privyedeni-do-standartu-nato-stanag-2116/>

Вовк, М.П., Троцький, Р.С., Молдавчук, В.С., Чуприна, О.В., Блінов, О.А., Шепель, С.І., & Пожидаєв, А.О. (ред.). (2016) *Словник професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України.* К.: НАВС України, 156 с.

Гарвардська гуманітарна ініціатива «Сигнальний код: правозахисний підхід до інформації під час кризи», 2017

Голубовська, І.О., Жалай, В.Я., Биховець, Н.М., Линник, Т. Г., Пархоменко, А.Ф., Рахманова, І.І., & Рубашова, Л.М. (2012). Укладання термінологічних словників: концептуальність реєстрових слів-термінів, дискурс словникової статті та напрямки майбутніх досліджень. *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи*, 3-20.

- Голубовська, І.О., Жалай, В.Я., Биховець, Н.М., Линник, Т. Г., Пархоменко, А.Ф., Рахманова, І.І., & Рубашова, Л.М. (2013). Словникова стаття багатомовного словника лінгвістичних термінів: від теорії до практики. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 3-14.
- Роль цивільно-військового співробітництва у захисті цивільного населення: досвід України.
Civiliansinconflict.org
- Голубовська, І.О., Жалай, В.Я., Биховець, Н.М., Линник, Т. Г., Пархоменко, А.Ф., Рахманова, І.І., & Рубашова, Л.М. (2014). Лінгвістичні словники і словники лінгвістичної термінології. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 3-18.
- Голубовська, І.О., Жалай, В.Я., Биховець, Н.М., Кругликова, О.В., Линник, Т. Г., Пархоменко, А.Ф., Рахманова, І.І., Рубашова, Л.М., & Бобошко, Т.М. (2015). Термінографія, мультилінгвізм, мультидисциплінарність: напрямки майбутніх досліджень. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 3-23.
- Голубовська, І.О., Жалай, В.Я., Биховець, Н.М., Линник, Т. Г., Пархоменко, А.Ф., Рахманова, І.І., Рубашова, Л.М., Кругликова, О.В., & Бобошко, Т.М. (2016). Термінологічна варіативність: підходи до вивчення. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 3-31.

- Горбач, О. (1963). Арго українських вояків. *Наукові Записки Українського Вільного Університету*, Ч. 7, 73-138.
- Гринчишин, Д.Г., Гумецька, Л.Л., Керницький, І. М. (1977). *Словник староукраїнської мови XIV – XV ст.* (Т. 1). К.: Наукова думка, 632 с.
- Гриценко, С.П. (2012). Тенденції розвитку лексико-семантичної групи «Назви зброї та її частин» (на матеріалі писемних пам'яток XVI-XVII ст.). *Studia Linguistica*, 6.
- Грінченко, Б.Д. (1958-1959). *Словарь української мови* (у 4 томах). К.: Видавництво АН УРСР.
- Дід Свирид. (2016). *Історія України від Діда Свирида*. Книга перша. К.: Юстиніан, 269 с.
- Дід Свирид. (2017). *Історія України від Діда Свирида*. Книга друга. К.: Сілаєва, 378с.
- Державна служба з надзвичайних ситуацій України.
Retrieved from <https://dsns.gov.ua/en>
- Дневник генерального хорунжего Николая Ханенко*. Взято з <http://litopys.org.ua/khanenko/khan.htm>
- Дяченко, П. *Чорні запорожці*. К.: Стікс, 448 с.
- Євтимович, В. (1918). *Московсько-український словник для військових*. К.: Друкарня Головної Шкільної Управи.
- Жалай, В.Я., Линник, Т. Г., Миронюк Т.М., Пархоменко, А.Ф., & Рубашова, Л.М. (2018). Новітні тенденції функціонування української військової терміносхеми. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 5-43.

- Жалай, В.Я., Линник, Т. Г., Пархоменко, А.Ф., Рахманова, І.І., & Рубашова, Л.М. (2017). Перспективи соціолінгвістичного підходу до вивчення термінології. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 3-17.
- Жалай, В.Я., Биховець, Н.М., Линник, Т.Г., Пархоменко, А.Ф., Рахманова, І.І., & Рубашова Л.М. (2011). Сучасна лінгвотермінографія і принципи створення нового словника-довідника української лінгвістичної термінології. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 3-27.
- Закон України від 25 березня 1992 р. “Про загальний військовий обов’язок і військову службу”, Документ 2232-ХІІ, чинний, поточна редакція від 04.11.2018, підстава - [2581-VIII](#). Взято з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>
- Закон України від 6 грудня 1991 р. “Про оборону України”, Документ 1932-ХІІ, чинний, поточна редакція від 04.11.2018, підстава - [2581-VIII](#). Взято з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>
- Іващенко, В.Л. (2015) Періодизації історичного розвитку галузевих термінологій в українському термінознавстві. *Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*, 38, 150-157.
- Как атаман Краснов Казакию создавал. Часть 6. Взято з <http://ilya-prosto.livejournal.com/82972.html>

- Канцелярук, Б., Панібудьласка, А. (1993). *Історія української зброї: Словник військових термінів*. К.: Фотовідеосервіс, 128 с.
- Комарова, Л.О., Залеський, Є.М., Балабін, В.В. (2011). *Нанотехнології. Українсько-англійський словник-довідник концептуальних понять*. К.: Військовий інститут Київського національного університету ім. Т.Г Шевченка, 419 с.
- Лазаревский, А. (1895). *Дневник генерального подскарбия Якова Марковича (1717-1767 гг.)*: [в 3 ч.]. К.: Тип. Г.Т. Корчак-Новицкого, 342 с. Взято з <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004488>
- Лаптіїчук, В. Перша світова й російсько-українська. Деякі паралелі. Взято з <https://surma.com.ua/1025-persha-svitova-i-rosiisko-ukrainska-deiaki-paraleli.html>
- Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки* (1992). К.: Знання України, 192 с. Взято з <http://litopys.org.ua/grab/hrab.htm>
- Літопис С. Величка*. Взято з <https://ukrlit.net/lib/velichko/1sxrq.html>
- Літопис Самовидця* (1971). К.: Наукова думка, 204 с.
- Мартин Брест*. Взято з <https://www.facebook.com/profile.php?id=100006448650648>
- Мислово*. Взято з <http://myslovo.com/>

- Михайленко, Т.Д. (1996). *Інтра- та екстралінгвістичні аспекти формування і функціонування військової терміносистеми в національних мовах (на матеріалі російської, німецької та української мов)*. (Автореф. дис... д-ра філол. наук). К.: НАН України, Інститут української мови.
- Мурашко, Л.В. (1997) *Українська військова лексика в її історичному розвитку (військові звання та посади)*. (Автореф. дис. канд. філ. наук). К.: НАН України, Інститут української мови.
- Наказ Міністерства оборони України №606 від 20 листопада 2017 р. «Про затвердження Правил носіння військової форми одягу та знаків розрізнення військовослужбовцями Збройних Сил України та ліцеїстами військових ліцеїв».* Взято з http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE31370.htm
- І
- Нелюбин, Л.Л., Дормидонтов, А.А., & Васильченко, А.А. (1981). *Учебник военного перевода*. Москва: Военное изд. Министерства обороны СССР, 379 с.
- Нове військо.* Взято з <https://www.facebook.com/groups/1023337221030214/>
- Ольховой, І.О., Білан, М.Б. (2007). *Французько-український, українсько-французький словник основних термінів військово-повітряних сил країн НАТО*. К.: Логос, 110 с.
- Панько, Т.І., Кочан, І.М., & Мацюк, Г.П. (1994). *Українське термінознавство*. Львів: Світ, 216 с.

- Піддубний В. (2019). *Словник солдатського сленгу своїми словами*. Житомир. Видавець О.О. Євенок, 183 с.
- Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. №1135 “Про забезпечення військовослужбовців Збройних Сил речовим майном у мирний час”*. Взято з <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/10245176>
- Правильник піхотинців*. (1914, 1918). Взято з <http://legion-ucc.milua.org/pravylnik.html>
- Рекомендації з планування та організації бою за стандартами НАТО*.
Взято з <https://sprotyvg7.com.ua/lesson/rekomendacii-planuvanya-boyu-nato>
- Ресурсний центр «Гурт»*. Взято з <https://gurt.org.ua/articles/32262/>
- Реформатский, А. А. (1996). *Введение в языковедение* / Под ред. В.А. Виноградова. М.: Аспект Пресс, 536 с.
- Репка Клуб*. Взято з <https://www.facebook.com/groups/repkaclub/>
- Рибалка, Я. І.(1998). *Структура тематичної групи „Військова лексика козацтва” в українській мові XVII-XVIII століття* (Дис. канд. філол. наук: 10.02.01). Дніпропетровський держ. ун-т, 193 с.
- Русанівський, В.М. (відп. ред.) (1983). *Історія української мови. Лексика і фразеологія*. К.: Наукова думка, 743 с.
- Свирид Опанасович*. Взято з <https://www.facebook.com/svyryd.opanasovych>

Свирид Опанасович. Взято з <https://didsvyryd-history.com.ua/product/audioversiya-knygy-drugoyi-istoriyi-ukrayiny-vid-dida-svyryda/?fbclid=IwAR1KPTe53TVbAqBMNcXdAkudzWnF9TR0briY6YQGOW2PhUB-h0mckWL2H0HE>

Скороход, О. (2018). *Наші воїни можуть бути ситими і добре спорядженими, але без ідеології це досі Радянська армія, - історик Василь Павлов про ребрендинг ЗСУ.* Взято з https://censor.net.ua/resonance/3061504/nash_voni_moj_ut_buti_sitimi_dobre_sporyadjenimi_ale_bez_deolog_tse_dos_radyanska_armya_storik_vasil

Словник української мови, т. I-XI (1970-1980). К.: Наукова думка.

Снайдер, Т. (2023). *Тімоті Снайдер: Війна Росії проти України - це колоніальна війна.* Взято з <https://www.lrt.lt/ua/novini/1263/2128428/timoti-snaider-viina-rosiyi-proti-ukrayini-tse-kolonial-na-viina>

Сороколетов, Ф.П. (2009) *История военной лексики в русском языке (XI-XV вв.)* / Отв. ред. Ф.П. Филин. Изд. 2-е, доп. М.: «ЛИБРОКОМ», 384 с.

Тимченко, Є., Волошин, Є., Лазаревська, К., Петренко, Г. (1930-1932). *Історичний словник українського язика* (Т. 1). К.-Х., 948 с.

Туровська, Л.В. (2005) *Військові звання та посади на Україні: Історико генетичний аспект вивчення української військової термінології.* К., Ірпінь: Перун, 158с.

- Туровська, Л.В. (2018) *Російсько-український та українсько-російський словник військової справи*. Відп. ред. Л.О.Симоненко. К., Ірпінь: Перун, 327 с.
- Указ Президента України № 128/94 “Про військову форму одягу військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань України”. Взято з http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U128_94.html
- Український мілітарний портал. Взято з: https://mil.in.ua/?fbclid=IwAR2_WeUIhkAzYU1XeYfpNruK84XsIDJVFfi-DQHjJ05MDSzL8jPUnRWcnc8
- Халимоненко, Г.І. (1993). *Тюркська військова лексика у мовленні українського козацтва*. (Автореф. дис. канд. філол. Наук). Київ.
- Що Україна отримала. Взято з <https://tsn.ua/ato/yaku-zbroyu-zsu-otrimali-vid-krayin-zahodu-perelik-2074318.html>
- Юла, Т. *Бойовий суржик*. Взято з <http://language-policy.info/2018/07/bojovyy-surzhyk/>
- Яворницький, Д. (2015). *Історія запозичених козаків*. К.: Стебляк О.М., 1072 с.
- Якимович, Б. (2018) *То чи мають Збройні сили України свою українську військову терміносистему*. Взято з http://nashedilo.blogspot.com/2018/01/blog-post_21.html?view=magazine
- Як писати про військових. (2016). Взято з https://ms.detector.media/ethics/standards/yak_pisati_pro_viyskovikh_terminologiya_dlya_zmi/

- Якубські, С. та О. (1928). *Російсько-Український словник військової термінології*. К.: Державне видавництво України.
- Яремко, Я.П. (1997). *Формування української військової термінології: (Автореф. дис. канд. філ. наук)*. Львівський державний університет.
- Яремко, Я.П. (2012). *Нариси з історії української військової термінології*. Дрогобич : Посвіт, 403 с.
- Яремко, Я.П. (2014). *Нариси з історії української військової термінології*. Видання друге, виправлене і доповнене. Дрогобич: ДПУ, 411 с.
- Яценко, Н.О. (2007). *Назви військової форми одягу в українській мові*. (Дис. канд. філ. наук). К.: НАНУ, Інститут української мови, 218 с.
- Яценко, Н.О. (2009). *Формування назв військового одягу в українській мові*. К.: Видавн. Дім Бураго, 179 с.
- Alexey Petrov. Retrieved from <https://www.facebook.com/alex.petrov.3975>
- Barnes, J. A. (1954). Class and Committees in a Norwegian Island Parish. Human Relations. *The Tavistock Institute*, 7(1), 39-58.
- Bielieskov, M. Retrieved from <https://www.facebook.com/profile.php?id=100010617637517>
- Gillian D. Brown, Sally Rice (2017). *Professional English in Use*. Law. Cambridge University Press

- Department of Defence (DOD) Dictionary of Military and Associated Terms, as of November 2018. Retrieved from www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf
- Global Security. Retrieved from <https://www.globalsecurity.org/security/index.html>
- Glossary of Military Terms, Lexicon and Abbreviations. Retrieved from <https://www.ats-group.net/glossaries/glossary-lexicon-military.html>
- Glossary of Military Terms and Slang. Retrieved from <https://www.military.com/join-armed-forces/military-terms-and-jargon.html>
- Guterres, António. Retrieved from <https://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2023>
- Guterres, António. Retrieved from [@antonioguterres](https://twitter.com/antonioguterres) at [#WEF23](https://twitter.com/WEF23)
- Hodges, A. (2014). *Alan Turing: The Enigma*. London: Vintage, Random House, 768 p.
- Maddux, John L. (1981). *The Development of Philosophy of Robert S. McNamara*. Washington DC: World Bank, 52 p.
- Michaels, J. H. (2010). Conflict characterization and the US military: the discourse trap in post-Saddam Iraq. *The Character of War in the 21st Century*. By Caroline Holmqvist-Jonsäterand, Christopher Coker (eds.), Routledge: L. and NY, 42-56.

Retrieved from

<https://books.google.com.ua/books?isbn=113518355>

Military Lexicon. Retrieved from

<https://www.globalsecurity.org/military/intro/reference/lexicon/lexicon.htm>

The International Institute for Strategic Studies (2018). *The Military Balance*. London Office; 504 p. Retrieved from <https://www.iiss.org/publications/the-military-balance/the-military-balance-2018>

10 *Greatest Military Operation Names*. Retrieved from <https://www.military.com/undertheradar/2018/03/15/10-greatest-military-operation-names.html>

Rubashova L.M.,

PhD, associate professor

The Latest Trends in the Development of the Military Terminology in Ukraine, particularly in the Context of Russia's Full-Scale Invasion of Ukraine, Environmental Protection and Social Aspects

This article is devoted to the study of the latest trends in the development of military terminology in Ukraine in the context of the Russo-Ukrainian war, starting from 2014 and during the period of full-scale invasion, starting from February 24, 2022. It is known that military terminological and professional vocabulary, as components of one of the oldest professional

terminological systems, has repeatedly been the subject of linguistic analysis. The twentieth century with two world wars and brutal local wars (e.g., the war in Vietnam, Afghanistan, etc.) and the twenty-first century with the Russo-Ukrainian war have given rise to a large number of military terms and professionalisms. The beginning of the Russo-Ukrainian war in 2014, and especially the full-scale invasion in 2022, caused the appearance of a large number of neologisms - names of new weapons, new technological developments, names of types of military operations, procedures and military ranks associated with the transition of the Defense Forces of Ukraine to standards NATO. At the same time, there was a rethinking of the military terminology of the First World War due to the trench nature of some operations. The Russian-Ukrainian war caused great damage to the environment, which gave grounds to talk about ecocide, which became the source of a large number of neologisms associated with responsibility for crimes against the environment against the background of climate change, officially recognized by the UN. The war also highlighted a large number of social problems, which found its linguistic reflection in a large number of neologisms related to the social sphere. The above-mentioned issues are analyzed in the article.

Keywords: *terminology, terminology system, Ukrainian military terminology system, full-scale invasion, popularization of military terminology related to the transition to NATO standards, rethinking of military terminology of the First World War, trench war, drones, military statute, military acronym,*

sustainability of terminology, military jargon, new kinds of ammunition, Forces of Defence of Ukraine, Armed Forces of Ukraine, ecocide, civil-military cooperation (CMC), civil-military partnership, World Economic Forum, the Kyoto protocol, climate change.

НОТАТКИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ЦЕНТР НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ВИКЛАДАННЯ
ІНОЗЕМНИХ МОВ

Жалай В.Я., Крамар Н.А., Рубашова Л.М., Ільченко О.М. Неологізми у сучасному комунікативному просторі. Збірник наукових праць / за ред. Жалай В.Я. — К.: «Видавниче Підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2024. — 188 с.

В авторській редакції

Підп. до друку 15.11.2024
Формат 64/16
Ум. друк. арк. 11,75
Обл.-вид.арк. 10,93
Наклад 50 прим.
Зам. № 11/16

Видавництво «ВП»ЕДЕЛЬВЕЙС»
Свідоцтво про державну реєстрацію суб'єкта
видавничої діяльності
Серія ДК № 4249 від 29.12.2011р.
Друк ФОП Пилипенко Н.М.